

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΦΕΞΗ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΑΛΕΞ. ΜΩΡΑΪΤΙΔΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΕΞΗ

1911

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

114154

ΤΥΠΟΣ 'ΑΥΤΗΣ,, ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Α. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Σωκράτης ὁ υἱὸς τοῦ Σωφρονίσκου ἐγεννήθη τὸ 469 π.Χ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦτο γλύπτης· ἡ δὲ μήτηρ Φαιναρέτη ἦτο μαῖα. Κατὰ τὴν νεότητά του ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ πατρὸς του τὴν γλυπτικὴν· ἀπέκτησε δὲ εἰς τὴν τέχνην αὐτὴν πολλὴν δεξιότητα. Πausανίας ὁ περιηγητὴς εἶδεν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τρία ἀγάλματα, παριστῶντα τὰς Χάριτας, ἅτινα ἐθεωροῦντο ὡς ἔργα τοῦ Σωκράτους. Περὶ τῆς περαιτέρω ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ πολὺ ὀλίγα γνωρίζομεν. Γνωστὸν μόνον εἶνε, ὅτι ὠφελήθη ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ σοφιστοῦ Προδίκου καὶ τοῦ μουσικοῦ Δάμωνος· δὲν διέκειτο ὅμως φιλικῶς πρὸς τοὺς σοφιστὰς, οἱ ὅποιοι τότε πολὺν θόρυβον καὶ ἐπίδειξιν ἔκαμνον. Ὁ Σωκράτης λοιπὸν ἔγινεν ὅ,τι ἔγινε μόνον διὰ τῶν ἰδικῶν του μελετῶν. (1) Τὴν προσωπικὴν του ἀξίαν ὀφείλει εἰς ἑαυτὸν μόνον, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ γενόμενος ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας. Οἱ ἀρχαῖοι καλοῦσιν αὐτὸν μαθητὴν τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ φυσικοῦ Ἀρχελάου. Ἀλλὰ ταῦτα ἀπεδείχθησαν ἀβάσιμα. Ὁ ἴδιος δὲν ἔσχεν ἢ δὲν ἐξήτησεν ἄλλα

1) Σ. Μ. Παρὰ Ξενοφῶντι (Ἀπομν. I, 6, 11) ὁ Σωκράτης λέγει : «Διέρχομαι τὸν χρόνον μετὰ τῶν φίλων μου φυλλομετρῶν τὰ βιβλία τῶν καλλιοτέρων σοφῶν καὶ ἐπιθεωρῶν τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας των διαλέγω ὅ,τι μοῦ φαίνεται ὠραῖον καὶ ὠφέλιμον».

Πρὸς τοῦτοισι, ἐπειδὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅτε ἤμαζον ἐν Ἀθήναις εἰς μέγιστον βαθμὸν αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι, συνέρρεον πανταχόθεν ἐπιφανέστατοι ἄνδρες, σοφοὶ καὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι, ὁ Σωκράτης ἠγάπα νὰ συνάπτῃ σχέσεις καὶ συναναστρέφεται μετ' αὐτῶν.

μέσα πρὸς ἐκπαίδευσίν του, ἐκτὸς ἐκείνων, τὰ ὁποῖα παρέσχεν εἰς αὐτὸν ἢ γεννέτειρά του πόλις. Πλὴν μιᾶς θρησκευτικῆς ἐκδρομῆς καὶ τριῶν πολεμικῶν ἐστρατειῶν, εἰς ἃς ἔλαβε μέρος εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθηκόντων, οὐδέποτε ἄλλοτε ἀπεδήμησεν ἔξ Ἀθηναίων.

Πότε ἀκριβῶς ὁ Σωκράτης ἤρχισε τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ στάδιον, ἀφιερῶθεις εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῆς νεολαίας τῆς πατρίδος του, δὲν γνωρίζομεν μετὰ βεβαιότητος· οὐδὲ δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν πότε ἀκριβῶς ἐκκυκλοφόρησε κατὰ πρῶτον ὁ χρῆσμός τοῦ Δελφικοῦ μαντείου, ὅστις ἀπεκάλεσεν αὐτὸν «σοφώτατον πάντων ἀνθρώπων». Μόνον κατὰ προσέγγισιν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὸν χρόνον τοῦτον, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς παραστάσεως τῶν *Νεφελῶν* τοῦ Ἀριστοφάνους, ἣτις ἔγινε τὸ 423 π. Χ. εἰς διακομῶδησιν τῆς δράσεως τοῦ Ἀθηναίου σοφοῦ.

Εἰς τὰς συνομιλίας του ὁ Σωκράτης παρίσταται σχεδὸν πάντοτε ὡς ὁ πρεσβύτερος μεταξὺ τῶν μαθητῶν του. Ἡ μέθοδος του δὲ ἢ ἐπιστημονικὴ, ἢ ὅλως διόλου ἀντίθετος πρὸς τὸν ἀλαζονικὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν, ἦτο ἢ ἄτεχνος διαλογικὴ, ἢ ὁποῖα ἰδίως ἦτο καταληπτὴ εἰς τὸν λαόν. Ὁ Σωκράτης ἤρχιζε συνήθως τὰς διαλεκτικὰς διδασκαλίας του ἀπὸ τὰ μᾶλλον ἐγγύτερα περιστατικά, πολλάκις ὅλως διόλου ἄσημα, καὶ ἐλάμβανε τὰ παραδείγματα, τὰ χρησιμεύοντα εἰς αὐτόν, καὶ τὰς ἀποδείξεις ἐκ τοῦ κοινοῦ βίου. Οἱ σύγχρονοι τὸν ἐμέμφοντο ὅτι πάντοτε ὠμίλει περὶ φορητῶν ζώων, σιδηρουργῶν, ὑποδηματοποιῶν καὶ βυρσοδεψῶν. Τὸν βλέπομεν πάντοτε εἰς τὰς πλατείας τῶν Ἀθηναίων, εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τὰ ἐργαστήρια, ἀπὸ πρῶτας μέχρι ἐσπέρας, ἐνασχολούμενον εἰς συνομιλίας μετὰ νέων καὶ γερόντων καὶ συζητοῦντα μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ ἀνθρώπου, ἐξελέγχοντα αὐτοὺς διὰ τὴν ἀμάθειαν καὶ παροτρύνοντα νὰ ἀφήσουν τὴν ἀκηδίαν καὶ ἔαυθυμίαν καὶ νὰ φθάσουν διὰ τῆς προσοχῆς καὶ μελέτης εἰς τὴν γνῶσιν. Ὁ Σωκράτης οὕτω δίδει συμβουλὰς καὶ νουθεσίας πρὸς πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν, εἴτε πρὸς τὸν δημόσιον βίον ἀπο-

βλέπουσιν, εἴτε εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, καὶ πρὸς πᾶν ἐπιτήδευμα ἐν γένει ἢ ἐπιστήμῃν καὶ τέχνῃ, μετὰ γνώσεως καὶ εἰδικότητος θαυμαστῆς, ὡς ἐὰν ἦτο παγγνώστης καὶ παντεχνίτης. Εἰς πάντα δὲ ταῦτα τὰ συζητούμενα θέματα δεξιότατα παρενέβαλε καὶ σκέψεις, ὅπως διεγείρῃ μεταξὺ τῶν ὁμιλητῶν τοὺς τῆν τάσιν πρὸς τὴν ἀληθῆ γνῶσιν καὶ τὴν ἠθικὴν. Πολλάκις ὁμοῦς αἱ συζητήσεις τοῦ καὶ αἱ διδασκαλίαι τοῦ ἀπεδοκιμάζοντο μὲ πικρὸν γλευασμὸν καὶ ἀντημείβοντο διὰ μίσους καὶ ἀχαριστίας. Ἄλλ' ὁμοῦς ἔχων ἀκράδαντον πεποιθήσιν ὅτι ἡ θεμελιώδης βελτίωσις τῆς κοινωνίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων, ὁ Σωκράτης ἕως τέλους τῆς ζωῆς τοῦ ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸ ἔργον, ὅπερ ὁ ἴδιος εἶχεν ἐκλέξει, καὶ ὑπὲρ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀφιερῶσαι τὸν ἑαυτὸν τοῦ, παντελῶς παραμελήσας τὸν οἰκογενειακὸν βίον. Οὐδαμοῦ φαίνεται δίδων προσοχὴν εἰς τὴν σύζυγόν τοῦ καὶ τὰ τέκνα τοῦ, ἢ δὲ περιβόητος, καίπερ ὑπερβολικῶς παρασταθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, κακοτροπία τῆς συζύγου τοῦ Ξανθίππης, δίδει εἰς ἡμᾶς ἀφορμὴν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸν Ἀθηναῖον σοφὸν δὲν ἔτερεπε διόλου ἡ θορυβώδης οἰκογενειακὴ εὐτυχία.

Ὅλοι οἱ συγγραφεῖς εἰκονίζουσι τὸν Σωκράτη διὰ τῶν ζωηροτάτων χρωμάτων, ὡς ἄνθρωπον πρακτικὸν καὶ σοφόν. «Τοσοῦτον ἦτο εὐσεβής, λέγει ὁ Ξενοφῶν περὶ αὐτοῦ, ὥστε οὐδὲν οὐδέποτε ἔκαμεν ἄνευ τῆς συμβουλῆς τῶν θεῶν· τοσοῦτον δίκαιος, ὥστε οὐδένα ἠδίκησεν οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον· ἀλλὰ τοσοῦτον ἦτο κύριος τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ, ὥστε οὐδέποτε προετίμησε τὸ εὐάρεστον ἀπὸ τὸ καλόν· τόσον συνετός, ὥστε οὐδέποτε ἐπλανήθη εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ καλοῦ ἀπὸ τοῦ κακοῦ· ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὁ Σωκράτης ἦτο ὁ κάλλιστος καὶ εὐτυχέστατος ἄνθρωπος, ὅστις ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ». Ἄλλ' ὅ,τι παρέχει εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἰδιαιτέραν παραστατικότητα, εἶνε ἢ ἐν αὐτῷ ἀρμονικὴ μῖξις ὅλων τῶν φυσικῶν τελειοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἀναβιβάζουσι τὸν σοφὸν Ἀθηναῖον εἰς θαυμαστὸν ὕψος, ὑπεράνω πάσης ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας. Διακρίνεται διὰ τὴν λεπτοτάτην γενικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν καὶ διὰ τὸν ἀπτικὸν πολιτισμὸν τοῦ. Ἐμφανίζεται ἐξ ἴσου ἀνδρεῖος ἐπὶ

τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὡς καὶ ἐπὶ τῶν συμποσίων· πάντοτε κρατεῖ ἑαυτοῦ, οὐδέποτε χάνει τὴν συνείδησιν, ἀδιαλείπτως ἐνεργεῖ μετὰ πληρεστάτης ἐλευθερίας· ὁ Σωκράτης εἶνε τέλος τὸ τελειότατον πρότυπον τῶν ἀνθηρῶν ἐκείνων χρόνων τῆς δημοκρατίας τῶν Ἀθηναίων. Εἶνε πρῶτος καὶ ἥσυχος, τύπος καὶ ὑπόδειγμα τῶν γνησίων ἀνθρωπίνων ἀρετῶν. Ἰδιαίτερον δὲ χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ εἶνε τὸ **δαιμόνιον**, ὅπερ ὁ ἴδιος ἀπέδιδεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ἐπίστευε δηλ. ὅτι ἔσωτερικὴ τις θεία φωνὴ προέλεγεν αὐτῷ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν δυστυχίαν, τὰς προόδους ἢ τὸ ἀνεπιτυχές τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν καὶ ἔδιδεν εἰς αὐτὸν ἐκάστοτε τὰς δεούσας γουθεσίας. Τὸ δαιμόνιον τοῦτο ἦτο λεπτόν, βαθύ, ὀξύκοον, ὡς καὶ τὸ ὀρμέφυτον τῆς ψυχῆς του, ἣτις εἶχε θεωρήσει τὰ τοῦ βίου διὰ καθαροῦ καὶ διαπεραστικοῦ βλέμματος καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ προέβλεπε τὸ καλὸν καὶ τὴν σκοπιμότητα πανταχοῦ, καὶ εἰς τὰ ἐλάχιστα ἀκόμη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ἔνεκα δὲ τοῦ πρωτοτύπου αὐτοῦ πνεύματος ὁ Σωκράτης λίαν ἔνωρίς ἔγινε τὸ ἀντικείμενον κοινῶν συζητήσεων παρὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἦτο δὲ προικισμένος καὶ διὰ τινος ἐξωτερικοῦ σχήματος λίαν ἐξαιρετικοῦ. Ἡ πλατεῖα καὶ ἐξέγουσα αὐτοῦ ῥίς, οἱ προσέχοντες ὀφθαλμοὶ του, ἡ φαλακρὰ κεφαλὴ του καὶ ἡ παχεῖα κοιλία του ἔδιδον εἰς τὸν ἐξωτερικὸν σχηματισμὸν του ὁμοιότητα πρὸς Σάτυρον. Ἦτο δὲ ἡ παράστασις του αὕτη εἰς μεγάλην ἀρμονίαν πρὸς τὴν ἀθάνατον ἐκείνην σωκρατικὴν εἰρωνεῖαν. Ἐφέρει πτωχικὸν ἔνδυμα, τὸ αὐτὸ χειμῶνα-καλοκαῖρι περιεπάτει ἀνυπόδητος· ἐλάμβανεν ἀλλόκοτον θέσιν· πολλάκις αἴφνης ἔμενεν ἀκίνητος καὶ ἄφινε τοὺς ὀφθαλμούς του νὰ περιπλανῶνται ἀσκόπως καὶ ἀγρίως εἰς διάφορα ἀντικείμενα γύρω. Πάντα ταῦτα διέγραφον ἀκριβῶς τὴν μορφήν Σατύρου.

Μετὰ τριακονταετῆ σχεδὸν διδασκαλίαν ὁ Σωκράτης ἔγινε θῦμα συνταυτίσεως τῶν ἐνεργειῶν του πρὸς τὰς ἐπιβλαβεῖς ἐνεργείας τῶν σοφιστῶν. Ῥεῦμα ἐχθρικὸν ἐσχηματίσθη κατ' αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς πατριώτας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐνόμισαν ὅτι ὁ Σωκράτης διὰ τῆς διδασκαλίας του γίνεται κώλυμα ἐπαναφορᾶς τῶν ἀρ-

χαίων ἡθῶν καὶ τῆς ἀρχαίας ἀγωγῆς τῶν πολιτῶν, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐκείνοι εἰργάζοντο. Εἶχον παρέλθει πλέον αἱ ἀνησυχία καὶ ἀνωμαλία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, παρῆλθε καὶ ἡ βίαία δεσποτεία τῶν Τριάκοντα Τυράννων καὶ εἶχε τέλος ἀποκατασταθῆ ἄλλοις ἐν Ἀθήναις ἡ Δημοκρατία. Ὁ Σωκράτης ἦγε τότε τὴν ἡλικίαν τῶν 70 ἐτῶν, ὅτε νεαρός τις ποιητὴς ὁ Μέλητος, ὁ δῆτωρ Λύκων καὶ ὁ δημαγωγὸς Ἄνυτος, ἄνθρωποι ὑφ' ὅσας τὰς ἐπόψεις ἀνάξιοι λόγου, ἀλλ' ὡς φαίνεται, χωρὶς καμμίαν προσωπικὴν ἐμπάθειαν κατὰ τοῦ γέροντος σοφοῦ, ἐνεκάλεσαν τὸν Σωκράτη εἰς τὸ δικαστήριον, διατυπώσαντες κατηγορίαν κατ' αὐτοῦ ὅτι δὲν ἀναγνωρίζει τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως, ἀλλ' εἰσάγει νέας θεότητας, καὶ ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους. Ἐνεκα τῶν κατηγοριῶν τούτων ὁ Σωκράτης κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Πρὸ τῆς ἐπετέσεως ὁμοῦς τῆς θανατικῆς ποινῆς ἐπετρέπη νὰ μείνῃ ἐν τῇ φυλακῇ ἐπὶ 30 ἡμέρας καὶ νὰ διαλέγηται μετὰ τῶν μαθητῶν του· ἀλλὰ καίπερ δοθείσης εὐκαιρίας πρὸς σωτηρίαν, ὁ Σωκράτης ἀπέρριψε τὴν πρότασιν νὰ φύγῃ, καὶ ἔπιε τὸ κώνειον τὸ ἔτος 399 π. X.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὁμοῦς ἀφορμῶν τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους βεβαίως σπουδαιότατη ὑπῆρξε καὶ μία ἄλλη πρόσθετος αἰτία, ἡ πολιτικὴ. Ὁ Σωκράτης δὲν ἦτο ἀριστοκρατικός, ἀλλ' εἶχε χαρακτηρὰ λίαν ἰσχυρὸν μὴ ἀρεσκόμενος διόλου εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τῶν δημαγωγῶν. Οὐδέποτε εἶχεν ἐνασχοληθῆ εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀπαξ μόνον ἀναλαβὼν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἔλθων ἀμέσως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς κρατουσῆς ἐξουσίας. Τὸ δητορικὸν βῆμα πρῶτην φορὰν ἀνέβη, μόνον κατὰ τὴν δίκην του, ἵνα ἀπολογηθῆ. Ὁ Σωκράτης ὑπεστήριξε πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὅτι μόνον οἱ πεπαιδευμένοι καὶ ἱκανοὶ ἄνθρωποι ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ διέπωσι τὰ τῆς πολιτείας, ἐμέμφετο δὲ συχνὰ ἰὰς ἕξεις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ἰδίως τὴν διὰ κλήρου ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων, ἀπολύτως δὲ ἐπρωτίμα τὸ Σπαρτιατικὸν πολίτευμα, τέλος δὲ ἔνεκα τῶν στενῶν σχέσεων αὐτοῦ μετὰ τῶν τότε ἀρχηγῶν τοῦ ὀλιγαρχικοῦ κόμματος, Κριτίου, Ἀλκιβιάδου καὶ λοιπῶν, ἐξήγειρεν εἰς μεγάλον βαθμὸν τὴν δυσπι-

στίαν τῶν δημοκρατικῶν. Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι δύο ἀπὸ τοὺς κατηγοροὺς τοῦ ἦσαν ἄνθρωποι ἔχοντες μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος καὶ ὅτι οἱ δικασταὶ αὐτοῦ ἦσαν αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες εἶχον ἀνατρέψει τὴν δεσποτείαν τῶν Τριάκοντα Τυράννων, πειθόμεθα ὅτι ἡ πολιτικὴ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν καταδίκην τοῦ Σωκράτους, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις περιεφρόνει καὶ τὰ συνήθη μέσα τῆς ὑπερασπίσεως, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ κινήσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ διὰ τῶν δακρῶν καὶ τῆς κολακείας καὶ διότι γνωρίζων τὴν ἀθωότητά του προσηνέχθη πρὸς τοὺς δικαστὰς αὐτοῦ μετὰ περιφρονήσεως.

(Schwegler)

* *
*

Ἡ κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορία ἦτο ἔγκλημα θρησκευτικόν (γραφὴ ἀσεβείας). Ἐπὶ τούτων δὲ τὴν δικαιδοσίαν εἶχεν ὁ ἄρχων Βασιλεὺς—εἰς τῶν 9 ἀρχόντων.—Πρὸς αὐτὸν λοιπὸν ἐπέδότη ἡ κατὰ τοῦ Σωκράτους μήνυσις ὑπὸ τοῦ Μελήτου κατὰ δὲ ὁρισθεῖσαν ἡμέραν κληθεὶς ὁ Σωκράτης παρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ ἀρχοντος Βασιλέως εἰς τὴν Βασιλείον Στοάν, ὅπου ὑπῆρχον τὰ δικαστικά αὐτοῦ γραφεῖα.

Ἐκεῖ, ἐνώπιον τοῦ Μελήτου, ἔλαβε γνῶσιν τῆς κατηγορίας του, ἔγινεν ἡ προανάκρισις, ἐξητάσθησαν οἱ μάρτυρες καὶ παρεπέμφθη ἡ ὑπόθεσις εἰς τὴν Ἡλιαίαν, τὸ πολυμελὲς ἐκεῖνο δικαστήριον τῶν ἀρχαίων, πρὸς ἐκδίκασιν. Ὁ Σωκράτης, ἂν καὶ προέβλεπε τὸν κίνδυνον, ὅμως δὲν ἔδωκε καμμίαν προσοχὴν, πιστεύων ἀκραδάντως ὅτι δὲν εἶχε διαπράξῃ καμμίαν ἀδικίαν εἰς κανένα ποτὲ ἄνθρωπον. Οἱ μαθηταὶ του ὅμως εὐρίσκοντο εἰς ἀνησυχίαν καὶ φόβον. Ὅτε δὲ ὁ Ἐρμογένης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἴππονίκου, εἰς τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους, παρώτρυνεν αὐτόν, ἵνα σκεφθῇ περὶ τῆς ἀπολογίας του, ὁ Σωκράτης ἀπήντησεν ὅτι καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του ἴσα-ἴσα περὶ αὐτοῦ καὶ μόνου ἐσκέπτετο καὶ δὲν χρειάζεται πλέον νὰ σκεφθῇ περισσότερον. Ὁ Ἐρμογέ-

νης δὲν ἐννόησε τὴν εἴφυσᾶ παρατήρησιν τοῦ διδασκάλου του, ὅστις ἤναγκάσθη σαφέστερον νὰ ἐπεξηγήσῃ αὐτήν, λέγων ὅτι καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν οὐδὲν ἄλλο ἔκαμε, παρὰ νὰ ἐρευνᾷ τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικοι, καὶ τὰ μὲν δίκαια νὰ προάτῃ, τὰ δὲ ἄδικοι νὰ ἀποφεύγῃ. Ὅμοιως ἀπέρριψε καὶ τὴν τεχνικὴν ἀπολογία, τὴν ὁποίαν εἶχε συντάξῃ δι' αὐτὸν ὁ Λυσίας, ὡς ἀναξίαν τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τῶν ἰδεῶν του, εἰπὼν ὅτι προτιμᾷ νὰ καταδικασθῇ ὡς Σωκράτης ἢ νὰ ἀθρωθῇ ὡς Λυσίας.

Οὕτω λοιπόν, γενομένης τῆς δίκης, ὁ Σωκράτης πρώτην φορὰν ἐν τῷ βίῳ του ἐμφανίζεται εἰς δικαστήριον καὶ πειθόμενος εἰς τοὺς νόμους ἀπολογεῖται. Τὴν δὲ Ἀπολογία του διέσωσεν ὁ πρόκριτος τῶν μαθητῶν του, ὁ Πλάτων.

* *
*

Ἡ Ἀπολογία εἶνε τὸ μόνον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος, τὸ ὁποῖον δὲν φέρει μορφήν διαλόγου, ἀλλ' εἶνε λόγος δικανικός, γραφεὶς δι' ὠρισμένην περίπτωσιν, τὴν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους γενομένην ἀπολογία ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Ἄπασα ἡ ἀρχαιότης παραδέχεται αὐτὴν ὡς γνήσιον τοῦ Πλάτωνος ἔργον. Καὶ δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ εἰπώμεν ὅτι οὕτως αὐτολεξεῖ ἀπελόγηθη ὁ Σωκράτης ἐνώπιον τῶν Ἡλιαστῶν, ὡς συνέγραψε τὴν ἀπολογία ὁ Πλάτων. Ὅμως δὲν πρέπει διόλου νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ὁ Πλάτων ἀπέδωκεν ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ του ὅσον τὸ δυνατόν πιστότερον τοὺς λόγους τοῦ Σωκράτους, ὡς ἐμφαίνεται τοῦτο σαφῶς ἐκ τῆς ὅλης συνθέσεως αὐτῆς, μαρτυρούσης λόγον ἐκ τοῦ προχείρου ἀπαγγελθέντα, ὡς καὶ ἐκ τινῶν ἐλλείψεων λογογραφικῶν αὐτῆς, ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ Πλάτωνος καλλιτεχνήματα, διότι ὁ μέγας συγγραφεὺς ἦτο ἠναγκασμένος νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ πολὺ ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους γενομένην ἀφήγησιν τῶν γεγονότων ἐν τῷ δικαστηρίῳ, τὰ ὁποῖα ἦσαν βεβαίως τότε πασίγνωστα.

Ἡ Ἀπολογία κατὰ τοὺς ἀρχαίους κριτικούς εἶνε μὲν λόγος

δητορικός, ἀλλὰ δὲν ἀνήκει, ὡς ἀναμένει τις, εἰς τὸ δικανικὸν μόνον γένος τῆς δητορικῆς τέχνης, ἀλλὰ μετέχει καὶ τῶν ἄλλων δύο γενῶν τῆς ὥραιας τέχνης, ἥτοι περιέχει ἐγκώμιον ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὸ *ἐπιδεικτικὸν* γένος τῶν δητορικῶν λόγων, καὶ προσέτι συμβουλὰς καὶ νουθεσίας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, τὸ ὁποῖον εἶνε θέμα τοῦ *συμβουλευτικοῦ* γένους τῶν δητορικῶν λόγων. Αὕτη εἶνε ἡ πρωτοτυπία τῆς *Ἀπολογίας*.

Κατ' οὐσίαν δὲ ἀποτελεῖ τρεῖς αὐτοτελεῖς λόγους. Ὁ πρῶτος λόγος, ὅστις ἔχει καὶ τέλειον τὸν τεχνικὸν τύπον τοῦ δητορικοῦ λόγου, διαιρούμενος εἰς *προσίμιον*, *ὑπόθεσιν* καὶ *ἐπίλογον*, περιλαμβάνεται ἀπὸ τοῦ 1 κεφαλ. ἕως τοῦ 24. Κατ' αὐτὸν τὸν πρῶτον λόγον ἀπολογεῖται ὁ Σωκράτης εἰς ὅλας τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ἐν γένει καὶ τῶν κατηγορῶν του κατηγορίας, ἀποδεικνύων ὅτι αὗται εἶνε καθαρῶς συκοφανταίαι, καὶ καταρρίπτει τὸ κατηγορητήριον τοῦ Μελήτου ὡς μὴ ἔχον καμμίαν βάσιν· μετὰ τὰς ἐρωτήσεις δέ, τὰς ὁποίας τοῦ ἀποτείνει, καθιστᾷ αὐτὸν ἀναπολόγητον. Ὁ λόγος προχωρεῖ ἀπλούστατα, ἄνευ καμμιάς δητορικῆς ἐπιδείξεως, περιοριζόμενος μόνον εἰς τὴν ἀληθῆ ἀφήγησιν τῶν πραγμάτων μετὰ τὸν περίφημον ἐκεῖνον τρόπον τοῦ Σωκρατικοῦ λόγου, καὶ πολλαχοῦ κομψότατα ἑναντισμένους μετὰ τὴν τρίτορον ἐκείνην εἰρωνεῖαν τοῦ Ἀθηναίου σοφοῦ. Ὅτε αἴφνης ἀπὸ τοῦ κεφ. 17 μεταρσιοῦται λαμπρῶς εἰς ὕψος μεγαλοπρεπέστατον καὶ ἡ *Ἀπολογία* λαμβάνει ἐντεῦθεν δύναμιν καταπλήσσουσαν καὶ συγκινοῦσαν. Ὁ γηραιὸς Σωκράτης ἐπικαλούμενος ἐνταῦθα τὴν βαθυτάτην αὐτοῦ ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀναφέρων ὅτι ὅλη ἡ τριακονταετῆς δρᾶσις αὐτοῦ πιστεύει ὅτι τῷ ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀποκαλύπτει ἐνώπιον τῶν δικαστῶν τὸ μυστικὸν τῆς ζωῆς του λέγων ὅτι εἰργάσθη ὡς ὄργανον πειθῆγιον τοῦ θεοῦ τῶν Δελφῶν, ἀφοσιώσας εἰς τὴν θεῖαν ἐντολήν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του. Ἐν τῇ αἰφνιδίᾳ ταύτῃ ἀναζωπυρῆσει τῆς *Ἀπολογίας*, παρατηρεῖ νεώτερος κριτικός, διαβλέπει κανεὶς ὅτι ὁ μέγας φιλόσοφος δὲν ἀνησύχει τόσον διὰ τὴν ἐκβάσιν τῆς δίκης, ὅσον διὰ τὸν θρίαμβον τῶν ἠθικῶν δογμάτων

αὐτοῦ. Ἡ **Ἀπολογία** εἶνε ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Σωκράτους, περιέχουσα τὴν τελευταίαν πρὸς τοὺς προσφιλεῖς του Ἀθηναίου διδασκαλίαν του, ἣτις εἶνε ἔντονος καὶ μεγαλοπρεπὴς καθὼς ἦτο ὅλη ἡ ζωὴ του.

Ἐνταῦθα τελειώνει ὁ πρῶτος λόγος.

Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ οἱ δικασταί, ἀποσυρθέντες καὶ διασκεφθέντες, ἐκήρυξαν τὸν Σωκράτην ἔνοχον τῶν ἀποδοθεισῶν εἰς αὐτὸν κατηγοριῶν, ἔλαβε καὶ πάλιν τὸν λόγον, ἵνα κατὰ τὸν νόμον ὀρίσῃ τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὸν ἑαυτὸν του ποινὴν.

Τὸ δεύτερον αὐτὸ λογύδιον (κεφ. 25—28) θεωρούμενον ὡς συμπλήρωμα τοῦ πρώτου λόγου, ἔχει καὶ αὐτὸ τὰς τρεῖς δημοτικὰς διαιρέσεις του. Ὁ Σωκράτης, κηρυχθεὶς ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ἔνοχος, δηλοῖ μὲ θαυμαστὴν ἀταραξίαν ὅτι ἀνέμενε τὴν καταδίκην του. Ἀλλὰ τὸ θάρρος του αὐτὸ παρίσταται ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὡς ὑπεροψία προσβλήτικὴ διὰ τοὺς δικαστάς, ἰδίως ὅταν ὁ Σωκράτης διακηρύττει ὅτι δὲν θὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμα, ὅπερ εἶχε παρὰ τοῦ νόμου, νὰ ὀρίσῃ τὴν ποινὴν του. Ἡθικῶς, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τοὺς λόγους νεωτέρου τινός, εἶχε δίκαιον ὁ Σωκράτης. Οὐδέποτε ἄνθρωπος εἰς τόσον δεινὰς περιστάσεις εὐρισκόμενος ὠμίλησε μὲ τόσῃ ἀταραξίαν καὶ παρρησίαν, καθὼς ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ κανεὶς ὅτι, σχετικῶς πρὸς τὴν ὑπεράσπισιν, ἡ ὑψηλόφρων αὐτῆ ἀκαμψία τοῦ γηραιοῦ Ἀθηναίου ἔβλαψε, διότι συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ σχηματισθῇ ἡ ἀπαιτουμένη πλειοψηφία—καὶ μὲ ὅλην τὴν βίαν τῆς πολιτικῆς—διὰ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ.

Γέλιος τὸ τρίτον λογύδιον, ὅπερ εἶνε τὸ τελευταῖον μέρος τῆς **Ἀπολογίας** περιλαμβάνει κυρίως μίαν ὄραιοτάτην προσλαλίαν τοῦ Σωκράτους πρὸς τοὺς δικαστάς αὐτοῦ, καὶ τοὺς δώσαντας καταδικαστικὴν ψῆφον καὶ τοὺς δώσαντας ἀθροωτικὴν. Ἐν τῇ προσλαλίᾳ αὐτῇ, παρατηρεῖ νεώτερος κριτικός, ὁ Σωκράτης παρίσταται ὡς ἀληθὴς φιλόσοφος, ἀπαράχως λαλῶν περὶ τῆς εἰς θάνατον καταδίκης του καὶ συμβουλεύων τοὺς δικαστάς του. Ὁ πρὸς τὴν ζωὴν ἀποχαιρετισμὸς του εἶνε γεμάτος ἀπὸ γαλήνην καὶ ἔλ-

πίδα, ἐπαναπαύει δὲ τὴν σκέψιν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς τόσοῦ παρηγόρου καὶ τόσοῦ μεγαλοπρεποῦς πίστεως, εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, πίστεως, τὴν ὁποίαν χεῖλη εἰδωλολάτρου δὲν εἶχον ποτὲ ἀκόμη ὁμολογήσει μὲ τόσοῦ ἀποφθεγματικὴν σαφήνειαν. Τόσον ἐθάμβωσε τὸν Κικέρωνα ἢ τόλμη ἐνταῦθα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ Ἀθηναίου σοφοῦ, ὥστε κρίνων ὁ ῥωμαῖος δήτωρ τοὺς τελευταίους τούτους λόγους, λέγει ὅτι ὁ Σωκράτης ὠμίλησεν οὐχὶ ὡς ἱκέτης πλέον ἢ ὡς κατάδικος, ἀλλ' ὡς διδάσκαλος καὶ κύριος τῶν δικαστῶν.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

Ι Ποίαν μὲν ἐντύπωσιν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, (1) σᾶς ἔκαμν οἱ λόγοι τῶν κατηγορῶν μου, δὲν γνωρίζω. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἐξ αἰτίας τῶν λόγων των αὐτῶν, σχεδὸν ἐλησμόνησα τὸν ἑαυτόν μου, πιστεύσας πρὸς στιγμὴν ὅτι δὲν εἶμαι αὐτὸς ὁποῦ εἶμαι. Μὲ τόσον πειστικὸν τρόπον ὠμίλησαν. Καὶ ὅμως ἡμπορῶ νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι καμμίαν σχεδὸν ἀλήθειαν δὲν εἶπαν. Ἐπὶ τὰ πολλὰ δὲ ἐκεῖνα ψεύδη, τὰ ὅποια αὐτοὶ ἐφευρον, ἐν πρὸ πάντων ἐθαύμασα, ἐκεῖ ὅπου ἔλεγον, ὅτι πρέπει σῆς νὰ προσέξητε μήπως ἐξαπατηθῆτε ἀπὸ ἐμέ, διότι, κατὰ τοὺς λόγους των, εἶμαι δεινὸς ῥήτωρ. Ἐπειδὴ τὸ νὰ μὴ φοβηθοῦν αὐτοὶ τὴν ἐντροπήν, διότι εὐθὺς ἀμέσως θ' ἀποδειχθοῦν ἀπὸ ἐμέ ὅτι πραγματικῶς ψεύδονται, ὅταν καὶ κατ' ἐλάχιστον δὲν φανῶ ὅτι εἶμαι δεινὸς ῥήτωρ, τοῦτο τὸ θάρρος αὐτῶν μου ἐφάνη ὅτι εἶνε ἀναισχυντότατον. Ἐκτὸς ἂν ἴσως δεινὸν ῥήτορα καὶ εὐγλωττον ὀνομάζουσι αὐτοὶ ἐκεῖνον, ὁ ὅποιος λέγει τὴν ἀλήθειαν. Διότι, ἂν αὐτὸ ἐννοοῦν, ἤθελον ὁμολογήσει ὅτι ἐγὼ βεβαίως εἶμαι δεινὸς ῥήτωρ, ὅχι ὅμως καθ' ὃν τρόπον αὐτοὶ ἐννοοῦσι καὶ μετέρχονται τὴν ῥητορικὴν. Διότι οὗτοι μὲν, ἐπαναλέγω, κανὲν σχεδὸν ἀληθὲς δὲν εἶπον, σῆς δὲ ἀπὸ ἐμέ θ' ἀκούσητε μετ' ὀλίγον καθαρὰν τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλ' ὅμως, μὰ τὸν Δία, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν θὰ

1) Ἀθηναῖοις ὀνομάζει ὁ Σωκράτης τοὺς δικαστὰς του. Ἡ συνήθης δὲ προσφώνησις εἰς τοὺς δικανικοὺς λόγους ἦτο «ἄνδρες δικασταί».

ἀκούσητε ἀπὸ ἐμὲ λόγους καλλωπισμένους βεβαίως, καθὼς εἶνε οἱ λόγοι τῶν κατηγόρων μου, μὲ φράσεις κομψὰς καὶ λέξεις ἐκλεκτάς. οὐδὲ ἐστολισμένους μὲ ρητορικὰ σχήματα καὶ περιόδους ἐντέχνους, ἀλλὰ θ' ἀκούσητε λόγους ἐκ τοῦ προχείρου, μὲ ἀπλότητα καὶ μὲ τὰς τυχοῦσας εἰς τὸν νοῦν μου ἐρχομένας λέξεις. Διότι ἔχω πεποιθήσιν ὅτι εἶνε δίκαια, ὅσα θὰ εἶπω, κανεὶς δὲ ἀπόσας ἄς μὴ περιμένη τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἐμέ. Διότι καὶ δὲν θὰ ἦτο πρέπον βέβαια, καθὼς φρονῶ, εἰς τὴν παροῦσαν ἡλικίαν μου, (1) νὰ ἐμφανίζωμαι ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἀπαγγέλλων τορνευτοῦς λόγους ὡς κνὲν μεираκιον. Καὶ διὰ τοῦτο αὕτη μάλιστα εἶνε ἡ μόνη παράκλησις μου, τὴν ὁποίαν σὰς κάμνω, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ αὐτὸ μόνον ζητῶ ἀπὸ σὰς. Ἐὰν μὲ ἀκούσητε ὅτι εἰς τὴν ἀπολογία μου μεταχειρίζομαι τοὺς ἰδίους λόγους καὶ τὸν ἴδιον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον συνήθως ὀμιλῶ δημοσίᾳ καὶ παρὰ τοὺς τραπεζίτας τῆς ἀγορᾶς, (2) εἰς τὴν ὁποίαν θέσιν οἱ περισσότεροι ἀπὸ σὰς (3) μὲ ἔχουσιν ἀκούσει, καὶ εἰς κάθε ἄλλο μέρος τῆς πόλεως, εἰς τὰς παλαιστρας καὶ εἰς τὰ ἐργαστήρια, νὰ μὴ παραξενεύεσθε, μήτε νὰ μὲ χλευάζετε δι' αὐτό, κάμνοντες θόρυβον (4). Διότι συμβαίνει τὸ ἔξης: Τώρα πρώτην φοράν ἐγὼ ἐμφανίζομαι ἐνώπιον δικαστηρίου, ἐνῶ εἶμαι πλέον τῶν ἐβδομηκοντα ἑτῶν. Ὅθεν εἰς ἐμὲ εἶνε ὄλως διόλου ξένος καὶ ἀσυνήθι-

1) Ὅτε ἐδικάζετο ὁ Σωκράτης, ἦτο ἐβδομηκοντούτης, ὡς λέγεται κατωτέρω.

2) Ἐγκαῖθα ἐσύχναζον οἱ εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι καὶ εὐποροὶ ἐν γένει Ἀθηναῖοι. Λέγει δὲ ὁ Δίων Χρυσόστομος ὅτι ὁ Σωκράτης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διετίθεν εἰς τὴν ἀγοράν, εἰσῆρχετο εἰς τὰς παλαιστρας καὶ ἐκλήθητο πλησίον τῶν τραπεζιτῶν. Λέγει δὲ καὶ ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του ὅτι εἰς ταῦτα μέρη ἐσύχναζεν ὁ Σωκράτης, ὅπου ἦτο βέβαιος ὅτι ἤθελε συναγῆσει παρὰ πολλούς, ἵνα μετ' αὐτῶν διαλεχθῆ κατὰ τὴν συνήθειάν του.

3) Οἱ δικασταὶ ὄντες ἄνθρωποι οὐχὶ ἐκ ταπεινοῦ καὶ εὐτελοῦς γένους ἀνστρέφοντο μετὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ πλουσίων.

4) Εἰς τὰς πολυπληθεῖς συναθροίσεις ὡς καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ τὰ δικαστήρια ἐγίνοντο διάφοροι θόρυβοι καὶ κρότοι καὶ κραυγαί, εἴτε πρὸς ἀποδοκιμασίαν εἴτε πρὸς ἐπιδοκιμασίαν τῶν λεγομένων.

στος ὁ τρόπος τοῦ λόγου, μὲ τὸν ὁποῖον ὁμιλοῦν ἐδῶ. Καθὼς λοιπόν, ἂν ἐτύχαινε νὰ εἶμαι πραγματικῶς ξένος, θὰ ἠθέλητε μὲ συγχωρήσει βεβαίως, καθὼς φρονῶ, ἐὰν ὠμίλουν μὲ ἐκείνην τὴν διάλεκτον καὶ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχον ἀνατραφῆ εἰς τὸν τόπον μου, τοιοῦτοτρόπως καὶ τῶρα εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν σὰς παρακαλῶ, καὶ πιστεύω ὅτι ἡ παράκλησίς μου εἶνε δίκαια, εἰς μὲν τὸν τρόπον τοῦ λόγου μου νὰ μὴ προσέξητε, κακὸς ἦ, καλὸς εἶνε· τοῦτο δὲ μόνον νὰ παρατηρήτε, καὶ εἰς τοῦτο νὰ ἐπιστήσητε ἕλην σας τὴν προσοχήν, ἂν λέγω δίκαια ἦ ὄχι· διότι εἰς τοῦτο συνίσταται ἡ ἀρετὴ τοῦ δικαστοῦ, τοῦ δὲ ῥήτορος ἀρετὴ εἶνε νὰ λέγῃ μόνον τὴν ἀλήθειαν.

Ἢ Πρῶτον μὲν λοιπόν εἶναι δίκαιον νὰ ἀπολογηθῶ, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰς τὰς πρώτας ἐναντίον μου κατηγορίας ὡς ψευδεῖς καὶ εἰς τοὺς πρώτους κατηγοροὺς μου, ἔπειτα δὲ εἰς τὰς τελευταίας καὶ εἰς τοὺς τελευταίους κατηγοροὺς. Διότι ἐναντίον μου πολλοὶ ὑπῆρξαν ἐνώπιόν σας κατήγοροι, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀπὸ πολλὰ ἀκόμη ἔτη πρωτύτερα μὲ κατηγόρησαν καὶ καμμίαν ἀλήθειαν δὲν εἶπαν. Αὐτοὺς δὲ ἐγὼ περισσότερον φοβοῦμαι παρὰ τὸν Ἄνυτον καὶ τοὺς συντρόφους του, (1) ἂν καὶ αὐτοὶ οἱ τε-

1) Οἱ τελευταῖοι κατήγοροι τοῦ Σωκράτους ἦσαν ὁ Ἄνυτος, ὁ Μέλητος καὶ ὁ Λύκων. Καὶ κατήγορος μὲν κυρίως ἦτο ὁ Μέλητος, οἱ δὲ λοιποὶ δύο ἦσαν συνήγοροι αὐτοῦ.

Ὁ Ἄνυτος, υἱὸς τοῦ πλουσίου ἐργοστασιάρχου Ἀνθεμίωνος, ὁ ἐπιφανέστατος τῶν κατηγόρων, ἦτο ῥήτωρ, ἐξελέγη δὲ καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ὅτε ἐν Πύλῳ ἐμάχοντο. Εἶτα φυγὼν ἐπὶ τῶν Τριάκοντα, καὶ μετὰ τοῦ Θρασυβούλου, τοῦ ὁποῖου ἦτο φίλος, ἐπανεληθὼν, εἶχε μεγάλην ἰσχὺν ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐξόριστος εἰς Ἡράκλειον τοῦ Πόντου, ὅπου, ὡς λέγεται, ἐθελκώθη ὑπὸ τῶν Ἡρακλεωτῶν λιθοβοληθεὶς. Ἐν τῇ Πρωταγορᾷ ὁ Πλάτων εἰσάγει τὸν στρατηγὸν τοῦτον ὁμιλοῦντα μὲ ἐμπάθειαν κατὰ τῶν σοφιστῶν.

Ὁ Λύκων ἦτο δημόσιος ῥήτωρ, ὅστις καὶ διηύθυνε τὴν κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορίαν. Ἦτο ὁ ἀσημότερος τῶν ἄλλων.

Ὁ Μέλητος, υἱὸς τοῦ Μελήτου, τὸν δῆμον Πιτθεύς, ἐν τῇ Εὐθύφρονι τοῦ Πλάτωνος περιστατικῶς ὡς νέος ἀφανὴς καὶ ἀγνωστος. Ἄγνωστον εἶνε ἂν ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους σατυριζόμενος ποιητῆς (Βατραχ. 1302) εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἢ ὁ υἱὸς του, ἢ ἄλλος τις νεανίας.

λευταῖοι εἶνε πολὺ φοβεροί· ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ ἄλλοι εἶνε πολὺ φοβερώτεροι, ὧ ἄνδρες· διότι αὐτοὶ τοὺς περισσοτέρους ἐξ ὑμῶν σᾶς παρελάμβανον, ὡς δι' ἐκπαίδευσιν, ἀπὸ τὴν παιδικὴν σᾶς ἡλικίαν, καθὼς οἱ παιδαγωγοί, καὶ προσεπάθουν νὰ σᾶς πείσουν μὲ τὰς ψευδεῖς ἐναντίον μου κατηγορίας των νὰ ἐχῆτε ἐσφαλμένην δι' ἐμὲ γνώμην, λέγοντες ὅτι ὑπάρχει κάποιος ἐκεῖ Σωκράτης, σοφὸς ἄνθρωπος, ὃ ὁποῖος καταγίνεται μὲ τὰ μετέωρα, ἐξετάζων τὸν ἀέρα, τὰς βροντὰς καὶ τὰς ἀστραπάς, καὶ ἔχει κάμει ἐρεύνας εἰς ὅλα, ὅσα ὑπάρχουν εἰς τοὺς κόλπους τῆς γῆς, καὶ ἤμπορεῖ μὲ τοὺς λόγους του νὰ κάμῃ δικαίαν μίαν ἀδικον ὑπόθεσιν. Οὗτοι, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ διέσπειραν αὐτὴν τὴν φήμην, εἶναι οἱ πλεόν φοβεροὶ καὶ ἐπικίνδυνοι κατήγοροί μου. Διότι ὅσοι τοὺς ἤκουσαν, νομίζουσι ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐνασχολοῦνται εἰς αὐτὰ τὰ ζητήματα, ὄχι μόνον εἶνε ἐπιβλαβεῖς, ἀλλὰ καὶ θεοὺς δὲν πιστεύουσι. Προσέτι οἱ κατήγοροι οὗτοι εἶνε πολυάριθμοι καὶ πολὺν καιρὸν τὸρα ἐργάζονται εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῶν τῶν κατηγοριῶν, καὶ πρὸς τούτοις ὠμίλουσι πρὸς ὑμᾶς, εἰς τοιαύτην μάλιστα ἡλικίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν εὐκολώτατα ἠδύνασθε νὰ τοὺς πιστεύσητε, διότι ἦσθε τότε παῖδες οἱ περισσότεροι ἀπὸ σᾶς, τινὲς δὲ καὶ μειράκια, ὅταν μὲ κατηγοροῦν ὅλως διόλου ἐρήμην, χωρὶς νὰ ἤμπορῆ ὁ κατηγορούμενος νὰ ἀπολογηθῆ. Ὅ,τι δὲ εἶνε πολὺ ἀδικώτατον πρᾶγμα ἀπὸ ὅλα εἶνε τοῦτο, ὅτι καὶ τὰ ὀνόματά των δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ τὰ γνωρίζητε καὶ νὰ εἴπητε αὐτὰ, ἐκτὸς ἂν τύχη νὰ εἶνε κανεὶς κωμωδοποιὸς βέβαια. Ὅσοι δὲ μὲ φθόνον ἢ μὲ συκοφαντίαν σᾶς ἐξηπάτων, καὶ ὅσοι, διότι οἱ ἴδιοι εἶχαν πεισθῆ, προσεπάθουν νὰ πείσουν καὶ ἄλλους, ὅλοι αὐτοὶ μένουσι ἄγνωστοι, καὶ εἶνε διὰ τοῦτο παντάπασιν ἀπρόσβλητοι· διότι δὲν ἤμπορῶ νὰ ἐγκαλέσω ἐδῶ τὴν ἐνώπιόν σας κανένα ἀπὸ αὐτούς, οὐδὲ νὰ ἐξελέγξω κανένα καὶ νὰ τὸν ἀποδείξω ψεύστην. Ἀλλ' εἶνε ἀνάγκη, διὰ νὰ ὑπερασπίσω τὸν ἑαυτὸν μου, ὅλως διόλου νὰ σκιαμαχῶ, καθὼς λέγουσι, καὶ πρὸς ὑπεράσπισίν μου νὰ ἀντικρούω ἐνταῦθα χωρὶς νὰ φαίνεται κανένας ἀντίπαλος. Παραδεχθῆτε λοιπὸν καὶ σεῖς ὅτι, καθὼς εἶπα, δύο εἰδῶν ὑπῆρξαν οἱ κατήγοροί

μου ἄλλοι μὲν ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι πρὸ ὀλίγου τότε μὲ κατηγγόρησαν, ἄλλοι δὲ ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι πρὸ πολλῶν ἐτῶν, διὰ τοὺς ὁποίους τελευταῖον ὠμίλησα, καὶ στοχασθῆτε, σᾶς παρακαλῶ, ὅτι εἶνε ἀνάγκη πρῶτον νὰ ἀπολογηθῶ πρὸς ἐκείνους τοὺς πρῶτους. Διότι ἴσα—ἴσα καὶ σεῖς ἐκείνους πρωτύτερα ἤκουσατε νὰ μὲ κατηγοροῦν καὶ ἐκείνοι σᾶς ἔκαμαν πολὺ μεγαλύτεραν ἐντύπωσιν παρὰ αὐτοὶ ἐδῶ οἱ τελευταῖοι.

Καλὰ λοιπόν. Πρέπει νὰ ἀπολογηθῶ εἰς ὑπεράσπισίν μου, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ νὰ ἐπιχειρήσω εἰς τόσον μικρὸν χρονικὸν διάστημα, ὅσον μοῦ ἐπιτρέπεται ἀπὸ τὸν νόμον νὰ ὀμιλήσω(1): νὰ ἐκβάλω ἀπὸ τὸ πνευμά σας τὴν κακὴν ὑπόληψιν, τὴν ὁποῖαν ἐκ τῶν κατ' ἐμοῦ συκοφαντιῶν ἐσχηματίσατε δι' ἐμὲ εἰς τόσον μακρὸν χρονικὸν διάστημα, ὥστε ἔχει πλέον κάμει βαθείας ρίζας. Θὰ ἐπεθύμουν μὲν βεβαίως μὲ ὄλην τὴν καρδίαν μου νὰ κατορθώσω τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶνε καλὸν καὶ διὰ σᾶς καὶ δι' ἐμέ, καὶ μάλιστα ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ αὐτὸ θὰ ἐπεθύμουν, νὰ κατορθώσω διὰ τῆς ἀπολογίας μου, ὥστε ὄχι μόνον νὰ ἀποβάλετε τὴν κακὴν περὶ ἐμοῦ ἰδέαν, ἀλλὰ περιπλέον καὶ νὰ σχηματίσετε καλὴν γνώμην δι' ἐμέ. Ἄλλὰ στοχάζομαι ὅτι αὐτὸ εἶνε δύσκολον, καὶ δὲν μὲ διαφεύγει πολὺ πόσῃ μεγάλῃ σπουδαιότητῃ τοῦτο ἔχει. Ὅμως αὐτὸ μὲν ἂς ἀποβῆ ὅπως εἶνε εὐάρεστον εἰς τὸν θεόν, ἡμεῖς δὲ πρέπει νὰ ὑπακούσωμεν εἰς τὸν νόμον καὶ νὰ ἀπολογηθῶμεν.

III. Ἄς ἐπιχειρήσωμεν λοιπόν ἐξ ἀρχῆς πάλιν νὰ εἴπωμεν ποία εἶνε ἡ κατηγορία, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προήλθεν ἡ ἐναντίον μου συκοφαντία, εἰς τὴν ὁποῖαν, ὡς γνωστὸν, στηριζόμενος ὁ Μέλητος, ἔλαβε τὸ θάρρος νὰ ὑποβάλῃ κατ' ἐμοῦ τὴν παροῦσαν κατηγορίαν.

Καλά. Ἄς ἴδωμεν μὲ ποίας ἀκριβῶς συκοφαντίας οἱ πρῶτοί μου ἐκείνοι διαβολεῖς μὲ ἐσυκοφάντουν. Εἶνε ἀνάγκη βέβαια νὰ περιδάλωμεν τὴν συκοφαντίαν των μὲ τὸν τύπον ἐπισήμου

1) Ὁ χρόνος δι' ἕκαστον ὀμιλοῦντα ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου προδιωρίζετο διὰ τῆς κλεψύδρας, μὲ τὴν ὁποῖαν διὰ καταρρέοντος ἡρέμα ὀρισμένου ποσοῦ ὕδατος ἐμέτρουν τὸν χρόνον.

κατηγορίας γενομένης ενώπιον τοῦ δικαστηρίου καὶ νὰ τὴν ἀναγνώσωμεν αὐτὴν ἐδῶ τόρα, ὡσὰν νὰ ἦτο ἐγγράφος, καθὼς εἶνε συνήθεια νὰ ἀναγινώσκειται εἰς τὸ δικαστήριον ἢ ἐνορκος βεβαίωσις τῶν κατηγορῶν (1).

«Ὁ Σωκράτης εἶνε ἀσεβής, διότι μὲ ἐγκληματικὴν περιέργειαν καταγίνεται εἰς πράγματα ἀνωφελῆ, μὲ τὸ νὰ ἀναζητῆ νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ ὑπὸ τὴν γῆν μυστήρια καὶ τὰ ἐπουράνια· διότι τὸ ἄδικον παριστάνει ὡς δίκαιον, καὶ διότι γίνεται αἷτιος κακοῦ, ἐπειδὴ μεταδίδει αὐτὴν τὴν ἰδίαν διδασκαλίαν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους». Τοιαύτη εἶνε περίπου ἡ ἐναντίον μου κατηγορία (2). Διότι αὐτὰ τὰ εἶδατε καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι εἰς τὴν παρασταθεῖσαν κωμωδίαν τοῦ Ἀριστοφάνους (3)· εἶδατε ἐκεῖ ἐπὶ τῆς σκηνης νὰ περιφέρεται μετέωρος κάποιος Σωκράτης καὶ νὰ λέγῃ ὅτι περιπατεῖ εἰς τὸν ἀέρα καὶ πολλὰς ἄλλας φλυαρίας νὰ φλυαρῆ, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐγὼ τίποτε, οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον δὲν ἐννοῶ. Λέγῃ δὲ ταῦτα ὄχι διότι περιφρονῶ τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην, ἀν κανεὶς τῷόντι ὑπάρχη σοφὸς περὶ τὰς γνώσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους, μὲ σκοπὸν διὰ νὰ μὴ καταγγελθῶ ὑπὸ τοῦ Μελήτου ὡς ἔνοχος εἰς τόσα ἐγκλήματα, ἀλλὰ ἀκριβῶς μόνον διότι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν γνωρίζω τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν. Μάρτυρας δὲ περὶ τούτου προτείνω τοὺς περισσότερους ἀπὸ σᾶς τοὺς ἰδίους. Καὶ ἀπαιτῶ, σεῖς, ὅσοι ποτὲ ἕως τόρα μὲ ἔχετε ἀκούσει ὁμιλοῦντα (καὶ εὐρίσκονται ἐδῶ εἰς τὸ δικαστήριον πολλοὶ ἀπὸ σᾶς ἀκροαταὶ μου καὶ συνομιληταὶ μου) νὰ καταθέσετε καὶ φανερώσετε μεταξὺ σας. Σκεφθῆτε λοιπὸν ἀναμε-

1) Ὁ κατηγορὸς, εἰς βεβαίωσιν ὅτι δὲν συκοφαντεῖ ὑποβάλλων εἰς τὸ δικαστήριον τὴν κατηγορίαν, ἐδίδεν ὄρκον, ἐπικυρῶν τὸ κατηγορητήριόν του. Τοῦτο ἐκαλεῖτο ἀνωμοσία.

2) Ὁ Σωκράτης διετύπωσεν ἐνταῦθα ἐν εἶδει κατηγορητηρίου ἐπισήμου, ἔλας τὰς συκοφαντίας καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ ὄλων τῶν πρώτων ἐχθρῶν του, τὰς ὅποιας ἀντικρούει εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἀπολογίας του.

3) Ἐννοεῖ τὰς Νεφέλας τοῦ Ἀριστοφάνους, ἧτις ἐγράφη ἐπιτήδης πρὸς διακωμώδησιν τοῦ Σωκράτους. Ἡ κωμωδία αὕτη παρεστάθη τὸ ἔτος 423 π. X.

ταξύ σας, ἂν ποτὲ ἕως τώρα μὲ ἤκουσε κανεὶς ἀπὸ σᾶς νὰ ὀμιλῶ περὶ τῶν γνώσεων αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἴτε ἀκροβιγῶς καὶ ἐπιπολαίως εἴτε κατὰ βάθος καὶ κατ' οὐσίαν. Ἀπὸ αὐτὸ δὲ τὸ ψευδὸς θὰ γνωρίσετε ὅτι καὶ τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα λέγονται περὶ ἐμοῦ εἶνε ψευδῆ.

IV. Ἀλλὰ βεβαίως οὔτε ἀπὸ αὐτὰ κανὲν δὲν εἶναι ἀληθές. Καὶ ἀκόμη ἐὰν ἔχετε βεβαίως ἀκούσει ποτὲ κανένα νὰ λέγῃ ὅτι ἐγὼ μετέρχομαι τὸν διδάσκαλον καὶ ὅτι λαμβάνω δι' αὐτὸ χρήματα, καὶ αὐτὸ δὲν εἶνε ἀληθές. Ἐπειδὴ, ἐὰν ἦτο, ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ τὸ ὠμολόγουν· διότι μοῦ φαίνεται ὅτι αὐτὸ εἶνε τῷ ὄντι ὠραῖον πράγμα, νὰ ἤθελεν εἶναι κανεὶς ἱκανὸς νὰ ἐκπαιδεύῃ ἀνθρώπους, καθὼς κάμνει τοῦτο καὶ ὁ Γοργίας ὁ Λεοντίνος καὶ ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος καὶ ὁ Ἴππίας ὁ Ἡλείος. Διότι ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς (1) εἰς ὁποιαδήποτε πόλιν καὶ ἂν υπάγῃ, κατορθώνει καὶ πείθει τοὺς νέους, ὅσοι ἤμποροῦσαν νὰ διδαχθοῦν δωρεὰν ἀπὸ κανένα ἄλλον συμπολίτην των, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀρέσει, νὰ ἀφήσουν ἐκεῖνον καὶ νὰ ἔρχονται νὰ διδαχθοῦν ἀπὸ αὐτοὺς μὲ πληρωμὴν, καὶ δι' αὐτὸ νὰ χρεωστοῦν ἀκόμη καὶ εὐγνωμοσύνην εἰς αὐτούς. Πλὴν ἐκτὸς αὐτῶν υπάρχει ἐδῶ καὶ κάποιος ἄλλος σοφός, ὁ Πάριος (2), ὁ

1) Ὁ Γοργίας ἦτο εἰς ἕκ τῶν κορυφαίων σοφιστῶν, σύγχρονος τοῦ Σωκράτους. Περμφθὲς ὑπὸ τῶν Λεοντίνων τῆς Σικελίας, τῆς πατρίδος του, εἰς Ἀθήνας ὡς πρέσβυς, ἵνα ζητήσῃ βοήθειαν, τόσον ἐγοήτευσεν αὐτοὺς διὰ τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων του, μεστῶν ποιητικῆς χάριτος, ὥστε παρακληθεὶς ἔμεινεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν. Ὁ σκεπτικισμὸς του, ὄν ἐπρέσβευε, προσελκύουσε πολλοὺς προσηλύτους. Συνέθεσε βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Περὶ τοῦ μὴ εἶναι» ἢ «περὶ φύσεως», ἐν τῷ ὁποίῳ προσεπάθησε νὰ ἀποδείξῃ 1, ὅτι οὐδὲν υπάρχει· 2, καὶ ἂν υπάρχῃ τι, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ τὸ γνωρίσῃ τις· 3, καὶ ἂν υπάρχῃ τι καὶ ἂν δυνατόν νὰ τὸ γνωρίσῃ τις, δὲν δύναται ὁμοῦ νὰ τὸ κάμῃ γνωστὸν εἰς τοὺς ἄλλους.

Ὁ Πρόδικος, ἄλλος αὐτὸς σοφιστής, εἶνε γνωστός, διότι ἐπληρόνετο πολὺ ἀκριβῶς εἰς τὰ μαθήματά του.

Ὁ Ἴππίας, σοφιστής καὶ αὐτός, περὶ τοῦ ὁποίου ἀνάγνωθι τοὺς δύο ἑμῶν μους διαλόγους τοῦ Πλάτωνος «Πρῶτον καὶ δεῦτερον Ἴππίαν».

2) Ἐννοεῖ τὸν Εὐήνον, ὅτις κατήγετο ἐκ τῆς νήσου Πάρου.

ὁποῖος, καθὼς ἔμαθα ἀπὸ τὸν Καλλίαν, κατοικεῖ ἐν Ἀθήναις ὡς ξένος. Διότι ἔτυχε μίαν ἡμέραν νὰ ἐπισκεφθῶ κάποιον, ὅστις εἶχε πληρώσει εἰς τοὺς σοφιστὰς χρήματα περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐπλήρωσαν ὅλοι ὁμοῦ οἱ ἄλλοι συμπολιταὶ μας, τὸν Καλλίαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰππονίκου (1). Αὐτὸν λοιπὸν ἐπανειλημμένως ἠρώτησα, ὅτε ἐγένετο λόγος διὰ τοὺς υἱοὺς του—διότι αὐτὸς ἔχει δύο υἱοὺς—ὡ Καλλία, εἶπον ἐγώ, ἂν εἶχες, ἀντὶ τῶν δύο υἱῶν, δύο πώλους ἢ δύο μόσχους, θὰ ἀνεζητούσαμεν νὰ λάβωμεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μας δι' αὐτοὺς ἕνα ἐπιστάτην μὲ μισθόν, ἕνα ἱκανὸν βέβαια ἄνθρωπον, ὅστις νὰ κάμῃ αὐτοὺς τελείους καθ' ὅλα, ὥστε νὰ εἶνε ἐπιτήδευοι ὁ καθένας διὰ τὸ κατὰλληλον ἔργον του. Θὰ ἦτο δὲ αὐτὸς ὁ ἐπιστάτης ἢ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἱππικοὺς βέβαια διὰ τὸν πῶλον, ἢ ἕνας ἀπὸ τοὺς γεωργικοὺς διὰ τὸν μόσχον. Τώρα δέ, ἀφοῦ οἱ υἱοὶ σου εἶνε ἄνθρωποι, τί εἶδους ἐπιστάτην σκέπτεσαι νὰ προσλάβῃς δι' αὐτούς; Ποῖος διδάσκαλος ἔχει αὐτὴν τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα, ἣτις ἀφορᾷ εἰς τὸν ἄνθρωπον γενικῶς καὶ εἰς τὸν πολίτην ἰδιαιτέρως; Διότι φρονῶ ὅτι ἔχεις σκεφθῆ περὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ἀφοῦ ἔχεις παιδιὰ. Γνωρίζεις λοιπὸν κανένα, εἶπον ἐγώ, ἢ ὄχι;—Μάλιστα, ἀπήντησε ὁ Καλλίας.—Ποῖος εἶνε αὐτός, ἠρώτησα ἐγώ, καὶ ἀπὸ ποῦ εἶνε καὶ πόσα λαμβάνει διὰ μισθὸν τῆς διδασκαλίας του;—Αὐτὸς εἶνε ὁ Εὐθηνος, ὃ Σώκρατες, μοῦ εἶπεν ἐκεῖνος, ὁ Πάριος, καὶ λαμβάνει μισθὸν ἀπὸ τὸν κάθε μαθητὴν του πέντε μνᾶς (2). Ἐγὼ τότε ἐμακάρισα τὸν Εὐθηνον, ἂν εἶνε

1) Οὗτος ἦτο βαθύπλοτος τόσο, ὥστε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου ὀνομάζετο ἀπλῶς ὁ πλούσιος. Εἰς τὸν οἶκόν του δὲ συνηθροίζοντο ὅλοι οἱ σοφοὶ τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἐσυγγένευε μὲ τὸν Περικλέα καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. Ἀλλὰ καταδαπανήσας ἀσώτως τὰ πλούτη αὐτοῦ ἀπέθανε πέννης.

2) Ἦτοι 500 δρ. (κατὰ δὲ τὴν σημερινὴν τοῦ χρυσοῦ ἀξίαν 3500 δρ. περὶπου) Ἐνάστη μνᾶ εἶχεν ἀξίαν 100 δρ. ἀττικῶν. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἦτο ὀλίγον σχετικῶς μὲ τοὺς μισθοὺς, τοὺς ὁποίους ἐλάμβανεν ὁ Γοργίας ἢ ὁ Πρωταγόρας. Οὗτοι ἐλάμβανον ἀπὸ κάθε μαθητὴν των μισθὸν 100 μνᾶς ἦτοι 10,000 δρ. (κατὰ δὲ τὴν σημερινὴν τοῦ χρυσοῦ ἀξίαν 70,000 δρ.)

ἀληθές ὅτι γνωρίζει αὐτὴν τὴν σπουδαίαν τέχνην καὶ τὴν διδάσκει τόσον ἀρμονικῶς. Ἐγὼ τοῦλάχιστον καὶ ὁ ἴδιος βεβαίως θὰ τὸ ἐθεώρουν αὐτὸ τιμὴν μου καὶ θὰ ἤμουν ἐνδοξος καὶ ὑπερήφανος, ἐὰν ἐγνώριζα αὐτὰ τὰ ὁποῖα διδάσκει ὁ Εὐθύνοσ. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν τὰ γνωρίζω, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι.

V. Ἀλλ' ἤμποροῦσε νὰ μὲ διακόψῃ καὶ νὰ μὲ ἐρωτήσῃ ἴσως κάθε ἓνας ἀπὸ σᾶς. Ἀλλ' ὡ Σώκρατες, ἐὰν ἀληθῶς δὲν ἔχῃς αὐτὰς τὰς γνώσεις, τί ἀκατανόητον πρᾶγμα εἶνε αὐτὸ τὸ ἰδικόν σου; Πόθεν προήλθαν αἱ συκοφαντίαι αὐταί, αἱ ὁποῖαι διασπείρονται ἐναντίον σου; Διότι βέβαια διὰ σέ, ὅπου δὲν ἔκαμνες τίποτε περιεργότερον ἀπὸ ὅ,τι κάμνουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, δὲν θὰ διεσπείροτο τόση φήμη, καὶ δὲν θὰ ἐγίνετο ποτὲ τόσος λόγος, ἐὰν δὲν ἔκαμνες κάτι τι διαφορετικόν ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Λέγε μας λοιπὸν ποῖον εἶνε αὐτὸ ποῦ ἔκαμνες, διὰ νὰ μὴ ἐκδώσωμεν ἄδικον ἀπόφασιν, ἐπινοοῦντες μὲ τὴν φαντασίαν μας ἀνύπαρκτα πράγματα διὰ σέ. Μοῦ φαίνεται ὅτι, ὅστις κάμνει αὐτὴν δὴ τὴν ἔνστασιν, ἔχει δίκαιον. Ἐγὼ λοιπὸν θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀποδείξω τί ἐπὶ τέλους εἶνε αὐτό, τὸ ὁποῖον ἔκαμε καὶ τὸ ὄνομά μου τόσον ἐνδοξον καὶ συνάμα ἔγινεν ἀφορμὴ τῶν ἐναντίον μου συκοφαντιῶν. Ἀκούσατε λοιπὸν. Καὶ ἴσως μὲν φανῶ εἰς μερικοὺς ἀπὸ σᾶς ὅτι δὲν ὀμιλῶ σοβαρῶς, ἀλλ' ὅτι παίζω. Νὰ ἠξέυρετε ὁμως καλὰ, θὰ σᾶς εἶπω ὅλην τὴν ἀλήθειαν.

Ἐγὼ, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διὰ κανὲν ἄλλο πρᾶγμα δὲν ἀπέκτησα αὐτὸ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ διὰ κάποιαν σοφίαν βέβαια. Ποία δὲ ἀκριβῶς λέγω ὅτι εἶνε αὐτὴ ἡ σοφία; Αὐτὴ εἶνε ἀνθρωπίνη σοφία βεβαίως. Διότι τυφόντι στοχάζομαι ὅτι ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν σοφίαν εἶμαι σοφός· ἐνῶ οὗτοι οἱ ἄλλοι σοφοί, διὰ τοὺς ὁποίους πρὸ ὀλίγου ὀμίλησα, ἴσως ἠμπορεῖ νὰ εἶνε σοφοὶ ὡς πρὸς ἓν ἄλλο εἶδος σοφίας, πολὺ ἀνωτέρας ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην, ἢ δὲν ἠξέυρω τί νὰ σᾶς εἶπω δι' αὐτὴν τὴν σοφίαν των. Διότι ἐγὼ τοῦλάχιστον αὐτὴν τὴν σοφίαν δὲν τὴν γνωρίζω βεβαίως, ἀλλ' ὅστις λέγει ὅτι γνωρίζω αὐτὴν, αὐτὸς καὶ ψεύδεται καὶ λέγει ταῦτα μὲ σκοπὸν νὰ μὲ συκοφαντήσῃ. Ἀλλὰ σᾶς παρακαλῶ, ὡ ἄνδρες

Ἄθηνάϊοι, νὰ μὴ θορυθήσετε καὶ ἂν φανῶ ἀκόμη ὅτι σᾶς λέγω πολὺ μέγαν λόγον πρὸς καύχησίν μου. Διότι ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον θὰ σᾶς εἶπω τόρα, δὲν εἶνε ἰδικὸς μου, ἀλλ' ἀνήκει εἰς μίαν προσωπικότητα παρὰ πολὺ ἀξιόπιστον. Ἐπειδὴ μάρτυρα τῆς ἰδικῆς μου σοφίας θὰ σᾶς φέρω τὸν ἴδιον τὸν θεὸν τῶν Δελφῶν, ὅστις θὰ σᾶς εἶπη ποῖα εἶνε ἡ σοφία, τὴν ὁποῖαν ἔχω ἐγὼ καὶ τοῖου εἴδους.

Γνωρίζετε βέβαια, καθὼς νομίζω, τὸν Χαιρεφῶντα (1). Οὗτος καθὼς ὑπῆρξεν ἰδικὸς μου φίλος ἀπὸ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας, ὁμοίως ἀπαράλλακτα ὑπῆρξε καὶ τῆς δημοκρατίας σας ὁπαδὸς καὶ συγκατεδικάσθη μαζί σας εἰς τὴν πρόσφατον ἐξορίαν ἐπὶ τῶν Τριάκοντα καὶ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν πόλιν μαζί σας. Καὶ γνωρίζετε δὲ πολὺ καλὰ τοῖου εἴδους ἄνθρωπος ἦτο ὁ Χαιρεφῶν αὐτὸς καὶ πόσον ἦτο ὀρμητικὸς καὶ θερμὸς εἰς ὅ,τι ἤθελεν ἐπιχειρήσει. Αὐτὸς λοιπὸν μίαν ἡμέραν μεταθὰς εἰς τοὺς Δελφούς, ἐτόλμησε νὰ κάμῃ αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν εἰς τὸ μαντεῖον. Καὶ πάλιν σᾶς παρακαλῶ, ὦ ἄνδρες, νὰ μὴ θορυβῆτε δι' αὐτὸ ὁποῦ θὰ σᾶς εἶπω. Ἡρώτησε λοιπὸν τὸ μαντεῖον ἂν ὑπάρχῃ εἰς τὸν κόσμον κανένας ἄλλος ἄνθρωπος πλέον σοφώτερος ἀπὸ ἐμέ. Ἀπεκρίθη δὲ ἡ Πυθία (2) ὅτι δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἄλλος ἀπὸ ἐμέ σοφώτερος. Καὶ θὰ σᾶς ἐπιβεβαιώσῃ αὐτὰ ὁ ἀδελφός του, ὅστις εἶνε παρῶν ἐδῶ, ἀφοῦ ἐκεῖνος ἔχει πλέον ἀποθάνει.

VI. Στοχασθῆτε δὲ διὰ ποῖαν αἰτίαν σᾶς λέγω αὐτὰ ὅλα. Τὰ λέγω, διότι ἔχω σκοπὸν νὰ σᾶς ἀποδείξω πόθεν προήλθεν ἡ ἐναντίον μου διαβολή. Ἐγὼ, ἀφοῦ ἤκουσα αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν τοῦ μαντείου, ἐσυλλογίζομαι μόνος μου ὡς ἐξῆς· τί ἐπὶ τέλους λέγει ὁ Ἀπόλλων καὶ ποῖαν ἐννοιαν ὑποκρύπτουσιν οἱ λόγοι του ἐκεῖνοι; Διότι τῷόντι γνωρίζω καλὰ ὅτι εἰς ἐμέ δὲν ὑπάρχει καμμία

1) Ὁ Χαιρεφῶν ἦτο ἀπὸ τοὺς πλέον ἐνθουσιώδεις μαθητὰς τοῦ Σωκράτους, μιμούμενος τὸν διδάσκαλόν του καὶ εἰς τὴν ἐνδυμασίαν ἀκόμη.

2) Αὐτολεξεὶ ὁ χρησμὸς εἶχεν ὡς ἐξῆς· «σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος δ' Ἐδριπίδης, ἀνδρῶν δ' ἀπάντων σοφώτατος Σωκράτης».

σοφία οὔτε μεγάλη οὔτε μικρά. Τί λοιπόν τάχα ἐννοεῖ ὁ θεὸς διακηρύττων ὅτι ἐγὼ εἶμαι σοφώτατος ἀπὸ ἑλίου τοὺς ἀνθρώπους; Διότι βεβαίως ὁ θεὸς δὲν ψεύδεται ποτέ· διότι δὲν εἶνε πρέπον τοῦτο εἰς αὐτόν. Καὶ πολὺν μὲν καιρὸν ἤμουν εἰς ἀπορίαν τί τέλος πάντων ἐννοοῦσεν ὁ χρησμὸς τοῦ μαντείου, ἕως οὗ, ὕστερον ἀπὸ πολὺν κόπον, ἐσκέφθην νὰ κάμω μίαν τοιαύτου εἴδους ἐρευναν εἰς ἐξήγησιν αὐτοῦ. Μετέβην εἰς ἓνα ἐκ τῶν συμπολιτῶν μας, ὅστις ἔχει φήμην ὅτι εἶνε σοφός, στοχαζόμενος ὅτι ἐδῶ καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος θὰ ἤμποροῦσα νὰ ἐξελέγξω ἀπατώμενον τὸ μαντεῖον καὶ ν' ἀποδείξω εἰς τὸν χρησμὸν ὅτι αὐτὸς ἐδῶ ὁ ἀνθρώπος εἶνε σοφώτερος ἀπὸ ἐμέ, ἐνῶ σύ, ὦ μαντεῖον, εἶπες ὅτι ἐγὼ εἶμαι σοφώτερας. Καλοστοχαζόμενος λοιπὸν αὐτὸν — τοῦ ὁποίου δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ εἶπω τὸ ὄνομα, ἦτο ὅμως ἓνας ἀπὸ τοὺς πλεόν μεγάλους πολιτικούς μας, σχετικῶς μὲ τὸν ὁποῖον μοῦ συνέβη κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοιοῦτόν τι ὁποῦ δὲν ἐπερίμενα — καὶ συνομιλῶν μὲ αὐτὸν εἶδα ὅτι αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος πιστεύεται μὲν ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους ὅτι εἶνε σοφός, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του, ὅμως ἀληθινὰ δὲν εἶνε σοφός. Ἄφου ἐνόησα τοῦτο, ἐπεχείρησα ν' ἀποδείξω εἰς αὐτὸν ὅτι ἐπίστρεψε μὲν ὅτι εἶνε σοφός, δὲν εἶνε ὅμως. Ἐνεκα τούτου λοιπὸν καὶ εἰς αὐτὸν ἔγινα μισητὸς καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους ἀπὸ τοὺς φίλους του, οἱ ὁποῖοι ἦσαν παρόντες κατὰ τὴν συνομιλίαν μας. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε, ὅτι ἐνῶ ἀπεχωρίζομην ἀπὸ αὐτόν, ἤρχισα νὰ σκέπτομαι μόνος μου, ὅτι ἀπὸ αὐτὸν βεβαίως τὸν ἀνθρώπον ἐγὼ εἶμαι σοφώτερος· ὡς φαίνεται ὅμως, κανεὶς ἀπὸ τοὺς δύο μας δὲν γνωρίζει κανέν, τὸ ὁποῖον νὰ εἶνε τελείως καλὸν πρᾶγμα. Ὑπάρχει ὅμως αὕτη ἡ διαφορὰ μεταξύ μας. Αὐτὸς μὲν φαντάζεται ὅτι γνωρίζει κάτι τι, ἐνῶ δὲν γνωρίζει τίποτε, ἐγὼ δέ, καθὼς δὲν γνωρίζω τίποτε, ἔτσι καὶ πιστεύω ὅτι δὲν γνωρίζω. Μοῦ φαίνεται λοιπὸν βεβαίως ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὀλίγον τι σοφώτερος ἀπὸ αὐτόν, ὡς πρὸς τοῦτο ἀκριβῶς, ὅτι ὅσα δὲν γνωρίζω, αὐτὰ καὶ πιστεύω ὅτι δὲν τὰ γνωρίζω. Τότε μετέβην εἰς ἄλλον συμπολίτην μας ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι τὴν φήμην ὅτι εἶνε σοφώτεροι ἀπὸ τὸν πρῶτον ἐκείνον,

καὶ μοῦ ἐφάνη ὅτι ἤκουσα ἀπαραλλάκτως τὰ ἴδια καὶ ἀπὸ αὐτόν. Ἔκτοτε ἕνεκα τούτου καὶ εἰς ἐκεῖνον καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους συμπολίτας μας ἔγινα μισητός.

VII. Μετὰ ταῦτα λοιπὸν κατὰ σειράν ἤρχισα νὰ πηγαίνω πρὸς ἄλλους συμπολίτας μας, ἀν καὶ ἐγνώριζα καλὰ ὅτι ἐγινόμεν μισητός εἰς αὐτούς — καὶ ἐλυπούμην διὰ τοῦτο, καὶ ἐφοβούμην τὰ ἐπακόλουθα τοῦ μίσους — ἀλλ' ὅμως ἐφρόνουν ὅτι ἦτο ἀνάγκη, χωρὶς ἀμφιβολίαν, νὰ προτιμήσω ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα τὸ λόγιον τοῦ Ἀπόλλωνος. Μοῦ ἐφαίνετο λοιπὸν καλὸν ὅτι πρέπει νὰ ὑπάγω πρὸς ὅλους ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι εἶχαν τὴν μεγαλυτέραν φήμην ὅτι γνωρίζουν κάτι τι, διότι ἤθελα νὰ ἀνακαλύψω τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τοῦ χρησμοῦ. Καὶ μὰ τὸν κύνα (1), ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, — διότι πρέπει νὰ σᾶς λέγω ὀλην τὴν ἀλήθειαν — τῶντι ἐγὼ ἔπαθα κάτι τι τοιοῦτον. Ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἶχον τὴν καλὴν φήμην ὅτι εἶνε σοφώτατοι, εἰς ἐμὲ ὅπου ἀνεζήτουν νὰ ἐννοήσω τὸν χρησμὸν τοῦ θεοῦ, ἐφάνησαν ἀμαθέστατοι σχεδόν, ἄλλοι δὲ ὅπου ἐθεωροῦντο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὅτι εἶνε πολὺ ὀλίγον νοήμονες, μοῦ ἐφάνησαν ὅτι εἶνε μάλιστα παρὰ πολὺ συνετοὶ ἄνθρωποι. Πρέπει δὲ βεβαίως νὰ ἀφηγηθῶ ὅλας τὰς περιπλανήσεις μου, τὰς ὁποίας ἔκαμα, ὡς παθήματα ἀνθρώπου, ὅστις ὑποβάλλεται εἰς διαφόρους κόπους, ἔνα εἰς ἐμὲ τέλος πάντων ὁ χρησμὸς φανῆ πλεόν ἀνεπίδεκτος ἐλέγχου. Διότι μετὰ τοὺς πολιτικούς ἐπορεύθην πρὸς τοὺς ποιητάς, τὸσον τοὺς τραγωδοποιούς (2) ὅσον καὶ τοὺς διθυραμβοποιούς (3) καὶ τοὺς λοιποὺς ποιητάς (4), στοχαζόμενος ὅτι ἐδῶ θὰ φωραθῶ πλεόν μὲ σαφεστάτας ἀποδείξεις ὅτι εἶμαι ἀμαθέ-

1) Τὸν ὄρκον τοῦτον ἔκαμνεν ὁ Ραδάμανθος μὴ ἐπιτρέπων νὰ ὀρκίζωνται οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸν θεόν· τὸ αὐτὸ ἔκαμνε καὶ ὁ Σωκράτης, διὰ νὰ μὴ ὀρκίζεται εἰς τοὺς θεούς.

2) Τραγωδοποιοὶ καὶ τραγικοὶ ποιηταί, οἱ γράφοντες τραγωδίας, τὰ σήμερον καλούμενα γενικῶς δράματα.

3) Διθυραμβοποιοὶ ἐκαλοῦντο οἱ ποιῶντες τοὺς διθυράμβους, ὕμνους μεγαλοπρεπεῖς εἰς τιμὴν τοῦ Διονύσου, ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὁπίων ἐγεννήθη ἡ τραγωδία ὅτε ἐπενοήθη ὁ πρῶτος ὑποκριτής.

4) Ἐγνοεῖ τοὺς ἐπικούς, λυρικούς καὶ ἰαμβικούς ποιητάς.

στερος ἀπὸ ἐκείνους. Ἄναξέρων λοιπὸν ἐκείναι τὰ ποιήματά των, ὁποῦ μοῦ ἐφαίνοντο ὅτι μὲ περισσοτέρην ἐπιτυχίαν αὐτοὶ ἐπραγματεύθησαν, κατ' ἐπανάληψιν ἠρώτων αὐτοὺς τί ἤθελαν νὰ ἐνοήσουν καὶ ποῖος ἦτο ὁ σκοπὸς καὶ ἡ οἰκονομία τῶν ἔργων των ἐκείνων, διὰ νὰ διδαχθῶ συγχρόνως καὶ κάτι τι ἀπὸ αὐτούς. Ἄλλ' ἐντρέπομαι ἀληθῶς νὰ σᾶς εἶπω, ὦ ἄνδρες, τὴν ἀλήθειαν. Ὅμως πρέπει νὰ εἶπω αὐτήν. Δηλαδή, διὰ νὰ ὁμιλήσω μὲ συντομίαν, ὅλοι σχεδὸν ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι παρευρέθησαν τότε ἐκεῖ εἰς τὴν συνομιλίαν μας, ἂν τοὺς ἠρώτα κανεὶς, ἤμποροῦσαν νὰ ἀπαντήσουν πολὺ καλύτερα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ποιητὰς περὶ τῶν ποιημάτων, τὰ ὁποῖα οἱ ἴδιοι εἶχον συνθέσει. Ἐγνώρισα λοιπὸν καὶ διὰ τοὺς ποιητὰς ἀμέσως αὐτό, ὅτι ὅσα ποιήματα γράφουν, δὲν τὰ γράφουν ἀπὸ σοφίαν των, ἀλλ' ἀπὸ κάποιαν φυσικὴν των κλίσιν καὶ ἀπὸ ἐnthουσιασμὸν καὶ ἔμπνευσιν (1) ὁμοιάζουσιν ἀπαράλλακτα μὲ τὸν ἐnthουσιασμὸν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κυριεύονται οἱ θεομάντεις (2) καὶ οἱ χρησμοδοί· διότι ὡσαύτως καὶ οὗτοι, λέγουν μὲν πολλὰ ὠραία πράγματα, ὅμως δὲν ἐννοοῦν κανὲν ἀπὸ ἐκείνα, τὰ ὁποῖα λέγουν. Τοιοῦτου εἶδους πάθος περίπου μοῦ ἐφάνη ὅτι συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς ποιητὰς. Καὶ συγχρόνως ἐνόησα ὅτι αὐτοὶ ἕνεκα τῆς ποιήσεώς των ἐφρόνουν ὅτι καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ πράγματα ἦσαν σοφώτατοι ἄνθρωποι, κατὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν. Ἄφησα λοιπὸν καὶ αὐτούς, στοχαζόμενος ὅτι εἶμαι ἀνώτερος καὶ ἀπὸ αὐτοὺς κατὰ τὸ ἴδιον πλεονέκτημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐφάνην ἀνώτερος καὶ ἀπὸ τοὺς πολιτικούς.

VIII. Τελευταῖον λοιπὸν ἐπῆγα καὶ συνήντησα τοὺς χειροτέχνας (3). Διότι εἶχα τὴν συναίσθησιν ὅτι τίποτε σχεδὸν δὲν ἐγνώριζα ἐγὼ ἀπὸ τὴν τέχνην των, καὶ ἤμουν πεπεισμένος ὅτι αὐ-

1) Οἱ ποιηταὶ ἔθεωροῦντο ὡς ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς διερμηνεῖς τῶν Μουσῶν.

2) Θεομαντεις λέγεται ὁ προφητεῶν τὰ μέλλοντα ἐκ θείας ἐμπνεύσεως.

3) Ἐγνοοῖ τοὺς μετερχομένους τὰς βαναύσους λεγομένας τέχνας, οἱ ὁποῖοι καὶ δημιουργοὶ ὠνομάζοντο, μετερχόμενοι διάφορα ἐπαγγέλματα πρὸς κοινήν χρῆσιν, οἷον οἱ τέκτονες, οἱ χαλκεῖς, οἱ σκυτοτόμοι καὶ λοιποὶ.

τοὺς βεβαίως θὰ τοὺς εὕρω πολὺ ἱκανοὺς εἰς πολλὰ ὠραῖα πράγματα. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο μὲν δὲν ἠπατήθην, ἀλλ' ἐγνώριζαν οὗτοι, ὅσα ἐγὼ ἠγνόουν, καὶ κατὰ τοῦτο ἦσαν σοφώτεροι ἀπὸ ἐμέ. Ἄλλ' ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μοῦ ἐφάνησαν καὶ οἱ σπουδαῖοι χειροτέχναι ὅτι ἔχουν τὸ ἴδιον ἀκριβῶς ἐλάττωμα, τὸ ὁποῖον εἶχαν καὶ οἱ ποιηταί. Ἐκαστος ἀπὸ αὐτούς, διότι καλῶς ἐκτελεῖ τὴν τέχνην του, εἶχε τὴν ἀπαίτησιν ὅτι καὶ κατὰ τὰ ἄλλα τὰ πλεον σπουδαιότατα πράγματα, ἤτοι τὰ πολιτικὰ καὶ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, εἶνε σοφώτατος. Καὶ αὐτὸ μόνον τὸ ἐλάττωμα των, ἢ πλάνη των καὶ ἢ μωρία των, τόσον ἐσκέπαζεν ἐκείνην τὴν μεγάλην σοφίαν των, ὥστε ἐξεμηδένιζεν αὐτήν. Ὅθεν ἠρώτων τὸν ἑαυτὸν μου κατ' ἐπανάληψιν, ὡς νὰ ὠμίλουν ἐν ὀνόματι τοῦ χρησμοῦ πάντοτε, τί ἐκ τῶν δύο νὰ προτιμήσω, νὰ εἶμαι τοιοῦτος καθὼς εἶμαι, καὶ χωρὶς νὰ εἶμαι διόλου σοφός, νὰ ἔχω τὴν σοφίαν ἐκείνων, καὶ χωρὶς νὰ εἶμαι ἀμαθής, νὰ ἔχω τὴν ἀμάθειαν ἐκείνων, ἢ καὶ τὰ δύο, νὰ ἔχω τὴν σοφίαν δηλαδὴ καὶ τὴν ἀμάθειαν, τὰ ὁποῖα ἐκείνοι ἔχουν, καὶ νὰ εἶμαι καὶ ἐγὼ καθὼς ἐκείνοι. Ἀπεκρίθην λοιπὸν εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ εἰς τὸν χρησμὸν ὅτι δι' ἐμὲ εἶνε καλύτερον νὰ εἶμαι καθὼς εἶμαι.

ΙΧ. Ἐξ αἰτίας τῆς παρουσίας ἀκριβῶς ἐξετάσεως, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πολλὰ μίση ἐγεννήθησαν ἐναντίον μου καὶ ἀντιπάθειαι πολὺ ἰσχυρόταται καὶ ἐπικίνδυνοι, ὥστε νὰ προκύψωσιν ἐξ αὐτῶν πολλαὶ συκοφανταί, ὀνομάζομαι δὲ μὲ τοῦτο τὸ ὄνομα, ὅτι εἶμαι σοφός. Διότι ὅλοι ὅσοι εἶνε παρόντες κατὰ τὰς διαφορὰς ὁμιλίας μου, πιστεύουν ὅτι ἐγὼ εἶμαι σοφός ὡς πρὸς ἐκεῖνα τὰ πράγματα, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα ἤθελον ἀποκαλύψει τὴν ἀμάθειαν τῶν ἄλλων. Καὶ ὅμως τοῦναντίον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μοῦ φαίνεται ὅτι μόνον ὁ θεὸς τῶντι εἶνε σοφός, καὶ τοῦτο ἴσα-ἴσα ἠθέλησε νὰ εἴπη ὁ Ἀπόλλων μὲ τὸν χρησμὸν του αὐτόν, ὅτι ἢ ἀνθρωπίνη σοφία πολὺ μικρὰν ἀξίαν ἔχει ἢ διὰ νὰ εἴπω καλύτερον, μάλιστα, καμμίαν. Καὶ προφανῶς τοῦτο ἐννοεῖ τὸ μαντεῖον περὶ τοῦ Σιωκράτους. Μετεχειρίσθη δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ ἰδικόν μου ὄνομα ὡς παράδειγμα, καθὼς ἤθελε κάμει ἐὰν ἤθε-

λεν εἶπει ὅτι αὐτός, ὡς ἄνθρωποι, εἶνε σοφώτατος ἀπὸ πάντων, ὅστις ἀναγνωρίζει, καθὼς ὁ Σωκράτης ὅτι, ὡς πρὸς τὴν σοφίαν, ἀληθῶς δὲν ἔχει καμμίαν ἀξίαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐγὼ ἀκόμῃ καὶ τόρα, περιερχόμενος τὴν πόλιν, ἀναζητῶ καὶ ἐξετάζω κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ θεοῦ, ἂν ἴσως καὶ εὔρω κανένα ἀληθῶς σοφὸν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀστοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους· καὶ ὁσάκις δὲν μοῦ φαίνεται ὅτι πράγματι εἶνε σοφὸς κανεὶς, τότε συντελών εἰς τὴν ὀρθὴν ἐξήγησιν τοῦ χρησμοῦ, κάμνω νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι δὲν εἶνε σοφός. Καὶ ἔνεκα αὐτῆς τῆς ἀσχολίας μου δὲν μοῦ ἔμεινε καιρὸς ἄλλος οὔτε εἰς τὰ πολιτικὰ νὰ καταγίνω καὶ νὰ πράξω κάτι τι ἀξιόλογον, οὔτε διὰ τὰς ἰδιωτικὰς μου ὑποθέσεις νὰ φροντίσω, ἀλλ' εὐρίσκομαι εἰς μεγίστην πενίαν ἔνεκα τοῦ σεβασμοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπονέμω εἰς τὸν θεὸν τῶν Δελφῶν.

X. Πρὸς τοῦτοις πολλοὶ νέοι, ὅσοι μάλιστα δὲν ἔχουν καμμίαν ἐνασχόλησιν, παῖδες πλουσιωτάτων συμπολιτῶν μας, ἀκολουθοῦντες κατόπιν μου αὐτοπροαιρέτως, χωρὶς καμμίαν παρακίνησιν, αἰσθάνονται μεγάλην εὐχαρίστησιν νὰ μὲ ἀκούουν μὲ ποῖον τρόπον ἀποδεικνύω τὰς πλάνας τῶν ἀνθρώπων καὶ κατόπιν αὐτοὶ πάλιν πολλάκις, μιμούμενοι ἐμέ, ἐπιχειροῦν νὰ ἐξετάζουν ἄλλους, τοὺς ὁποῖους ἤθελον συναντήσῃ. Καὶ μὴ ἀμφιδάλλετε ὅτι, καθὼς στοχάζομαι, εὐρίσκουν μέγα πλῆθος ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι φαντάζονται μὲν ὅτι γνωρίζουν κάτι τι, γνωρίζουν δὲ τῶν ὄντων πολὺ ὀλίγα πράγματα, ἢ μᾶλλον κανέν. Ἐνεκα δὲ τούτου ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι ἐξελέγχονται ἀπὸ αὐτοὺς ὡς ἀμαθεῖς, ὀργίζονται ἐναντίον μου καὶ ὄχι ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ των, καθὼς ἔπρεπε, διὰ τὴν ἀμάθειάν των καὶ λέγουν ὅτι ὑπάρχει κάποιος Σωκράτης, ἓνας ἄνθρωπος μακρώτατος, ὁ ὁποῖος διαφθείρει τὴν νεολαίαν. Καὶ ὅταν κανεὶς ἤθελε τοὺς ἐρωτῆσῃ τί εἶνε αὐτό, ὅπου κάμνει αὐτός ὁ ἄνθρωπος, καὶ τί διδάσκει καὶ διαφθείρει τοὺς νέους, δὲν ἤμποροῦν μὲν νὰ δώσουν καμμίαν ἀπάντησιν, ἀλλ' εὐρίσκονται εἰς ἀγνοίαν, διὰ νὰ μὴ φαίνωνται δὲ ὅτι ταράσσονται, ὡς μὴ ἔχοντες ὀρισμένα γεγονότα ἐναντίον μου, διαδίδουν αὐτά, τὰ ὁποῖα προχείρως λέγουν καὶ ἐναντίον ὅλων τῶν φιλοσόφων ἐν γένει,

ὅτι δηλαδὴ διδάσκει δι' ὅσα συμβαίνουν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς, καὶ ὅτι νὰ μὴ πιστεύουν οἱ ἄνθρωποι εἰς τοὺς θεούς, καὶ ὅτι μὲ τοὺς λόγους του μίαν ἄδικον ὑπόθεσιν τὴν κάμνει δικαίαν. Διότι τὴν ἀλήθειαν, ὡς φρονῶ, δὲν θὰ ἐτολμοῦσαν νὰ εἴπουν, ἐπειδὴ γίνονται κατὰδηλοὶ ὅτι προσποιοῦνται μὲν ὅτι γνωρίζουν κάτι τι, δὲν γνωρίζουν ὅμως τίποτε. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὗτοι εἶνε ὄντως φιλόνοικοι, κατ' ἐμέ, καὶ ὄρμητικοὶ καὶ πολλοὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἰδίως ὀμιλοῦν καλῶς διωργανωμένοι καὶ μὲ μίαν εὐγλωττίαν πολὺ πειστικὴν, ἔχουσι γεμίσει τὰ ὦτά σας μὲ τὰς συκοφαντίας αὐτάς, τὰς ὁποίας λέγουν ἐναντίον μου καὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου καὶ μὲ μεγάλην σφροδρότητα. Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν διαβολῶν λαβῶν τὴν ἀφορμὴν καὶ ὁ Μέλητος ἐπετέθη ἐναντίον μου καὶ ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Λύκων· ὁ μὲν Μέλητος, διότι ἐξωργίσθη ἐναντίον μου χάριν τῶν ποιητῶν (1), ὁ δὲ Ἄνυτος χάριν τῶν τεχνιτῶν (2) καὶ τῶν πολιτικῶν, ὁ δὲ Λύκων χάριν τῶν ρητόρων (3). Ὡστε ὡς πρὸς αὐτό, ἴσα—ἴσα, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀρχὴν εἶπα, θαυμαστὸν καὶ παράδοξον θὰ τὸ ἐθεώρουν ἐγώ, ἂν ἤθελα κατορθώσαι εἰς τόσον ὀλίγον χρονικὸν διάστημα νὰ ἐξαλείψω ἀπὸ τὸ πνεῦμά σας αὐτὴν ἡὴν συκοφαντίαν, ἐνῶ ἔχει γίνεαι εἰς τόσον μέγα χρονικὸν διάστημα καὶ τόσον ἔχει ριζοβολήσαι. Αὐτὰ εἶνε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πρωτύτερα ἔλεγα ὅτι μὲ δλην τὴν ἀλήθειαν θὰ σᾶς ἐκθέσω καὶ θὰ σᾶς διηγηθῶ καὶ σᾶς εἶπα λοιπὸν αὐτά, χωρὶς νὰ ἀποκρύψω τίποτε ἀπὸ σᾶς οὔτε μέγα, οὔτε μικρόν, καὶ χωρὶς ἀπὸ φόβον νὰ σιωπήσω κανέν, καίτοι ἠξεύρω σχεδὸν ὅτι ἕνεκα αὐτῆς πρὸ πάντων τῆς παρρησίας μου μισοῦμαι. Ἄλλὰ τοῦτο εἶνε προσέτι μία τρανὴ ἀπόδειξις ὅτι λέγω τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπήγγασεν ἡ ἐναντίον μου διαβολή, καὶ αὐτὰ εἶνε τὰ αἷτια αὐτῆς. Καὶ εἶτε τώρα, εἶτε μετὰ

1) Ὁ Μέλητος εἶχε γράψει τραγῳδίαν καὶ ἄλλα ποιήματα.

2) Ὁ πατήρ τοῦ Ἄνυτου εἶχε μέγα βυρσοδεψεῖον, ὁ ἴδιος δὲ ἦτο ρήτωρ.

3) Ὁ Λύκων ἦτο ἱὸν τὸ γένος, τὸν δῆμον Θορίκιος, πέννης δὲ, διακωμφοδύμενος ὑπὸ πολλῶν ποιητῶν.

ταῦτα θελήσετε νὰ ἐξετάσετε δι' αὐτὰ τὰ πράγματα, θὰ εὑρετε ὅτι ἔτσι εἶνε.

XI. Περί μὲν λοιπὸν ἐκείνων τῶν κατηγοριῶν, τὰς ὁποίας οἱ πρῶτοί μου κατήγοροι ἔκαμαν ἐναντίον μου, αὐτὰ ἄς εἶνε ἀρκετὴ ἀπολογία μου πρὸς σᾶς· τώρα δὲ κατόπιν ἀπὸ αὐτὰ, θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀπολογηθῶ εἰς τὸν Μέλητον τὸν ἀγαθὸν καὶ φιλόπολιν, καθὼς λέγει αὐτός, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, τοὺς τελευταίους κατηγοροὺς μου.

Πάλιν λοιπὸν τώρα, ἐπειδὴ εἶνε ἄλλοι οἱ κατήγοροί μου αὐτοί, ἄς ἐπαναλάβωμεν τὴν τελευταίαν ἐγγραφὸν κατηγορίαν των, καθὼς ἀνεγνώσαμεν καὶ τὴν πρώτην. Εἶνε δὲ αὕτη περίπου : Λέγει ὅτι ὁ Σωκράτης εἶνε ἔνοχος, διότι καὶ τοὺς νέους διαφθείρει καὶ διότι δὲν πιστεύει εἰς τοὺς θεοὺς, τοὺς ὁποίους ἡ πόλις πιστεύει καὶ διότι ἀντ' αὐτῶν παρουσιάζει ἄλλα νέα δαιμόνια (1). Τὸ μὲν ἐγκλημά μου δὰ τοιοῦτον εἶνε. Ἄς ἐξετάσωμεν δὲ ἐν ἑκαστὸν σημεῖον αὐτοῦ χωριστά. Λέγει ἡ κατηγορία ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἔνοχος ἀδικίας, διότι διαφθείρω τὴν νεολαίαν. Ἐγὼ ὅμως τοῦναντίον λέγω, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι δικαίως ἴσα—ἴσα ὁ Μέλητος εἶνε ἔνοχος, διότι εἰς πράγματα τόσον σοβαρὸν ἀστυξέεται, κατηγορῶν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου σας μὲ μεγάλην ἀδιαφορίαν πολίτας, διὰ νὰ φαίνεται ὅτι μὲ σπουδαιότητα φροντίζει διὰ πράγματα, διὰ τὰ ὁποῖα διόλου ἕως τώρα δὲν ἐφρόντισεν. Ὅτι δὲ τοῦτο ἔτσι εἶνε, θὰ προσπαθῆσω καὶ πρὸς ὑμᾶς νὰ τὸ ἀποδείξω.

XII. Παρακαλῶ λοιπόν, ἔλα ἐδῶ τώρα σύ, Μέλητε, εἰπέ. Διὰ κανὲν ἄλλο πρᾶγμα δὲν μεριμνᾶς τόσον πολὺ παρὰ πῶς νὰ γίνουσι οἱ νέοι ὅσον τὸ δυνατὸν χρηστότατοι ;

1) Τὸ κείμενον τῆς ἐναντίον τοῦ Σωκράτους κατηγορίας διεσώθη παρὰ Διογένη Λαερτίου, ἔχει δὲ οὕτω :

«Τὰδε ἐγράφατο καὶ ἀντιμῶσατο Μέλητος ὁ Μελήτου, Πιτθεύς, Σωκράτης Σωφρονίσκου Ἀλωπεκῆθεν ἀδικεῖ Σωκράτης οὐς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα κινὰ δὲ δαιμόνια εισηγούμενος· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθεῖρων. Τίμημα θάνατος».

Μέλητος.

Διὰ κανὲν ἄλλο βέβαια.

Σωκράτης.

Ἔλα λοιπὸν τόρα εἰπέ εἰς τοὺς δικαστάς, ποῖος εἶνε ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος ὅπου κάμνει τοὺς νέους χρηστοτέρους; Εἶνε φανερὸν ὅτι τὸν ἠξυέρεις, ἀφοῦ σέ μέλει βέβαια δι' αὐτὰ τὰ ζητήματα. Διότι, ἀφοῦ ἀνεκάλυφες ἐμέ, καθὼς λέγεις, ὅτι διαφθείρω τοὺς νέους, με καταγγέλλεις πρὸς αὐτοὺς ἐδῶ καὶ ἀπαγγέλλεις ἐναντίον μου κατηγορίαν διὰ τὴν πράξίν μου ταύτην. Ἄλλ' ὅμως ἔλα εἰπέ τόρα καὶ ἐκεῖνον δὲ ὅπου κάμνει τοὺς νέους χρηστοτέρους καὶ φανέρωσον ἐδῶ εἰς τοὺς δικαστάς ποῖος εἶνε αὐτός. Ὅμιλησον.... Βλέπεις, ὦ Μέλητε, ὅτι σιωπᾶς, καὶ δὲν ἤμπορεῖς νὰ τὸν ὀνομάσῃς αὐτόν; Καὶ ὅμως δὲν σοῦ φαίνεται ὅτι αὐτὸ εἶνε ἐπαίσχυντον καὶ ἱκανὴ ἀπόδειξις εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἀκριδῶς ἐγὼ λέγω, ὅτι ἐσὲ διόλου δὲν σέ μέλει διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων; Ἄλλ' εἰπέ, καλῆ Μέλητε, ποῖος κάμνει αὐτοὺς καλυτέρους;

Μέλητος.

Οἱ νόμοι.

Σωκράτης.

Μὰ δὲν σέ ἐρωτῶ δι' αὐτό, καλότυχε, ἀλλὰ ποῖος ἄνθρωπος, ὅστις ἐν πρώτοις γνωρίζει καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀκριδῶς ὅπου εἶπες, τοὺς νόμους.

Μέλητος.

Αὐτοὶ ἐδῶ οἱ δικασταί (1), ὦ Σώκρατες.

1) Οἱ δικασταὶ οἱ δικάσαντες τὸν Σωκράτην ἦσαν οἱ Ἑλιασταί, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ἑλιαίαν (ἢ λέξις σημαίνει συνάθροισιν) τὸ πολυμελέστατον δικαστήριον τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὅποιον συνεκροτεῖτο ἐκλεγομένων κατ' ἔτος 6000 πολιτῶν ἐκ τῶν ὑπερδάντων τὸ 30 ἔτος τῆς ἡλικίας. Οὗτοι πάντες διηροῦντο εἰς τμήματα δέκα ἐκ 500 δικαστῶν ἕκαστον, τῶν χιλίων παραμενόντων ὡς ἀναπληρωτῶν, καὶ ἐδίκαζον ὅλα τὰ ἐγκλήματα ἐκτὸς τῶν φόνων, ἢ ἐκδικασίας τῶν ὁποίων ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον.

Σωκράτης.

Τί λέγεις, ὦ Μέλητε; Αὐτοὶ ἐδῶ οἱ δικασταὶ εἶνε ἱκανοὶ νὰ ἐκπαιδεύουν τοὺς νέους καὶ νὰ τοὺς κάμνουν χρηστοτέρους;

Μέλητος.

Μάλιστα.

Σωκράτης.

Τί ἀπὸ τὰ δύο, ὅλοι ἴμοῦ οἱ δικασταὶ εἶνε ἱκανοὶ πρὸς τοῦτο, ἢ μερικοὶ μὲν ἀπὸ αὐτοὺς μόνον, μερικοὶ δὲ ὄχι;

Μέλητος.

Ὅλοι οἱ δικασταί.

Σωκράτης.

Αὐτὰ ποῦ λέγεις εἶνε θαυμάσια τῶνόντι, μὰ τὴν Ἑραν, καὶ ἀνεκάλυψες ἔτσι μεγάλην ἀφθονίαν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἤμποροῦν νὰ ὠφελοῦν τοὺς νέους. Ἄλλὰ τί λοιπόν; Αὐτοὶ ἐδῶ οἱ ἀκροαταὶ. ὅλοι, ὅπου μᾶς ἀκούουν, ἐπίσης ἤμποροῦν νὰ κάμνουν τοὺς νέους καλυτέρους ἢ ὄχι;

Μέλητος.

Καὶ αὐτοὶ ἤμποροῦν ἐπίσης.

Σωκράτης.

Ἄλλὰ καὶ οἱ βουλευταί, (1) ἤμποροῦν καὶ αὐτοὶ;

Μέλητος.

Καὶ οἱ βουλευταὶ ὁμοίως.

Σωκράτης.

Ἄλλ' ὦ Μέλητε, μήπως λοιπὸν ἐκεῖνοι ὅπου συνέρχονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, (2) οἱ Ἐκκλησιασταί, διαφθείρουν τοὺς

1) Δύο Βουλαι ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις, ἡ Βουλὴ τῶν Πεντακοσίων, ἡ ἀσχολουμένη ἰδίως περὶ τὰ πολιτικά, καὶ ἡ Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου, κυρίως μέγα δικαστικὸν σῶμα μὲ τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ Κράτους.

2) Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἤσκει ὁ λαὸς ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ δημοκρατίᾳ τὴν κυριαρχικὴν του δύναμιν συνερχόμενος, καὶ διασκεπτόμενος περὶ τῶν ὑπερτάτων συμφερόντων τῆς πολιτείας, πολέμου, εἰρήνης, συμμαχιῶν, φορολογίας κλπ. Εἰς τὰς σπουδαίας ἀποφάσεις ἡ πλειοψηφία ἐπρεπε νὰ ἀπαρτίζεται.

νέους ; ἢ καὶ ἐκεῖνοι ὄλοι εἶνε ὁμοίως ἱκανοὶ νὰ κάμνουν αὐτοὺς καλυτέρους ;

Μέλητος.

Καὶ ἐκεῖνοι εἶνε ὁμοίως ἱκανοὶ εἰς αὐτό.

Σωκράτης.

Ὡς φαίνεται λοιπόν, ὄλοι οἱ Ἀθηναῖοι ἤμποροῦν νὰ κάμνουν τοὺς νέους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς, ἐκτὸς ἑμοῦ, ἐγὼ δὲ μόνος τοὺς διαφθείρω. Αὐτὸ ἐννοεῖς ;

Μέλητος.

Μάλιστα. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐννοῶ.

Σωκράτης.

Μὲ κρίνεις βέβαια ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς πλεόν δυστυχεῖς ἀνθρώπους. Ἄλλὰ σὲ παρακαλῶ, ἀπάντησον. Σοῦ φαίνεται βεβαίως ὅτι τὸ ἴδιον εἶνε καὶ ὅταν ὀμιλῶμεν διὰ ἵππους. Ἐκεῖνοι μὲν ὀποῦ κάμνουν αὐτοὺς χρησιμωτέρους εἶνε ὄλος ὁ κόσμος, ἓνας δὲ μόνος εἶνε ὀποῦ τοὺς διαφθείρει ; ἢ ὄλως διόλου τὸ ἐναντίον, ἓνας μὲν μόνος ὑπάρχει, ὅστις εἶνε ἱκανὸς νὰ κάμνη αὐτοὺς χρησιμωτέρους, ἢ πολὺ ὀλίγοι, ἐκεῖνοι ὀποῦ ὀνομάζονται ἵππικοί, οἱ δὲ ἐπίλοιποι ἄνθρωποι, ἐὰν ἴσα-ἴσα καταγίνωνται μὲ τοὺς ἵππους πάντοτε καὶ μεταχειρίζονται αὐτοὺς εἰς χρῆσιν των, τοὺς διαφθεύρου ; Δὲν εἶνε ἔτσι, ὦ Μέλητε, καὶ διὰ τοὺς ἵππους καὶ δι' ὄλα τὰ ἄλλα ζῷα ; Βεβαιότατα ἀναμφιβόλως, κατ' ἐμέ, εἴτε σὺ καὶ ὁ Ἄνυτος ἀρνηθῆτε αὐτό, εἴτε τὸ παραδεχθῆτε. Διότι πολὺ μεγάλη εὐτυχία καὶ ἑκτακτὸν πλεονέκτημα θὰ ἦτο διὰ τοὺς νέους, ἂν τῇ ἀληθείᾳ ἓνας μὲν μόνος εἶνε ἱκανὸς νὰ διαφθείρῃ αὐτοὺς, καθὼς σὺ λέγεις, οἱ δὲ λοιποὶ ὄλοι ἤμποροῦσαν νὰ τοὺς ὠφελοῦν καὶ νὰ τοὺς κάμνουν χρηστοτέρους. Ἄλλ' ὅμως δὲν εἶνε ἔτσι, ὦ Μέλητε. Διότι σὺ ἀρκετὴν ἐπίδειξιν ἔκαμες εἰπὼν ὅτι ἕως τότε ποτὲ δὲν ἐφρόντισες διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων καὶ ἀδιστακτικῶς ὁμολογεῖς τὴν ἀμέλειάν σου, ὅτι διόλου δὲν ἔχεις μεριμνήσει διὰ τὰ ζητήματα αὐτά, διὰ τὰ ὁποῖα εἰσάγεις ἐμὲ εἰς δίκην.

ἀπὸ 6000 ψήφους. Ἡ Ἐκκλησία συνήρχετο κατὰ πρῶτον μὲν εἰς τὴν ἀγορὰν, ὕστερον δὲ εἰς τὴν Πνύκα, ἀντικρὺ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

XIII. Ἀκόμη δὲ ἀπάντησον, σὲ παρακαλῶ, ὦ δι' ἀγάπην τοῦ Διός, Μέλητε, ποῖον εἶνε καλύτερον, νὰ κατοικῇ κανεὶς μετὰ πολιτῶν ἐναρέτων ἢ μετὰ κακῶν καὶ διεφθαρμένων; Ἀπάντησον, φίλε μου, διότι δὲν σὲ ἐρωτῶ βεβαίως κανὲν πρᾶγμα δύσκολον. Δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι οἱ μὲν κακοὶ ἄνθρωποι προξενοῦν κάποιον κακὸν βέβαια εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι διαρκῶς συνδιαιτῶνται μὲ αὐτούς, οἱ δὲ ἐνάρετοι προξενοῦν κάποιον καλὸν εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι πάντοτε μὲ αὐτούς συζῶσι;

Μέλητος.

Μάλιστα.

Σωκράτης.

Ἐπάρχει λοιπὸν κανεὶς ἄνθρωπος, ὅστις προτιμᾷ νὰ βλάπτεται μᾶλλον ἀπὸ ἐκείνους, μὲ τοὺς ὁποίους συνήθως συζῆ, παρὰ νὰ ὠφελῆται; Ἀπάντησόν μοι, ἀγαπητέ. Διότι ὁ νόμος ἴσα-ἴσα διατάσσει νὰ ἀπαντοῦν οἱ ἀντίδικοι ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον. Ἐπάρχει κανεὶς, ὁ ὅποιος προτιμᾷ νὰ βλάπτεται μᾶλλον παρὰ νὰ ὠφελῆται;

Μέλητος.

Ὅχι βέβαια. Δὲν ὑπάρχει.

Σωκράτης.

Ἐλα λοιπὸν εἰπέ μοι τόρα. Ἐμένα μὲ κατήγγειλες ἐδῶ, διότι φρονεῖς ὅτι διαφθείρω τοὺς νέους καὶ κάμνω αὐτοὺς χειροτέρους. Ἀπάντησον ὅμως, τί ἀπὸ τὰ δύο, ἐκουσίως τοὺς διαφθείρω ἢ ἀκουσίως;

Μέλητος.

Ἐκουσίως βεβαιότατα.

Σωκράτης.

Μὰ πῶς, ὦ Μέλητε, σὺ ὅπου εἶσαι τόσον νέος, εἶσαι λοιπὸν τόσον πολὺ σοφώτερος ἀπὸ ἐμέ, ὅπου ἔχω τόσον γεροντικὴν ἡλικίαν, ὥστε σὺ μὲν γνωρίζεις ὅτι οἱ μὲν κακοὶ ἄνθρωποι κάποιον κακὸν βέβαια προξενοῦν ἐκάστοτε εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι συζῶσι μὲ αὐτούς, οἱ δὲ ἐνάρετοι προξενοῦν εἰς αὐτοὺς καλόν. Ἐγὼ δὲ τῇ

ἀληθεία εἰς τοσαύτην ἀμάθειαν κατήντησα, ὥστε καὶ τοῦτο ἀκόμη ἄγνοῶ, ὅτι ἐὰν κάμω κακὸν κανένα ἄνθρωπον ἀπὸ ἐκείνου, ὅπου μὲ συναναστρέφονται, θὰ διακινδυνεύσω τότε νὰ πάθω κάποιον κακὸν ἀπὸ αὐτόν, ὥστε τοῦτο τὸ τόσον μέγα κακὸν ἐκουσίως τὸ προξενῶ εἰς τὸν ἑαυτόν μου, καθὼς σὺ διατείνεσαι; Ὡς πρὸς αὐτὰ ἐγὼ δὲν πείθομαι εἰς σέ, ὦ Μέλητε, νομίζω δὲ καὶ κανεὶς ἄλλος ἄνθρωπος δὲν θὰ πεισθῆ· ἀλλ' ἤ δὲν διαφθείρω τοὺς νέους ἢ ἐὰν τοὺς διαφθείρω, τὸ κάμνω αὐτὸ χωρὶς νὰ θέλω· ὥστε σὺ βεβαίως καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ψεύδεσαι καὶ συκοφαντεῖς. Ἐὰν ὅμως χωρὶς νὰ θέλω διαφθείρω τοὺς νέους, διὰ τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα, ὡς γνωστόν, δὲν ὑπάρχει νόμος δημοσίᾳ ν' ἀπαγγέλλεται κατηγορία ἐναντίον μου, ἀλλ' ἄρ' οὐ μὲ λάβουν κατὰ μέρος ἐκεῖνοι ὅπου ἔχουν τὸ δικαίωμα εἰς τοῦτο, νὰ παραστήσουν εἰς ἐμὲ τὴν πλάνην μου καὶ νὰ μὲ συμβουλεύσουν. Διότι εἶνε φανερὸν ὅτι, ἐὰν μὲ τὴν συμβουλὴν των αὐτὴν καλῶς ὀδηγηθῶ, θὰ παύσω νὰ κάμνω αὐτό, τὸ ὅποιον βέβαια χωρὶς νὰ θέλω κάμνω. Σὺ ὅμως ἀπέφυγες καὶ δὲν ἠθέλησες νὰ μὲ πλησιάσῃς καὶ νὰ μοῦ παραστήσῃς τὴν πλάνην μου αὐτὴν, ἀλλὰ δημοσίᾳ μὲ καταγγέλλεις ἐδῶ εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπου ὁ νόμος διατάσσει νὰ δικάζωνται ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀνάγκην τιμωρίας καὶ ποινῆς, ἀλλ' ὄχι διδασκαλίας καὶ παραινήσεως.

XIV. Ἄλλ' ὅμως ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔλεγα ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἶνε φανερὸν πλεόν, ὅτι ὁ Μέλητος δι' αὐτὰ τὰ ζητήματα δὲν ἐφρόντισε ποτέ του, οὔτε πολὺ, οὔτε ὀλίγον. Ὅμως ἀπάντησόν μας τώρα, ὦ Μέλητε, μὲ ποῖον τρόπον ἐννοεῖς ὅτι ἐγὼ διαφθείρω τοὺς νέους; Ἄλλὰ διατί κάθημαι καὶ σὲ ἐρωτῶ, ἀφοῦ εἶνε φανερώτατον βεβαίως ὅτι κατὰ τὸ κατηγορητήριον ὅπου ὑπέγραψες ἐναντίον μου, λέγεις ὅτι ἐγὼ διαφθείρω τοὺς νέους διδασκων αὐτοὺς νὰ μὴ πιστεύουν τοὺς θεούς, τοὺς ὁποίους ἢ πόλις πιστεύει, ἀλλὰ ἄλλας νέας θεότητας; Δὲν λέγεις ὅτι μὲ τὴν διδασκαλίαν μου αὐτὴν διαφθείρω τοὺς νέους;

Μέλητος.

Βεβαιότατα τοῦτο ἀκριβῶς λέγω.

Σωκράτης.

Ἐν ὀνόματι λοιπὸν αὐτῶν τῶν ἰδίων θεῶν, τοὺς ὁποίους τόρα ἀναφέρομεν, σὲ ἐξορκίζω, εἰπὲ ὀλίγον σαφέστερον ἀκόμη, καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ τοὺς δικαστὰς αὐτοὺς ἔδῳ. Διότι ἐγὼ δὲν ἤμπορῶ γὰρ ἐννοήσω καλὰ. Λέγεις ὅτι ἐγὼ διδάσκω γὰρ πιστεύουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι ὑπάρχουν κάποιοι θεοί, ἔθεν καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος πιστεύω ὅτι ὑπάρχουν θεοὶ καὶ δὲν εἶμαι ἕλως διόλου ἄθεος, ἀλλὰ καὶ δὲν κατηγοροῦμαι ὡς ἔνοχος ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, ὅμως λέγεις ὅτι ἐγὼ δὲν πιστεύω ἐκείνους τοὺς θεούς, τοὺς ὁποίους ἢ πόλις ἀκριβῶς πιστεύει, ἀλλὰ ἄλλους διαφορετικούς, καὶ αὐτὸ εἶνε λοιπὸν τὸ ἐγκλημὰ μῦθ, διὰ τὸ ὅποιον μὲ κατήγγειλες εἰς τὸ δικαστήριον, ὅτι πιστεύω ἄλλους θεούς· ἢ λέγεις ὅτι ἐγὼ ἕλως διόλου οὔτε ὁ ἴδιος πιστεύω θεούς καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ ἀνθρώπους διδάσκω αὐτά ;

Μέλητος.

Αὐτὰ λέγω. Σὲ κατηγορῶ ὅτι ἕλως διόλου δὲν πιστεύεις εἰς κανένα θεόν.

Σωκράτης.

Ἐ, φίλτατε Μέλητε, πρὸς ποῖον σκοπὸν τὰ λέγεις αὐτά ; Δὲν πιστεύω λοιπὸν ὅτι οὔτε ὁ ἥλιος, οὔτε ἡ σελήνη εἶνε θεοί, καθὼς τὸ πιστεύουν αὐτὸ ἔλοι οἱ ἄνθρωποι ;

Μέλητος.

Ὅχι, μὰ τὸν Δία, βεβαιότατα δὲν πιστεύει αὐτὸ, ὡ ἄνδρες δικασταί, ἀφοῦ λέγει ὅτι ὁ μὲν ἥλιος εἶνε λίθος, ἢ δὲ σελήνη γῆ.

Σωκράτης.

Μὰ, μήπως στοχάζεσαι ὅτι κατηγορεῖς τὸν Ἄναξαγόραν, καλὲ Μέλητε ; Καὶ τόσον πολὺ καταφρονεῖς λοιπὸν αὐτοὺς ἔδῳ τοὺς δικαστὰς καὶ νομίζεις ὅτι εἶνε τόσον ἄπειροι τῆς φιλολογίας, ὥστε γὰρ ἀγνοοῦν ὅτι τὰ βιβλία τοῦ Ἄναξαγόρου (1) τοῦ Κλαζομενίου

1) Ἄναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος μαθητὴς τοῦ Ἄναξιμένου, διδάσκαλος τοῦ Περικλέους, τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν. Ἐλεγεν ὅτι ὁ ἥλιος εἶνε μύθρος διάπυρος μεγαλύτερος ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἢ δὲ σελήνη ὅτι ἔχει κατοικίας καὶ λόφους καὶ φάραγγας.

εἶνε γεμᾶτα ἀπὸ αὐτὰς τὰς δοξασίας ; Μάλιστα καὶ οἱ νέοι, ἀκόμη καὶ αὐτοί, ἀπὸ ἐμὲ τὰ μανθάνουν — δὲν εἶνε παράδοξον καὶ αὐτὸ νὰ εἴπῃ ὁ Μέλητος — αὐτὰ ὅμως εἶνε δυνατὸν ἐνίοτε νὰ τὰ ἀγοράσουν οἱ νέοι, τὸ πολὺ-πολύ, ἀντὶ μιᾶς δραχμῆς, ἀπὸ τὴν ὀρχήστραν τοῦ θεάτρου (1) καὶ νὰ ἐμπαίζουσιν τὸν Σωκράτην, ἐὰν προσποιηθῆται ὅτι αὐτὰ εἶνε ἰδικαί του θεωρίαι, καὶ μάλιστα ἀφοῦ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ταῦτα εἶνε τόσον ἄτοπα καὶ παράδοξα. Μὰ δι' ἀγάπην τοῦ Διός, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λοιπὸν σοῦ φαίνομαι ὅτι δὲν πιστεύω ὅτι ὑπάρχει κανένας Θεός ; Καὶ ἐπιμένεις εἰς αὐτό ;

Μέλητος.

Ναί, βεβαιότατα, μὰ τὸν Δία, δὲν πιστεύεις εἰς κανένα Θεόν, ὅλως διόλου.

Σωκράτης.

Ἄπιστευτα ὄντως πράγματα λέγεις, ὦ Μέλητε, καὶ προπάντων ἀπίστευτα καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν σου βεβαίως, ὡς μοῦ φαίνεται. Διότι εἰς ἐμέ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, αὐτὸς ἐδῶ ὁ Μέλητος φαίνεται ὅτι εἶνε πολὺ ὑδριστῆς καὶ καταφρονητῆς μὲ ἔργον καὶ μὲ λόγον, καὶ ὅλως διόλου ἀπὸ μεγάλην ὕδριν καὶ περιφρόνησιν καὶ αὐθάδειαν νεανικὴν ὑπέβαλεν ἐναντίον μου αὐτὴν τὴν κατηγορίαν. Διότι δμοιάζει μὲ ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος συνέθεσεν ἐν ἀνιγμῶ, θέλων νὰ μὲ δοκιμάσῃ, ἄρα γε θὰ ἐννοήσῃ ὁ Σωκράτης, ὁ σοφὸς δὲ ἐκείνος, ὅτι ἐγὼ χαριεντίζομαι καὶ ὅτι ἀντιφάσκω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, λέγων ἐναντία πράγματα, ἢ θὰ ἐξαπατήσω αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους, ὅπου μὲ ἀκούουν ; Διότι αὐτὸς μοῦ φαίνεται ὅτι εἰς τὸ κατηγορητήριόν του ἀντιφάσκει λέγων τὰ ἐναντία αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς τὸν ἑαυτὸν του, καθὼς ἐὰν ἤθελεν εἶπει : «Εἶνε ἔνοχος ὁ Σωκράτης διότι δὲν πιστεύει εἰς θεούς, ἀλλὰ διότι πιστεύει εἰς θεούς». Ἄλλ' ὅμως τῇ ἀληθείᾳ αὐτὸ εἶνε ἴδιον ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ παίζει.

1) Ὁ Εὐριπίδης μαθητῆς τοῦ Ἀναξαγόρου παρενέβαλεν εἰς τὰς τραγωδίας του τοιαύτας θεωρίας τοῦ διδασκάλου του ἰδίως περὶ τῆς φύσεως τῆς γῆς καὶ τοῦ ἡλίου, περὶ τῶν ἐποίων ἤκουον καὶ ἐμάνθανον οἱ θεαταί. Αὐτὸ ἐννοεῖ ἐν ταῦθα ὁ Σωκράτης.

Ὅρχήστρα εἶνε τὸ μέρος τοῦ θεάτρου ἐνθα ἴστατο ὁ χορὸς τῶν ἀρχαίων δραμάτων.

XV. Ἐξετάσατε λοιπὸν μετ' ἐμοῦ, σᾶς παρακαλῶ, ὦ ἄνδρες, τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον φαίνεται ὅτι αὐτὸς λέγει τὰ ἐναντία εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Σὺ δέ, ὦ Μέλητε, ἀπάντησον εἰς ἡμᾶς. Σεῖς δέ, ὦ ἄνδρες, —διὰ τὸ ὁποῖον ἴσα-ἴσα καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου μου σᾶς παρεκάλεσα— ἐνθυμείσθε νὰ μὴ ὀργίζεσθε ἐναντίον μου, ἂν ὁμιλῶ κατὰ τὸν συνήθη εἰς ἐμέ διαλεκτικὸν τρόπον. Ἀπάντησον, ὦ Μέλητε. Ὑπάρχει κανεὶς ἄνθρωπος, ὅστις πιστεύει μὲν ὅτι ὑπάρχουν ἀνθρώπινα πράγματα, δὲν πιστεύει δὲ ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄνθρωποι (1) ; . . . Διατάξατε, ὦ ἄνδρες, αὐτὸν νὰ ἀπαντᾷ, εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου, καὶ νὰ μὴ κάμνη τόσον θόρυβον. Ὑπάρχει κανεὶς ἄνθρωπος, ὅστις δὲν πιστεύει μὲν ὅτι ὑπάρχουν ἔπποι, πιστεύει ὅμως ὅτι ὑπάρχουν κανονισμοὶ πρὸς ἀσκήσιν τῶν ἔππων ; Ἡ αὐλητὰς μὲν δὲν πιστεύει κανεὶς, αὐλητικὰς δὲ μελφδίας πιστεύει ; . . . (2) Δὲν ὑπάρχει, ὦ ἐξοχώτατε Μέλητε. Ἄφου σὺ δὲν θέλεις νὰ ἀπαντήσης, ἀπαντῶ ἐγὼ διὰ σέ καὶ τοὺς ἄλλους αὐτοὺς ἐδῶ, δικαστὰς καὶ ἀκροατὰς. Ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἀπάντησον εἰς αὐτὸ τὸ κατόπιν. Εἶνε κανένας ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος πιστεύει μὲν ὅτι ὑπάρχουν θεῖα πράγματα, θεοὶ δὲ δὲν πιστεύει ὅτι ὑπάρχουν ;

Μέλητος.

Δὲν εἶνε βεβαίως.

Σωκράτης.

Πόσον μὲ εὐχαρίστησες, διότι μόλις τέλος πάντων ἀπήντησες, ἄφου σὲ ἐξηνάγκασαν οἱ δικασταί. Λοιπὸν ὁμολογεῖς ὅτι ἐγὼ δαιμόνια μὲν πράγματα καὶ πιστεύω ὅτι ὑπάρχουν καὶ διδάσκω τοῦτο, εἴτε βεβαίως νέα, εἴτε παλαιά, ἀλλ' ὅμως δαιμόνια πράγματα βεβαίωτατα πιστεύω κατὰ τὴν ὁμολογίαν σου, καὶ τοῦτο μάλιστα ἐνόρκως διεβεβαίωσες εἰς τὴν ἀνάκρισιν· ἐὰν δὲ πιστεύω ὅτι ὑπάρχουν πράγματα δαιμόνια, ἀνάγκη πᾶσα εἶνε βεβαίως, κατ' ἐμέ, νὰ πιστεύω ὅτι ὑπάρχουν καὶ δαίμονες. Δὲν εἶνε ἔτσι ; Βε-

1) Ἐνταῦθα, ὡς φαίνεται, ὁ Μέλητος δὲν ἀπαντᾷ, ἀλλὰ κάμνει διαφόρους θορύβους καταστενοχωρούμενος.

2) Ὁ Μέλητος ἐξακολουθεῖ τῶν σιγῶν.

βασιότατα ἔτσι εἶνε. Διότι, σὲ ἐκλαμβάνω ὅτι ὁμολογεῖς τοῦτο, ἀφοῦ δὲν ἀπαντᾷς. Ἄλλ' αὐτοὶ οἱ δαίμονες δὲν πιστεύομεν ὅτι εἶνε ἡ θεοὶ βεβαίως, ἢ παῖδες θεῶν ; Συμφωνεῖς εἰς αὐτὸ ἢ ὄχι ;

Μέλητος.

Μάλιστα, συμφωνῶ.

Σωκράτης.

Λοιπὸν ἐὰν τῶντι πιστεύω εἰς δαίμονας, καθὼς σὺ ὁμολογεῖς, ἐὰν μὲν οἱ δαίμονες εἶνε κάποιοι θεοί, τῆς πόλεως ἢ ἄλλοι, τότε τοῦτο, τὸ νὰ λέγῃς ὅτι ἐγὼ πιστεύω ὅτι δὲν ὑπάρχουν θεοὶ καὶ πάλιν ὅτι πιστεύω ὅτι ὑπάρχουν, ἀφοῦ βεβαίως πιστεύω ὅτι ὑπάρχουν δαίμονες, φανερόναι ἐκεῖνο ὁποῦ ἐγὼ ἔλεγον, ὅτι δη-
δαδῆ σὺ προτείνεις αἰνιγμα καὶ χαριεντίζεσαι. Ἐὰν δὲ πάλιν οἱ δαίμονες εἶνε παῖδες θεῶν, κάποιοι νόθοι παῖδες, ἂν προτιμᾷς, ἢ ἐκ νυμφῶν, ἢ ἐκ τινων ἄλλων θνητῶν γεννηθέντες, ἐκ τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, λέγονται ὅτι ἐγεννήθησαν, πῶτος ἄνθρωπος θὰ ἐπί-
στευεν ὅτι θεῶν μὲν παῖδες ὑπάρχουν, θεοὶ δὲ δὲν ὑπάρχουν ; Διότι ἐπίσης παράλογον ἦθελεν εἶνε καθὼς ἐὰν ἐπίστευε κανεὶς ἀπαράλλακτα ὅτι παῖδες μὲν, γεννηθέντες ἀπὸ ἵππους καὶ ὄνους ὑπάρχουν, οἱ ἡμίονοι, ἵπποι δὲ καὶ ὄνοι ὅτι δὲν ὑπάρχουν. Ἄλλ' ὦ Μέλητε, ἐξάπαντος σὺ ὑπέβαλες αὐτὴν τὴν κατηγορίαν ἐναντίον μου, διότι ἤθελες νὰ μὲ δοκιμάσῃς μὲ αὐτά, ἢ διότι δὲν εἶ-
χες κανὲν ἀληθινὸν ἔγκλημα, διὰ τὸ ὁποῖον νὰ μὲ ἐγκαλέσῃς εἰς τὸ δικαστήριον. Μὲ κανὲν δὲ μέσον ποτὲ δὲν θὰ δυνηθῆς νὰ πεί-
σῃς κανένα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔχει καὶ ὀλίγην φρόνησιν, ὅτι ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἀρμόζει νὰ πιστεύῃ ὅτι ὑπάρχουν δαιμόνια καὶ θεῖα πράγματα καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς νὰ μὴ πιστεύῃ οὔτε εἰς δαί-
μονας, οὔτε εἰς θεούς, οὔτε εἰς ἥρωας.

XVI. Ἄλλ', ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι μὲν ἐγὼ δὲν εἶμαι ἔνο-
χος κατὰ τὸ κατηγορητήριον τοῦ Μελήτου, τοῦτο μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην μακροτέρας ἀπολογίας, ἀλλ' εἶνε ἀρκετὰ καὶ ταῦτα, τὰ ὁποῖα εἶπον. Ἐκεῖνο δέ, διὰ τὸ ὁποῖον ὠμίλησα καὶ προηγουμένως, ὅτι ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ ἐκ μέρους πολλῶν ἀν-
θρώπων ἐγεννήθη μῖσος ἐναντίον μου, πολὺ καλὰ γνωρίζετε ὅτι

εἶνε ἀληθές. Καὶ αὐτὸ εἶνε ὁποῦ θὰ μὲ νικήσῃ καὶ θὰ καταδικασθῶ, ἐὰν βέβαια νικήσῃ, ὄχι ὁ Μέλητος, οὐδὲ ὁ Ἄνυτος, ἀλλ' ἡ κακὴ περὶ ἐμοῦ ὑπόληψις τοῦ πλήθους καὶ ὁ φθόνος, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, ἐγιναν αἰτία νὰ ἀπολεσθῶσι καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐνάρετοι ἄνδρες, νομίζω δὲ ὅτι καὶ ἄλλους ἀκόμη εἰς τὸ μέλλον αὐτὰ θὰ ἐξαφανίσουν. Δὲν εἶνε δὲ κανεὶς κίνδυνος μήπως τὸ κακὸν αὐτὸ τῆς συκοφαντίας καὶ τοῦ μίσους δὲν ἤθελεν αὐξήσῃ περισσώτερον, ἀλλ' ἤθελε ποτὲ σταματήσει εἰς ἐμὲ καὶ καθησυχάσει.

Ἄλλ' ἴσως βέβαια ἤθελεν εἶπει κανεὶς· Δὲν αἰσχύνεσαι λοιπόν, ὦ Σώκρατες, διότι μετῆλθες τοιοῦτον ἐπάγγελμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κινδυνεύεις σήμερον δὲ νὰ ἀποθάνῃς; Ἐγὼ ὅμως ἤθελον τὸν ἀντικρούσει μὲ μίαν πολὺ δικαίαν ἀπάντησιν, ὅτι δὲν ὀμιλεῖς ὀρθῶς, ὦ ἄνθρωπε, ἐὰν νομίζῃς ὅτι πρέπει νὰ λογαριάζῃ κίνδυνον ζωῆς ἢ θανάτου ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔχει, ἔστω καὶ παραμικρὰν ἀξίαν, καὶ νὰ μὴ στοχάζεται εἰς ὅλας τὰς πράξεις του ἐκεῖνο μόνον, ἂν εἶνε δίκαια ἢ ἀδίκαια ὅσα πράττει, καὶ ἂν ταῦτα εἶνε ἔργα χρηστοῦ ἀνθρώπου ἢ κακοῦ. Ἄλλῶς, κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἰδικοῦ σου τοῦλάχιστον λόγου, ἤθελον εἶνε φαῦλοι ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἡμιθέους ἀπέθανον εἰς τὴν Τροίαν καὶ οἱ λοιποὶ ἡρώες καὶ μάλιστα ὁ υἱὸς τῆς Θέτιδος, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸ αἰσχος, τόσον πολὺ κατεφρόνησε τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς του, ὥστε, ὅταν ἡ μήτηρ του, ἡ ὁποία ἦτο θεά, εἶδεν ὅτι αὐτὸς ἐδείκνυε μεγάλην ἀνυπομονησίαν νὰ φονεύσῃ τὸν Ἑκτορα, οὕτω περίπου ὠμίλησε πρὸς αὐτόν, καθ' ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον ἐνθυμούμαι: ὦ υἱέ μου, ἂν λάβῃς ἐκδίκησιν διὰ τὸν φόνον τοῦ φίλου σου Πατρόκλου, καὶ φονεύσῃς τὸν Ἑκτορα, σὺ ὁ ἴδιος θὰ ἀποθάνῃς τότε, «διότι εὐθὺς ἀμέσως, τοῦ λέγει, μετὰ τὸν Ἑκτορα ὁ θάνατός σου εἶνε ἔτοιμος». Ἐκεῖνος ἀφοῦ ἤκουσε ταῦτα, τὸν μὲν θάνατον καὶ τὸν κίνδυνον περιεφρόνησεν, ἐπειδὴ δὲ πολὺ περισσώτερον ἐφοβήθη τὸ νὰ ζῆ δειλὸς ὢν καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκδικῆται ὑπὲρ τῶν φίλων του, «Εἶθε παρρηθὺς νὰ ἀποθάνῃς (1), ἀνέκραξεν, ἀφοῦ τιμωρήσω ἐκεῖ-

1) Ὅμηρου Ἰλ. Σ. 96—98.

νον, ὅστις μὲ ἠδίκησε φονεύσας τὸν Πάτροκλον, διὰ νὰ μὴ ἀπομείνω ἐδῶ εἰς τὴν Τροίαν καταγέλαστος, καθήμενος πλησίον εἰς τὰ καμπυλόπρυμνα πλοῖά μου, ἄχρηστον βάρος τῆς γῆς (1)». Μήπως νομίζεις ὅτι αὐτὸς ἔδωσε καμμίαν σημασίαν εἰς τὸν θάνατον καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς του; Ὅχι. Διότι ἔτσι εἶνε ἀληθῶς, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι. Εἰς ὅποιανδὴποτε θέσιν καὶ ἂν τάξῃ κανεῖς τὸν ἑαυτὸν του, ἢ κατ'ἐκλογὴν του διότι ἔχει πεποιθήσιν ὅτι εἶνε πολὺ τιμητικὴ δι' αὐτὸν ἢ θέσις ἐκείνη, ἢ διότι διετάχθη ὑπὸ τινος ἐκ τῶν στρατηγῶν του νὰ λάβῃ τὴν θέσιν ἐκείνην, ἐκεῖ χρεωστῆ, κατὰ τὴν κρίσιν μου, νὰ μείνῃ αὐτὸς ἀκλόνητος καὶ νὰ κινδυνεύσῃ τὴν ζωὴν του, χωρὶς νὰ λογαριάξῃ κανέν, μήτε τὸν θάνατον, μήτε ἄλλο τι πλέον φοβερώτερον ἀκόμη, ἀπέναντι τῆς ἀτιμίας.

XVII. Παράδοξα δὲ βεβαίως ἤθελον πράξει ἐγώ, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἔάν, ὅταν μὲν οἱ στρατηγοί, τοὺς ὁποίους σεῖς ἐξελέξατε νὰ εἶνε ἀρχηγοί μου, μὲ ἔταττον εἰς τὴν Ποτείδαιαν καὶ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ εἰς τὸ Δῆλιον (2), τότε μὲν ἔμμενον ὅπου ἐκείνοι μὲ ἔταξαν, καθὼς καὶ κάθε ἄλλος, καὶ ἐκινδύνευον νὰ ἀποθάνω, τώρα δὲ ὅτε ὁ θεὸς μὲ ἔταξε, καθὼς ἐγὼ ἔκρινα καὶ ἐστοχάσθην, ὅτι πρέπει νὰ ζῶ ἐνασχολούμενος μὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐξετάζων τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἐδῶ διὰ τὸν φόβον τοῦ θανάτου ἢ κανενὸς ἄλλου κακοῦ, ἤθελον ἐγκαταλίπει αὐτὴν τὴν θέσιν.

Φοβερόν δὲ βεβαίως ἤθελεν εἶνε τοῦτο, καὶ ἀληθῶς τότε δικαίως ἤμποροῦσε νὰ μὲ καταγγείλῃ κανεῖς εἰς τὸ δικαστήριον, διότι δὲν πιστεύω ὅτι ὑπάρχουσι θεοί, ἐπειδὴ ἀπειθῶ εἰς τὸν χρησμὸν καὶ φοβοῦμαι τὸν θάνατον καὶ νομίζω ὅτι εἶμαι σοφός, ἐνῶ δὲν εἶμαι. Διότι τὸ νὰ φοβῆται βεβαίως κανεῖς τὸν θάνατον, ὡ ἄν-

1) Ὁμήρου Ἰλ. Σ. 104.

2) Ὁ Σωκράτης διεκρίθη εἰς τὰς μάχας αὐτάς διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Εἰς μὲν τὴν Ποτείδαιαν ἔσωσε τὸν Ἀλκιβιάδην, εἰς δὲ τὸ Δῆλιον ἔσωσε τὸν Ξενοφῶντα. Ὡς γνωστὸν κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν μάχην οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικλήθησαν ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν, ἐφονεύθη δὲ καὶ ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Ἴφικράτης. Οἱ δὲ στρατιῶται τοῦ Σωκράτους ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

δρες, οὐδὲν ἄλλο εἶνε παρὰ νὰ πιστεῦγῃ ὅτι εἶνε σοφός, ἐνῶ δὲν εἶνε· διότι τοῦτο σημαίνει ὅτι γνωρίζει ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζει. Διότι κανεὶς δὲν γνωρίζει ἂν ὁ θάνατος δὲν τυχαίη νὰ εἶνε διὰ τὸν ἄνθρωπον τὸ μέγιστον ἀπὸ ἔλα τὰ καλὰ, τὸν φοβοῦνται δέ, ὡς ἐὰν ἐγνώριζαν μὲ βεβαιότητα ὅτι εἶνε τὸ μέγιστον ἀπὸ τὰ κακά. Καὶ ὅμως τοῦτο, τὸ νὰ φοβῆται κανεὶς τὸν θάνατον, πῶς δὲν εἶνε πολὺ ἐπαίσχυντος ἀμάθεια, ἡ ὁποία ἐκ τούτου διακρίνεται, ὥστε νὰ πιστεῦγῃ κανεὶς ὅτι γνωρίζει ὅσα δὲν γνωρίζει; Ἐγὼ δέ, ὡ ἄνδρες, ὡς πρὸς τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἴσως διαφέρω ἀπὸ ἔλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ ἂν, καθὼς δὲ εἶπεν ὁ Ἀπόλλων, ἤθελον εἶπει ὅτι ἐγὼ εἶμαι σοφώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἰς κάποιον πρᾶγμα, κατὰ τοῦτο ἤθελον εἶπει ὅτι εἶμαι σοφώτερος, ὅτι καθὼς δὲν γνωρίζω ὅσον εἶνε ἀρκετὸν περὶ τοῦ Ἄδου καὶ τῆς ἐν ἐν αὐτῷ καταστάσεως τῶν ψυχῶν, οὕτω καὶ πιστεύω ὅτι δὲν γνωρίζω. Τὸ δὲ νὰ πράττῃ κανεὶς ἀδικίας ἢ νὰ ἀπειθῇ εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος εἶνε καλύτερός του καὶ ἀνώτερός του, εἴτε θεὸς εἶνε αὐτός εἴτε ἄνθρωπος, ὅτι εἶνε πολὺ βλαβερὸν καὶ πολὺ ἐπαίσχυντον, τοῦτο τὸ γνωρίζω. Ποτὲ λοιπὸν δὲν θὰ φοβηθῶ, οὔτε θὰ θελήσω νὰ ὑπεκφύγω τὰ κακά, τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζω ὅτι εἶνε κακά, καὶ τὰ ὁποῖα ἴσως τυχαίνει νὰ εἶνε τῶν καλῶν, ἀλλὰ θὰ φοβηθῶ καὶ θὰ ὑπεκφύγω μᾶλλον τὰ κακά, τὰ ὁποῖα γνωρίζω ὅτι εἶνε ὄντως κακά. Ὡστε καὶ ἐὰν σεῖς τώρα μὲ ἀθώωσετε, χωρὶς νὰ δώσετε πίστιν εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ Ἀνύτου, ὁ ὁποῖος εἶπεν ἢ ὅτι δὲν ἔπρεπεν ἔλως διόλου ἐγὼ νὰ καταγγεληθῶ εἰς τὸ δικαστήριον, ἢ, ἀφοῦ καταγγέληθην, ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ μὴ μὲ καταδικάσῃ εἰς θάνατον, διότι εἶπε πρὸς ὑμᾶς ὅτι, ἂν ἀθώωθῶ, ἔλα τὰ τέκνα σας πλέον, ἐὰν ἤθελαν ἐφαρμόζει ὅσα διδάσκει ὁ Σωκράτης, ἔλως διόλου θὰ διαφθαροῦν — ἐὰν λοιπὸν ἤθέλετε μὲ ἀθώωσει τώρα καὶ ἀθώωνόντές με ἤθέλετε μοῦ εἶπει, ἀποβλέποντες εἰς αὐτά, ὡ Σώκρατες, τώρα μὲν δὲν θὰ δώσωμεν πίστιν εἰς ὅσα εἶπε κατὰ σοῦ ὁ Ἀνύτος, ἀλλὰ σὲ κηρύττομεν ἀθῶον, ὑπὸ τὸν ἔρον ὅμως τοῦτον, νὰ μὴ ἐνασχολῆσαι διόλου πλέον μὲ αὐτὰ τὰ ζητήματα, μήτε νὰ καταγίνεσαι μὲ τὴν φιλοσοφίαν· ἐὰν ὅμως καὶ

πάλιν ἤθελες ποπέσει εἰς τὸ ἴδιον παράπτωμα, καὶ ἤθελες ἀνακα-
 λυφθῆ, θὰ καταδικασθῆς εἰς θάνατον. Ἐὰν λοιπόν, καθὼς εἶπον,
 ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους ἤθέλετε μὲ ἀπολύσει, θὰ σᾶς ἔλεγον, ὅτι,
 ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σᾶς ἐκτιμῶ καὶ σᾶς ἀγαπῶ, ἀλλὰ θὰ
 πεισθῶ περισσότερο εἰς τὸν θεὸν τῶν Δελφῶν παρὰ εἰς σᾶς, καὶ
 ἐνόσφ ζῶ καὶ ἔχω δυνάμεις, δὲν θὰ παύσω νὰ ἐνασχολοῦμαι μὲ τὴν
 φιλοσοφίαν καὶ νὰ σᾶς συμβουλεύω πάντοτε καὶ νὰ ὑποδεικνύω
 εἰς οἰονδήποτε ἀπὸ σᾶς ἐκεῖνα, ὅσοι συνηθίζω πάντοτε, ὅτι, ὦ
 καλώτατε ἄνθρωπε, πῶς, ἀφοῦ εἶσαι Ἀθηναῖος καὶ πολίτης τῆς
 πλέον μεγάλης πόλεως καὶ ἐπισημοτάτης καὶ διὰ τὴν σοφίαν τῆς
 καὶ διὰ τὴν ἰσχύν τῆς, διὰ πλοῦτον μὲν δὲν ἐντρέπεσαι νὰ φρον-
 τίζης πῶς νὰ συνάξῃς ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο καὶ πῶς νὰ
 ἀποκτήσῃς δόξαν καὶ τιμὰς, ἀμελεῖς δὲ διὰ τοὺς θησαυροὺς
 τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀληθείας καὶ δὲν ἐργάζεσαι διὰ τὴν ψυ-
 χὴν σου πῶς νὰ γείνη ὅσον τὸ δυνατόν χρηστοτάτη; Καὶ ἂν κα-
 νεις τὸ ἀρνηθῆ αὐτό, καὶ εἴπη ὅτι φροντίζει διὰ τὴν ψυχὴν του,
 δὲν θὰ τὸν ἀφήσω ἀμέσως, ἀρκεσθεῖς εἰς τὴν ὁμολογίαν τοῦ
 αὐτῆν, οὐδὲ θὰ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ πλησίον του, ἀλλὰ θὰ
 τοῦ ὑποβάλλω διαφόρους ἐρωτήσεις καὶ θὰ τὸν ἐξετάσω μὲ
 ἀκρίβειαν καὶ θὰ τὸν ἐξελέγξω, καὶ ἂν μοῦ φανῆ ὅτι ἀλη-
 θῶς δὲν ἔχει καμμίαν ἀρετὴν καὶ ἰκανότητα, ἀλλὰ φαντά-
 ζεται ὅτι ἔχει, θὰ τὸν ὀνειδίσω τότε καὶ θὰ τοῦ εἴπω
 ὅτι εἰς μὲν τὰ σπουδαιότατα πράγματα δίδει πολὺ ἐλαχίστην
 προσοχὴν, τὰ δὲ τόσον εὐτελεῖ καὶ ἀνάξια λόγου πολὺ ἐκτιμᾷ. Μὲ
 αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ὁμιλήσω καὶ εἰς νέον καὶ εἰς γέροντα, μὲ
 τὸν ὅποιον ἤθελον ἀνοίξει συζήτησιν, καὶ εἰς ξένον καὶ εἰς συμπο-
 λίτην μου, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο εἰς τοὺς συμπολίτας μου,
 καθόσον μοῦ εἴσθε σεῖς οἰκειότεροι ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν.
 Διότι—γνωρίζετέ το καλὰ—αὐτὰ μοῦ τὰ παραγγέλλει ὁ θεὸς
 νὰ τὰ κάμνω. Καὶ ἐγὼ στοχάζομαι ὅτι ἕως τώρα κανὲν καλὸν
 μεγαλύτερον δὲν ἀπέλαυσεν ἢ πόλις σας, παρὰ τὴν ἰδικὴν μου
 εἰς τὸν θεὸν ἀκατάπαυστον αὐτὴν ὑπηρεσίαν. Διότι ἐγὼ περιέρ-
 χομαι τὴν πόλιν σας, χωρὶς νὰ καταγίνωμαι εἰς τίποτε ἄλλο, παρὰ

νὰ προσπαθῶ νὰ σᾶς πείσω, νέους καὶ γέροντας, ὅτι δὲν πρέπει μῆτε διὰ τὸ σῶμά σας νὰ φροντίζετε, μῆτε διὰ τὰ πλοῦτη καὶ ὄλα τὰ λοιπὰ πράγματα πρωτύτερα ἀπὸ τὴν ψυχὴν σας, καὶ μῆτε τόσον πολὺ ὅσον διὰ τὴν ψυχὴν σας, πῶς νὰ γείνη αὕτη ὅσον τὸ δυνατόν ἀρίστη· διότι δὲν θὰ παύσω νὰ σᾶς λέγω ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν γίνεται ἀπὸ τὰ χρήματα, ἀλλὰ, τὸ ἐναντίον, ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τὰ χρήματα καὶ τὰ λοιπὰ ὄλα, ὅσα εἶνε καλὰ καὶ ὠφέλιμα εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἰδιωτικῶς καὶ κοινῶς. Ἐὰν μὲν λοιπὸν μὲ τὰς ὀμιλίας μου αὐτὰς διαφθείρω τοὺς νέους, αὐτὰ θὰ ἦσαν βλαβερὰ καὶ δηλητηριώδη· ἐὰν ὅμως κανεὶς διατείνεται ὅτι ἐγὼ λέγω ἄλλα καὶ ὄχι αὐτὰ, αὐτὸς σᾶς ἐξαπατᾷ λέγων ψεύματα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν θὰ ἔλεγον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἢ πεισθῆτε εἰς τὸν Ἄνυτον ἢ ὄχι, καὶ ἢ ἀθώωστέ με ἢ μὴ μὲ ἀθώονετε, καὶ νὰ εἰσθε πεπεισμένοι ὅτι ἐγὼ δὲν ἤθελαν κάμει ἄλλα παρὰ αὐτὰ, καὶ ἐὰν ἀκόμη εἶνε ἀνάγκη πολλαῖς φοραῖς νὰ ἀποθάνω.

XVIII. Μὴ θορυβῆτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ ἐπιμείνατε πρὸς χάριν μου εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὅποια σᾶς παρεκάλεσα, νὰ μὴ θορυβῆτε δι' ὅσα καὶ ἂν εἶπω, ἀλλὰ μόνον νὰ ἀκούετε· διότι καθὼς ἐγὼ νομίζω, θὰ ὠφεληθῆτε μάλιστα, ἐὰν μὲ ἀκούετε. Ἐπειδὴ μὲλλω βεβαίως νὰ σᾶς εἶπω καὶ μερικὰ ἄλλα πράγματα, διὰ τὰ ὅποια ἴσως θὰ κραυγάζετε μὲ πολὺν θορυβὸν, ἀλλὰ μὴ κάμνετε αὐτὸ μηδαμῶς. Ἐξεύρετέ το καλὰ, ἐὰν ἐμὲ καταδικάσετε εἰς θάνατον, ἐνθ' εἶμαι τοιοῦτος, ὁποῖος λέγω ἐγὼ ὅτι εἶμαι, δὲν θὰ βλάψετε περισσότερο ἐμὲ, παρὰ σᾶς τοὺς ἰδίους. Διότι ἐμὲ μὲν διόλου δὲν μὲ ἤθελαν βλάψει οὔτε ὁ Μέλητος οὔτε ὁ Ἄνυτος. Ἐπειδὴ καὶ δὲν θὰ εἶχαν τὴν δύναμιν αὐτοὶ νὰ μὲ βλάψουν. Διότι νομίζω ὅτι δὲν εἶνε σύμφωνον πρὸς τοὺς θεῖους νόμους ὁ πλέον ἐνάρετος ἄνθρωπος νὰ βλάπτεται ἀπὸ τὸν πλέον κακόν. Νὰ μὲ καταδικάσῃ ὅμως εἰς θάνατον ἢ εἰς ἐξορίαν ἴσως θὰ ἤμποροῦσεν, ἢ νὰ μὲ ἀτιμάσῃ διὰ τῆς δημεύσεως τῶν ὑπαρχόντων μου καὶ τῆς στερήσεως τῶν πολιτικῶν μου δικαιωμάτων. Ἄλλ' αὐτὰ ὁ Μέλητος μὲν ἴσως καὶ οἱ περὶ αὐτὸν νομίζουν ὡς κακά, ἐγὼ ὅμως δὲν τὰ νομίζω, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο μάλιστα πιστεύω ὅτι εἶνε

μέγα κακὸν νὰ κάμνη κανεὶς ὅσα σήμερον αὐτὸς κάμνει, νὰ ἐπιζητῇ δηλαδὴ νὰ καταδικάσῃ ἓνα ἄνθρωπον ἀδίκως. Τώρα λοιπόν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πολὺ ἀπέχω ἐγὼ νὰ ἀπολογοῦμαι ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸν ἑαυτὸν μου, καθὼς θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ νομίσῃ, ἀλλ' ἀπολογοῦμαι ἀπὸ ἀγάπην πρὸς ὑμᾶς, διότι, ἐὰν μὲ καταδικάσετε, φοβοῦμαι μήπως τύχη καὶ ἐξυβρίσετε τὸ δῶρον τοῦτο τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ ὅποιον ἐχαρίσθη πρὸς ὑμᾶς, ὅστις μὲ διέταξε νὰ σᾶς ἐμποδίζω ἀπὸ τὰς πλάνας καὶ τὰ ἐλαττώματα καὶ νὰ σᾶς συμβουλεύω εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρετῆς. Διότι ἂν ἐμὲ καταδικάσετε εἰς θάνατον, δὲν θὰ εὑρετε εὐκολα ἄλλον ἄνθρωπον τοιοῦτον, καθὼς εἶμαι ἐγὼ, τὸν ὅποιον ὁ θεὸς στενωῶς ἔχει προσκολληθεὶς εἰς τὴν πόλιν σας—ἂν καὶ εἶνε ὀλίγον γελοῖα ἢ παρομοίωσις—ἀπαράλλακτα καθὼς εἰς κανένα ἵππον εὐγενῆ μὲν καὶ γενναῖον, ὅστις ὁμῶς ἔνεκα τοῦ μεγαλείου του αὐτοῦ πολὺ χαῦνος εἶνε καὶ νωθρὸς καὶ ἔχει ἀνάγκην κανενὸς κεντρίσματος, διὰ νὰ ἐξεγείρεται καὶ ἐξυπνᾷ. Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία, μοῦ φαίνεται, ὅτι ὁ θεὸς μὲ προσεκόλλησεν εἰς τὴν πόλιν σας μὲ τιοαύτην περίπου ιδιότητα, ὥστε νὰ μὴ παύσω διόλου ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν πανταχοῦ νὰ παρακάθημαι πλησίον σας καὶ νὰ μὴ σᾶς ἀφίνω ποτὲ ἠσύχους, προσπαθῶν νὰ σᾶς ἐξεγείρω ἀπὸ τὴν νάρκην καὶ νὰ σᾶς πείθω καὶ νὰ ἐπιπλήττω τὸν καθένα χωριστά. Τοιοῦτον λοιπὸν ἄλλον ἄνθρωπον δὲν θὰ εὑρετε εὐκολα, ὦ ἄνδρες, ὅσον καὶ ἂν κοπιάσετε, ἀλλ' ἐὰν θέλετε νὰ πεισθῆτε εἰς ἐμέ, λυπηθῆτε τὴν ζωὴν μου. Στεῖς δέ, ἴσως ὠργισμένοι, καθὼς εἶνε οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι νυστάζουν ἀκόμη, ὅταν τοὺς ἐξυπνίσῃ κανεὶς, ἠθέλατε μὲ κτυπήσει πεισθέντες εἰς τὸν Ἄνευτον, καὶ ἔτσι ἀσκόπως ἠθέλατε μὲ φωνεῦσαι, ἔπειτα δὲ κατὰ τὸν ἐπίλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς σας ἠθέλατε ἐξακολουθεῖ νὰ εὐρίσκεσθε εἰς μίαν βαθεῖαν νάρκην, ἂν δὲν ἤθελε σᾶς εὐσπλαγχνισθῇ ὁ θεός, προνοῶν διὰ σᾶς καὶ δὲν ἤθελε πέμψει κατόπιν μου κανένα ἄλλον ὁμοῖόν μου. Ὅτι δὲ ἐγὼ τυχαίνει νὰ εἶμαι τοιοῦτος, ὥστε νὰ ἔχω δοθῇ εἰς τὴν πόλιν σας ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀπὸ τὰ κατωτέρω ἠμπορεῖτε νὰ ἐννοήσετε καλά. Δηλαδὴ δὲν φαίνεται νὰ εἶνε ἀνθρώπινον πρᾶγμα τὸ νὰ ἔχω μὲν

ἐγὼ παραμελήσει ὅλας τὰς ἰδικὰς μου ὑποθέσεις καὶ νὰ ἀνέχωμαι νὰ μένουν ἀπροστάτευτα τὰ οἰκιακά μου πράγματα ἐπὶ τόσα ἔτη, νὰ εἶμαι δὲ ἀφρωσιωμένος εἰς ὑμᾶς καὶ νὰ ἐργάζωμαι πάντοτε διὰ τὸ ἰδικόν σας συμφέρον, παραλαμβάνων ἰδιαιτέρως τὸν καθένα ἀπὸ σᾶς, ὡς νὰ εἶμαι πατέρας σας, ἢ ὡς μεγαλύτερος ἀδελφός σας καὶ νὰ προσπαθῶ νὰ σᾶς πείσω νὰ φροντίζετε διὰ τὴν ἀρετὴν. Καὶ ἂν μὲν βεβαίως ἀπὸ τὸ ἔργον μου αὐτὸ εἶχα καμμίαν ὠφέλειαν καὶ σᾶς ἔδοδα τὰς συμβουλὰς αὐτὰς μὲ μισθόν, τότε θὰ εἶχα κάποιαν ἀφορμὴν εἰς τὴν τοιαύτην μου ἐνέργειαν· τὴν ὥμως βλέπετε δὲ καὶ μόνοι σας, ὅτι οἱ κατήγοροί μου, ἂν καὶ μὲ τόσην ἀναίσχυντίαν ἀπέδωκαν ἐνκντίον μου ὅλας τὰς λοιπὰς συκοφαντίας, κατὰ τοῦτο τοῦλάχιστον δὲν ἠμπόρυσαν νὰ φανῶσιν ἀναίσχυντοι καὶ ν' ἀποδείξουν διὰ μαρτύρων ὅτι δηθεν ἐγὼ ἢ ἔλαβὰ ποτε μισθὸν ἀπὸ κανένα ἢ ἐζήτησα. Ἄλλ' ἐγὼ εἰς ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου σᾶς παρουσιάζω ἓνα ἀναμφισβήτητον, ὡς φρονῶ, μάρτυρα, τὴν πενίαν μου.

XIX. Ἴσως λοιπὸν ἤθελε φανῆ παράλογον ὅτι πραγματικῶς ἐγὼ ἰδιαιτέρως μὲν δίδω αὐτὰς τὰς συμβουλὰς, περιερχόμενος τὴν πόλιν σας καὶ ἀναμιγνύμενος περιέργως εἰς ξένας ὑποθέσεις, δημοσίᾳ δὲ δὲν τοιμῶ, ἐμφανιζόμενος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σας, ἀπὸ τοῦ βήματος νὰ δώσω συμβουλὰς εἰς τὴν πόλιν. Αἴτιον δὲ ταύτης τῆς ἀτολμίας μου εἶνε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σεῖς οἱ ἴδιοι μὲ τὰ ὠτά σας πολλάκις μὲ ἠκούσατε εἰς πολλὰ μέρη νὰ λέγω, ὅτι συμβαίνει εἰς ἐμὲ κάποιον θεῖον πρᾶγμα καὶ δαιμόνιον, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, καὶ εἰς τὸ κατηγορητήριον χλευαστικῶς συμπεριέλαθεν ὁ Μέλητος. Ἄλλ' εἰς ἐμὲ αὐτὸ τὸ δαιμόνιον ἤρχισε νὰ ἐμφανίζεται ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὡς μία φωνή, ἢ ὁποῖα ὁσάκις ἀκουσθῆ ἔντός μου, πάντοτε μὲ ἀποτρέπει ἀπὸ ἐκεῖνο, ὅπου ἤθελον ἀποφασίσει νὰ πράξω, ποτὲ ὅμως δὲν μὲ προτρέπει τί νὰ πράξω. Τὸ δαιμόνιον αὐτὸ εἶνε ἐκεῖνο, ὅπου πάντοτε ἐναντιοῦται εἰς ἐμὲ νὰ ἀναμιγνύωμαι εἰς τὰ πολιτικά, καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι πολὺ καλὰ κάμνει καὶ ἐναντιοῦται. Διότι, νὰ τὸ ἤξεύρετε καλά, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐὰν ἐγὼ πρὸ πολλοῦ ἐπεχείρουν νὰ ἀναμι-

γνώωμαι εἰς τὰ πολιτικά πράγματα, πρὸ πολλοῦ τόρα δὲν θὰ ὑπῆρχον πλέον εἰς τὴν ζωὴν καὶ οὔτε εἰς ὑμᾶς δὲν ἤθελον φανῆ διόλου ὠφέλιμος οὔτε εἰς τὸν ἑαυτόν μου. Καί, παρακαλῶ, μὴ ὀργίζεσθε ἐναντίον μου, διότι λέγω τὴν ἀλήθειαν. Ἐπειδὴ κανεὶς ἄνθρωπος δὲν θὰ ἤμπορέσῃ ποτὲ νὰ μείνῃ ἀτιμώρητος, ὅστις μετὰ παρρησίας ἐναντιοῦται εἴτε εἰς τὴν ἰδικήν σας δημοκρατίαν, εἴτε εἰς καμμίαν ἄλλην πολιτείαν, καὶ παρεμποδίζει νὰ γίνωνται εἰς τὴν πόλιν διάφορα ἀδικήματα καὶ παρανομίαι, ἀλλὰ ἐκεῖνος ὅπου τῶντι θέλει νὰ ἀγωνισθῆ ὑπὲρ τοῦ δικαίου, καὶ πολὺ ὀλίγον καιρὸν ἐὰν μέλλῃ νὰ ζήσῃ χωρὶς νὰ πάθῃ κανὲν κακόν, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ζῆ ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης καὶ ποτὲ νὰ μὴ ἀναμιγνύεται εἰς τὰ πολιτικά.

XX. Περὶ τούτου δὲ θὰ σᾶς φέρω σπουδαιοτάτας ἀποδείξεις, ὅχι μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ πράγματα, τὸ ὅποιον ἴσα - ἴσα σεῖς πολὺ προτιμᾶτε. Ἀκούσατε λοιπὸν τόρα ἐκεῖνα, ὅπου συνέβησαν εἰς ἐμέ, διὰ νὰ μάθετε ὅτι οὔτε εἰς ἓνα ἄνθρωπον δὲν ἤμπορῶ νὰ ὑποχωρήσω, καὶ κατ' ἐλάχιστον, ἐναντίον τοῦ δικαίου, ἀπὸ φόβου πρὸς τὸν θάνατον καὶ ὅτι, ἂν δὲν ἤθελα ὑποχωρήσει, πάραυτα ἤθελα χαθῆ. Θὰ σᾶς εἴπω δὲ δυσάρεστα μὲν πράγματα καὶ ἐνοχλητικά, ὡς ἄνθρωπος ἠναγκασμένος νὰ ὑποστηρίξω τὴν ἀπολογίαν μου, πολὺ ἀληθινὰ ὅμως. Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καμμίαν μὲν ἄλλην ἀρχὴν ποτὲ ἕως τόρα δὲν ἀνέλαβον εἰς τὴν πόλιν, ἕγινα ὅμως ἀπαξ βουλευτῆς (1). Καὶ ἔτυχε νὰ πρυτανεύῃ ἡ

1) Κατ' ἔτος ἐξελέγοντο ἐν Ἀθήναις 500 βουλευταὶ ἐκ τῶν πολιτῶν τῶν ἐχόντων ἡλικίαν 30 ἐτῶν, ἀνὰ 50 ἐξ ἐκάστης φυλῆς, οἵτινες ἀπετέλουσαν τὴν οὕτω λεγομένην Βουλὴν τῶν πεντακοσίων, συνεχρομένην τακτικῶς εἰς τὸ Βουλευτήριον, κείμενον ἐν τῷ ἔσω Κεραμεικῷ. Ἦνα δὲ μὴ εἶνε ἠναγκασμένη ὅλη ἡ Βουλὴ καθ' ἐκάστην νὰ συνεδριάξῃ, νὰ μὴ στερῆται δὲ πάλιν ἡ πόλις τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, διηρεῖτο ἡ Βουλὴ εἰς (10 τμήματα ἐκ 50 βουλευτῶν, τῶν βουλευτῶν ἐκάστης φυλῆς, τὰ ὅποια τμήματα κατὰ σειρὰν συνήρχοντο καθ' ἐκάστην καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῶν πραγμάτων τῆς πόλεως ἐπὶ ἓνα ἀρχαῖον μῆνα ἕκαστον. Ἡ φυλὴ αὕτη ἐλέγετο πρυτανεύουσα, ὁ χρόνος τῶν συνεδριάσεων τῆς πρυτανείας καὶ οἱ βουλευταὶ πρυτάνεις. Ἐκ τῶν πρυτάνεων εἰς ἐκάστην ἡμέραν ἐκλεγόμενος ἐκαλεῖτο ἐπιστάτης, ὅστις ἐφύλαττε τὰς κλεῖς τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦ ταμείου καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ Κράτους.

φυλή ή Ἄντιοχίς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκω, ὅτε σεῖς τοὺς δέκα στρατηγούς, οἱ ὁποῖοι δὲν συνέλεξαν τὰ πτώματα τῶν φανευθέντων ἐν τῇ γνωστῇ ναυμαχίᾳ (1), ἐπεμένατε ὅλους ὁμοῦ συγχρόνως μὲ μίαν ψηφοφορίαν νὰ δικάσετε (2) παρὰ τὸν νόμον, καθὼς βραδύτερον τῶν ὄντι ὠμολογήσατε ὅλοι σας, ὅτι παρανόμως ἐνηργήσατε (3). Τότε εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην μόνος ἐγὼ ἐκ τῶν πρυτάνεων ἐτόλμησα νὰ ἐναντιωθῶ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνην τοῦ δήμου καὶ εἶπα ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ παραβιάσετε τὸν νόμον καὶ ἔδωκα ἀντίθετον ψῆφον (4)· καὶ ἐν ᾧ οἱ ῥήτορες ἦσαν ἔτοιμοι νὰ μὲ καταγγείλουν εἰς τὴν δικαστικὴν ἀρχὴν ὡς ἔνοχον καὶ διὰ συνοπτικῆς διαδικασίας νὰ μὲ παραδώσουν εἰς τοὺς Ἐνδεκα πρὸς τιμωρίαν, ὅλοι δὲ σεῖς τοὺς ἐπροτρέπατε εἰς τοῦτο μὲ ἀπειλὰς καὶ μὲ βόην, ἐπροτίμησα νὰ διακινδυνεύσω τὴν ζωὴν μου μὲ τὸν νόμον καὶ μὲ τὸ δίκαιον, παρὰ νὰ συμφωνήσω μὲ σᾶς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀπεφασίζατε δικαίως, χωρὶς νὰ φοβηθῶ τὸ δεσμοκτήριον καὶ τὸν θάνατον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐγένοντο ὅτε ἐκυβερνᾶτο ἀκόμη δημοκρατικῶς ἡ πόλις.

Ἄφου δὲ ἐγκαθιδρύθη ὀλιγαρχία, τότε οἱ Τριάκοντα (5) πάλιν διὰ τῆς βίας, ἀφοῦ μὲ προσεκάλεσαν μετὰ πέντε ἄλλων εἰς τὴν Θόλον (6), μὲ προσέταξαν νὰ συλλάβω καὶ φέρω ἀπὸ τὴν Σαλα-

1) Ἡ ναυμαχία αὕτη ἐγίνε παρὰ τὰς Ἀργινούσας, τρεῖς νησίδας παρὰ τὴν Λέσβον, μετὰξὺ Δακεδαιμονίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καλλικρατίδαν, τῶν Ἀθηναίων ὀδηγουμένων ὑπὸ τῶν δέκα στρατηγῶν, οἵτινες καὶ ἐνίκησαν. Ἡ ναυμαχία αὕτη περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλην. βιβλ. Α.).

2) Ὁ Νόμος διέτασσε δι' ἕκαστον κατηγορούμενον νὰ γίνεται ἰδιαιτέρα χωριστὰ δίκη.

3) Οἱ Ἀθηναῖοι μεταμεληθέντες κατόπιν διὰ τὴν παράνομον καταδίκην τῶν στρατηγῶν, κατεδίκασαν εἰς θάνατον ὡς συκοφάντας τοὺς παραπλανήσαντας τὸν λαόν.

4) Ὁ Σωκράτης τυχὼν τότε νὰ εἶνε πρόεδρος τῆς πρυτανεύουσης φυλῆς καὶ ἐπιστάτης διευθύνων κατὰ τὸν νόμον τὰς ἐργασίας τῆς Ἐκκλησίας, ἤρνηθη νὰ θέσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς ψηφοφορίαν.

5) Οἱ Τριάκοντα τύρανοι ἐγκατεστάθησαν περὶ τὸ ἔτος 404 π. Χ. ὅτε ὁ Σωκράτης εἶπεν ἡλικίαν 64—65 ἐτῶν.

6) Ἡ Θόλος ὠνομάζετο καὶ Πρυτανεῖον (διάφορον τοῦ παλαιοῦ παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν Πρυτανεῖου) ἦτο αἰθουσα θολωτῆ πλησίον τοῦ Βουλευτηρίου, ἔνθα

μίνα τὸν Λέοντα τὸν Σαλαμίνιον (1), διὰ τὰ καταδικασθῆ εἰς θάνατον· τοιαύτας δὲ ἐκεῖνοι διαταγὰς πολλὰς, ὡς γνωστὸν, καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς ἐκoinοποίησαν, θέλοντες ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους ἀπὸ τοὺς πολίτας τὰ καταστήσουν συνενόχους εἰς τὰς ἀδικίας των (2). Ὅμως ἐγὼ πάλιν τότε ὄχι μὲ λόγους ἀλλὰ μὲ ἔργα τοὺς ἕκαμα τὰ ἐνοήσουν ὅτι διὰ τὸν θάνατον ἐμέ, ἂν δὲν ἦτο πολὺ ὑπερήφανον τὰ εἶπω—δὲν μὲ μέλει ὅπως διόλου, τὰ μὴ πράξω ὅμως κανὲν ἀδικον μῆτε ἀσεβές, δι' αὐτὸ βεβαίως παρὰ πολὺ μὲ μέλει μὲ κάθε τρόπον. Ἐκείνη λοιπὸν ἡ ἀρχὴ τῶν Τριάκοντα, ἡ ὁποία τόσον τρόπον ἐνέπνεεν εἰς ὄλους, ἐμὲ δὲν μὲ ἐφόδισε διόλου, ἂν καὶ ἦτο τόσον ἰσχυρά, ὥστε τὰ μianθῶ μὲ μίαν τόσον ἀνόσιον ἀδικίαν, ἀλλ' ἀφοῦ ἐξήλθομεν ἀπὸ τὴν Θόλον, οἱ μὲν ἄλλοι τέσσαρες μετέδωκαν εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ συλλαβόντες ὠδήγησαν τὸν Λέοντα ἐνώπιον τῶν Τριάκοντα, ἐγὼ δὲ κατ' εὐθείαν ἀπῆλθον εἰς τὸν οἶκόν μου. Καὶ δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμβιβολία ὅτι διὰ τὴν ἀπειθείαν μου αὐτὴν θὰ ἐτιμωρούμην μὲ θάνατον, ἐὰν ἡ ἀρχὴ ἐκείνη ταχέως μετ' ὀλίγον δὲν κατελύετο. Ὑπάρχουσι δὲ πολλοὶ μάρτυρες ἀπὸ τοὺς συμπολίτας μας, οἱ ὅποιοι ἤμποροῦν τὰ μαρτυρήσουν διὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μου.

XXI. Φρονεῖτε λοιπὸν ὅτι ἤθελα φθάσει εἰς τόσην ἡλικίαν, ἔαν ἀνεμιγνυόμεν εἰς τὰ πολιτικά καὶ ὑπεστήριζα ὅσα εἶνε δίκαια, ἐνεργῶν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν καθὼς ἐμπρέπει εἰς ἀνθρώπον χρηστὸν καὶ ἔντιμον, καὶ ἂν, καθὼς ἀρμόζει τῷ ὄντι, δι' αὐτὸ καὶ μόνον ἐφρόντιζον ; Οὐδαμῶς, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι. Οὐτε ἐγὼ βεβαίως οὔτε κανεὶς ἄλλος ἀνθρώπος ἤθελε κατορθώσει τοῦτο,

οἱ Πρυτάνεις ἐθυσίαζον, συνεδρίαζον, ἔτρωγον καὶ διέμενον. Ἐκεῖ διέμενον καὶ οἱ Τριάκοντα.

1) Ὁ Λέων οὗτος Σαλαμίνιος μὲν κατὰ τὴν πατρίδα, ἀλλὰ πολίτης Ἀθηναῖος, ἔφυγεν εἰς Σαλαμίνα, ὑποβληθεὶς εἰς ἐκουσίαν ἐξορίαν, ἵνα μὴ φονευθῆ ὑπὸ τῶν Τριάκοντα, οἱ ὅποιοι ὠρέγοντο τὰ δημεύσουν τὴν πλουσίαν περιουσίαν του.

2) Διὰ τοιούτων διαταγῶν οἱ τριάκοντα συνέλαβον εἰς Σαλαμίνα καὶ Ἐλευσίνα 300 πολίτας φυγάδας, τοὺς ἑποικοὺς ἐμοῦ κλείσαντες εἰς τὸ δεσμοτήριον, εἴτα διὰ μιᾶς ἀποφάσεως ὄλους τοὺς καταδίκασαν εἰς θάνατον.

νά ζήσῃ πολλά ἔτη. Ἄλλ' ἐγὼ καθ' ὄλον τὸν βίον μου, καὶ κατὰ τὸν δημόσιον, ἂν καμμίαν φορὰν ἀνεμίχθην εἰς καμμίαν ὑπόθεσιν πολιτικὴν, ὡσαύτως τοιοῦτος θὰ φανῶ, καὶ κατὰ τὸν ἰδιωτικόν μου ὁ ἴδιος, ὅτι εἰς κανένα ποτὲ ἕως τὸρα καὶ οὐδὲν ὑπεχώρησα ἐναντίον τοῦ δικαίου, οὔτε εἰς κανένα ἄλλον, οὔτε εἰς κανένα ἀπὸ αὐτούς, τοὺς ὁποίους οἱ συκοφαντοῦντές με ὀνομάζουσι μαθητάς μου (1). Ἄλλ' ἐγὼ ποτὲ δὲν ἔκαμα τὸν διδάσκαλον εἰς κανένα. Ἄν ὅμως κανεῖς ἐπιθυμῇ ν' ἀκούῃ τὰς ὁμιλίας μου, ἢ νὰ μὲ βλέπῃ εἰς τὸ ἔργον μου τοῦτο, εἴτε νέος εἴτε γέρον, εἰς κανένα ποτὲ δὲν ἀπηγόρευσα ἀπὸ φθόνου αὐτὴν τὴν εὐχαρίστησιν. Ἄλλ' οὐδὲ ὅταν μὲν λαμβάνω χρήματα, ὁμιλῶ, ἔταν δὲ δὲν λαμβάνω, σιωπῶ· ἄλλ' ἐπίσης καὶ εἰς πλούσιον καὶ εἰς πτωχὸν εὐχαρίστως ἐπιτρέπω νὰ μὲ ἐρωτοῦν, καὶ εἰς κάθε ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος προτιμᾷ καλλίτερον νὰ ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου, καὶ ν' ἀκούῃ ὅσα ἤθελον εἶπει. Καὶ εἴτε γίνεται χρηστὸς κανεῖς εἴτε ὄχι, ἐγὼ δικαίως δὲν θὰ ἤμουν ὁ αἴτιος, διότι οὔτε ὑπεσχέθην εἰς κανένα ποτὲ ἕως τὸρα κανὲν μάθημα, οὔτε ἐδίδαξα· ἐὰν δὲ κανεῖς καυχᾶται ὅτι ἔμαθε τίποτε ἀπὸ ἐμὲ καμμίαν φορὰν, ἢ ἤκουσε τίποτε ἀπὸ ἐμὲ ἰδιαιτέρως, τὸ ὁποῖον δὲν ἤκουσαν, ἢ δὲν ἔμαθαν συγχρόνως καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι, νὰ εἰσθε βέβαιοι ὅτι αὐτὸς δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν.

XXII. Ἄλλὰ διατί ἐπὶ τέλους μερικοὶ εὐχαριστοῦνται νὰ μὲ ἀκούουν καὶ νὰ συνομιλοῦν μαζί μου τόσον πολὺν καιρόν; Ἡκούσατε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι· ὄλην τὴν ἀλήθειαν, ἐγὼ σὰς εἶπα· Πράττουσι τοῦτο, διότι αἰσθάνονται ἰδιαιτέραν χαρὰν νὰ ἀκούουν, ἐπειδὴ ἀποδεικνύονται ἠπατημένοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται μὲν ὅτι εἶνε σοφοί, δὲν εἶνε ὅμως. Εἶνε δὲ τοῦτο βεβαίως τερπνότατον καὶ χαριέστατον πρᾶγμα. Πρὸς τούτοις, καθὼς ἐγὼ πρὸ ὀλίγου εἶπα, τοῦτο διετάχθη εἰς ἐμὲ ἀπὸ αὐτὸν τὸν θεὸν τῶν

1) Ὑπονοεῖ ἰδίως τὸν Κριτίαν, ἓνα ἐκ τῶν Τριάκοντα, καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην, τῶν ἐποίων τὰ ἐλαττώματα ἀπεδίδοντο εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ.

Δελφῶν νὰ τὸ κάμνω, καὶ διὰ χρησμῶν μαντικῶν καὶ δι' ἐνυπνίων, καὶ διὰ παντὸς ἄλλου μέσου, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ πᾶσα ἄλλη ἐπὶ τέλους θεῖα βούλησις ἤμπορεῖ νὰ φανερόνεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ πράττουν ὅποιονδῆποτε πράγμα. Ταῦτα, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἀληθινὰ εἶνε καὶ εὐκόλως ἤμποροῦν ν' ἀποδειχθοῦν. Διότι ἂν ἐγὼ τῶντι ἄλλους μὲν ἀπὸ τοὺς νέους διαφθείρω, ἄλλους δὲ ἔχω ἕως τώρα διαφθείρει, ἔπρεπε προδήλως, καθὼς φρονῶ, ὅσοι ἀπὸ αὐτοῦς, οἱ ὅποιοι ἐπροχώρησαν πλέον πολὺ εἰς τὴν ἡλικίαν, γνωρίζουν ὅτι ἐγὼ τοὺς ἔδωκά ποτε ὀλεθρίας συμβουλίας, ὅταν ἦσαν νέοι, τώρα ἀκριβῶς νὰ ἔλθουν αὐτοὶ ἐδῶ εἰς τὸ δικαστήριον καὶ νὰ μὲ κατηγορήσουν, διὰ νὰ τιμωρηθῶ. Καὶ ἂν δὲν ἤθελαν αὐτοὶ νὰ τὸ πράξουν, τότε θὰ ἦτο αὐτὸ καθήκον τῶν συγγενῶν των, πατέρων καὶ ἀδελφῶν καὶ ἄλλων οἰκείων των, ἐὰν τῶντι ἔχουν πάθει κανὲν κακὸν οἱ συγγενεῖς των ἀπὸ ἐμέ, νὰ τὸ ἐνθυμηθοῦν τώρα καὶ νὰ ἔλθουν νὰ ζητήσουν τὴν τιμωρίαν μου διότι διέφθειρα τοὺς υἱοὺς των, τοὺς ἀνεψιούς των καὶ τοὺς ἀδελφούς των. Ἀληθῶς δὲ βλέπω ὅτι εἶνε παρόντες ἐδῶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοῦς, τοὺς ὁποίους ἐγὼ πολὺ καλὰ διακρίνω. Πρῶτον ὁ Κριτῶν αὐτὸς ἐδῶ, συνηλικιωτῆς μου καὶ συνδημότης (1) ὁ ὅποιος εἶνε πατὴρ τούτου ἐδῶ τοῦ Κριτοδοῦλου. Ἐπειτα ὁ Λυσάνιας ὁ Σφήτιος (2), ὁ ὅποιος εἶνε πατὴρ αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Αἰσχίνου. Ἀκόμη ὁ Ἀντιφῶν ὁ Κηφισιεύς (3) αὐτὸς ἐδῶ, ὅστις εἶνε πατὴρ τοῦ Ἐπιγένους. Ἄλλοι δὲ πάλιν αὐτοί, τῶν ὁποίων οἱ ἀδελφοὶ εἶχον σχέσεις μαζί μου, καθὼς ὁ Νικόστρατος ὁ υἱὸς τοῦ Θεοζοτίδου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Θεοδότου—καὶ ὁ μὲν Θεόδοτος ἔχει ἀποθάνει, ὥστε αὐτὸς τουλάχιστον δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τῆς βοηθείας τοῦ ἀδελφοῦ του.—Βλέπω ἀκόμη καὶ τὸν Πάραλον τοῦτον ἐδῶ, τὸν υἱὸν τοῦ Δημοδόκου, τοῦ ὁποίου ἀδελφὸς ἦτο ὁ Θεάγης· καὶ αὐτὸς ἐδῶ ὁ

1) Ἐκ τῆς Ἀλωπεκῆς τῆς Ἀντιοχίδος φυλῆς, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἐπιγράφεται ὁ γνωστὸς διάλογος τοῦ Πλάτωνος.

2) Πατὴρ τοῦ Σωκρατικοῦ Αἰσχίνου, ἐκ Σφήττου, δήμου τῆς Ἀκαμαντίδος φυλῆς.

3) Κηφισιὰ δῆμος τῆς Ἐρεχθίδος φυλῆς.

Ἄδείμαντος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρίστωνος. τοῦ ἑποίου ἀδελφὸς εἶνε αὐ-
 τὸς ἐδῶ ὁ Πλάτων (1), καὶ ὁ Αἰαντόδωρος, τοῦ ἑποίου ἀδελφὸς
 εἶνε αὐτὸς ἐδῶ ὁ Ἀπολλόδωρος (2). Καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐγὼ
 ἠμπορῶ νὰ σᾶς ὀνομάσω, ἀπὸ τοὺς ἑποίους ἕναν ἔπρεπεν ὁ Μέ-
 λητος νὰ παρουσιάσῃ μάρτυρα εἰς τὴν κατηγορίαν του, μάλιστα
 μὲν ἔταν ὠμίλησεν· ἐὰν δὲ τότε ἐλησμόνησε νὰ πράξῃ τοῦτο, ἄς
 τὸν προτείνη τὸρα· εἶνε ἀκόμη καιρός· καὶ ἐγὼ ὑποχωρῶ νὰ ὀμι-
 λήσῃ αὐτὸς ἀντ' ἐμοῦ τὴν ὥραν, τὴν ὁποίαν ἔχω ἀπὸ τὸν νόμον
 εἰς τὴν διάθεσίν μου. Ἄς ἔλθῃ λοιπὸν ὁ Μέλητος νὰ εἴπῃ ἕ,τι
 ἠμπορεῖ ἐναντίον μου. Ἄλλ' ὅλως διόλου τὸ ἐναντίον ἀπὸ αὐτὸ
 θὰ συμβῆ, ὧ ἄνδρες· θὰ ἴδῃτε ὅτι ὅλοι, ὅσοι εἶνε ἐδῶ παρόντες,
 εἶνε πρόθυμοι νὰ μὲ ὑπερασπίσουν, ἐμὲ ὁποῦ διέφθειρα, ἐμὲ ὁποῦ
 κατέστρεψα ἐξ ὀλοκλήρου τοὺς συγγενεῖς των, καθὼς ψευδόμενοι
 λέγουν ὁ Μέλητος καὶ ὁ Ἄνυτος. Διότι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὁποῦ ἔχουν
 διαφθαρή ἀπὸ ἐμέ, θὰ εἶχαν ἴσως ἀφορμὴν νὰ ὑπερασπίσουν τὸν
 ἑαυτὸν τους· ἀλλ' ἐκεῖνοι ὅμως, ὁποῦ δὲν ἔχουν διαφθαρή, οἱ συγ-
 γενεῖς αὐτῶν, ἄνθρωποι γηραλέοι πλέον, ποῖον ἄλλον λόγον ἔχουν
 καὶ μὲ ὑπερασπίζουσιν, παρὰ τὸν ὀρθόν καὶ δίκαιον, ἕτι γνωρίζουσιν
 δηλαδὴ ὅτι ὁ μὲν Μέλητος ψεύδεται, ἐγὼ δὲ λέγω τὴν ἀλήθειαν;

XXIII. Ἄς εἶνε τέλος πάντων, ὧ ἄνδρες. Ἐκεῖνα μὲν, τὰ
 ὁποῖα ἐγὼ θὰ ἠμποροῦσα νὰ εἴπω εἰς ὑπεράσπισίν μου, σχεδὸν
 εἶνε αὐτά· καὶ ἄλλα ἴσως ἀκόμη ὅμοια, τὰ ὁποῖα ἀποσιωπῶ. Ἄλλ'
 ἴσως κανένας ἀπὸ σᾶς θὰ ἐνθυμηθῆ ὅτι εἶχε καμμίαν φορὰν εὐ-
 ρεθῆ εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκομαι ἐγὼ σήμε-
 ρον καὶ ἠθελεν ἀγανακτῆσαι ἐναντίον μου, διότι αὐτὸς τότε, καίτοι
 ἐδικιάζετο μάλιστα εἰς δίκην ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνον ἀπὸ τὴν πα-

1) Ὁ ἐπιφανέστατος τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους, ὁ μέγας φιλόσοφος καὶ
 συγγραφεὺς τῆς Ἀπολογίας.

2) Ὁ Ἀπολλόδωρος ὅστος ἠγάπα ἐξαιρετικῶς τὸν Σωκράτην· ὅτε οὗτος
 καταδικασθεὶς ὤδηγεῖτο εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὁ Ἀπολλόδωρος ἀνέκραξεν: Ἄλλ'
 ἐγὼ δὲν τὸ ὑποφέρω αὐτὸ, διότι βλέπω ὅτι ἀδίκως καταδικάσθης ὁ δὲ Σωκρά-
 τής θωπεύσας, ὡς λέγουσιν, ἐλαφρῶς τὴν κεφαλὴν τοῦ εἶπε μειδιῶν:—Ἄλλὰ,
 φίλε μου, τί λοιπὸν, ἐπρωτίμας νὰ μὲ ἴδῃς νὰ καταδικασθῶ δίκαιως;

ροῦσαν, ὅμως καὶ παρεκάλεσε τότε καὶ ἐκέτευσε τοὺς δικαστὰς μὲ πολλὰ δάκρυα, ἀκόμη δὲ καὶ διὰ τὴν κινήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλύτεραν διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν συμπάθειαν τῶν δικαστῶν, ἔφερε καὶ παρουσίασεν ἐδῶ εἰς τὸ δικαστήριον καὶ τὰ παιδιὰ του, καὶ εἶπε καὶ ἤλθαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀπὸ τοῦ συγγενεῖς του καὶ φίλους, ἐγὼ δέ, καθὼς καὶ ἦτο πρέπον δι' ἐμὲ τὸ περιμένετε, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ κάμω, καὶ μάλιστα ἀφοῦ κατὰ τὰ φαινόμενα διατρέχω τὸν ἔσχατον κίνδυνον τῆς ζωῆς μου.

Ταῦτα λοιπὸν ἀφοῦ συλλογισθῆ κανεὶς ἀπὸ σᾶς τοὺς δικαστὰς, ἤθελεν ἴσως ἐξερεθισθῆ περισσότερον ἐναντίον μου καὶ ἐπάνω εἰς τὴν ἀγανάκτησίν του ἐξ αἰτίας αὐτῶν τούτων τῶν ἀναμνήσεων, ἤθελε δώσει μὲ ὀργὴν τὴν ψῆφόν του. Ἐὰν ὅμως κανεὶς ἀπὸ σᾶς—ἀν καὶ δὲν ἤμπορῶ τὴν πειστέωσω—τοιούτην γνώμην ἔχει, νομίζω ὅτι εἰς αὐτὸν ἤμπορῶ τὴν εἶπω δικαίως· ὡ ἀγαθὲ ἄνθρωπε, ἐγὼ μὲν ἴσως δὲν εἶμαι μόνος εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ' ἔχω καὶ κάποιους συγγενεῖς, διότι ἀκριβῶς κατὰ τὸν ὁμηρικὸν στίχον «ἐγὼ δὲν ἐγεννήθην οὔτε ἀπὸ πέτραν οὔτε ἀπὸ δρυὸν» (1) ἀλλ' ἀπὸ ἀνθρώπου, ὥστε καὶ συγγενεῖς ἔχω καὶ υἱοὺς (2), ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τρεῖς, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ὁ ἕνας μὲν, ὁ μεγαλύτερος, εἶνε μειράκιον πλέον. οἱ δὲ ἄλλοι δύο παιδιὰ. Ἀλλ' ὅμως κανένα ἀπὸ αὐτοὺς δὲν θὰ φέρω ἐδῶ, διὰ τὴν σᾶς παρακαλέσω τὴν μὲ ἀθώωσῃτε ἀπὸ ἐσπλαγχνίαν. Διατί δὲ ἀκριβῶς τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ κάμω; Ὅχι ἀπὸ φαντασμένην ἰσχυρογνωμοσύνην μου, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὔτε ἀπὸ καταφρόνησιν πρὸς σᾶς· ἀλλ' ἐὰν μὲν ἐγὼ μὲ θαρραλέαν ψυχὴν ἀτενίζω πρὸς τὸν θάνατον ἢ ὄχι, αὐτὸ εἶνε ἄλλο ζήτημα. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι, ὡς πρὸς τὴν ἰδικήν μου τιμὴν καὶ τὴν ἰδικήν σας καὶ ὅλης τῆς πόλεως, δὲν μοῦ φαίνεται ὅτι εἶνε οὔτε ὠραῖον οὔτε ἔντιμον τὴν κάμω κανέν ἀπὸ αὐτά, ἀφοῦ μάλιστα καὶ τόσον μεγάλην ἡλικίαν ἔχω καὶ φέρω αὐτὴν τὴν ἔνδοξον φήμην

1) Ὀδυσ. Τ. 163.

2) Υἱοὶ τοῦ Σωκράτους ἦσαν ὁ Λαμπροκλήης, ὁ Σωφρονίσκος καὶ ὁ Μενέξενος.

τοῦ σοφοῦ, εἴτε ἀληθινὴν τέλος πάντων, εἴτε ψευδῆ. Ἄλλ' ὅπως-
 δήποτε καὶ ἂν εἴνε, βεβαίως ὁ Σωκράτης πιστεύεται γενικῶς ὅτι
 ἔχει κάποιαν ὑπεροχὴν ἀπὸ τοῦς περισσοτέρους ἄλλους ἀνθρώ-
 πους. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μεταξὺ σας φαίνονται ὅτι
 ὑπερέχουν εἴτε κατὰ τὴν σοφίαν, εἴτε κατὰ τὴν ἀνδρείαν, εἴτε
 κατὰ ὅποιανδὴποτε ἄλλην ἀρετὴν, ἦσαν τοιοῦτοι, αὐτὸ θὰ ἦτο πολὺ
 ἐπαίσχυντον πρᾶγμα νὰ τὸ λέγη κανεὶς. Ἄλλ' ἐγὼ πολλάκις εἶδα
 πολλοὺς τοιούτους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι φαντάζονται μὲν ὅτι εἶνε
 μεγάλοι ἄνδρες, πράττουν ὅμως ἀηδοῦς δουλοπρεπειᾶς πράγματα,
 ὁσάκις τύχη νὰ δικάζωνται, ὡσάν νὰ ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι θὰ
 τοὺς εὕρισκε κανὲν πολὺ φοβερὸν κακόν, ἂν ἤθελον καταδικασθῆ
 εἰς θάνατον, διότι ἔχουν τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ ἐγίνοντο ἀθάνατοι, ἂν
 σεῖς ἠθέλατε τοὺς ἀθώσσει. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, ἔαν εἴνε τοιοῦτοι,
 σὰς λέγω ὅτι αἰσχύνην προσάπτουσιν εἰς τὴν πόλιν, ὥστε καὶ ἀπὸ
 τοὺς ξένους κανεὶς νὰ ἤθελε νομίσει ὅτι ἐκεῖνοι, ὅπου ἐξέχουν με-
 ταξὺ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἀρετὴν, τοὺς ὁποῖους αὐτοὶ προτι-
 μοῦν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τους καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ
 ἀξιώματα, αὐτοὶ δὲν διαφέρουν διόλου οὔτε ἀπὸ γυναίκας.

Αὐτά, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὔτε ἡμεῖς πρέπει νὰ κάμνωμεν,
 ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι φαινόμεθα ὅτι ἔχομεν καὶ τὴν παραμικρὰν ἀρε-
 τὴν, οὔτε σεῖς πρέπει νὰ τὰ ἐπιτρέπετε, ἔαν ἡμεῖς θέλωμεν νὰ τὰ
 κάμνωμεν, ἀλλὰ πρέπει νὰ κάμνετε γνωστὸν αὐτὸ τοῦτο ἀκριδῶς,
 ὅτι πολὺ περισσότερο θὰ δώσετε καταδικαστικὴν ψῆφον ἐναν-
 τίον ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ δικαστηρίῳ καταφεύγει εἰς τοιαύτας
 τραγικὰς σκηναίς, διὰ νὰ κινήσῃ τὸν ἔλεον καὶ οἶκτον ὑμῶν καὶ
 κάμνῃ τὴν πόλιν σας καταγέλαστον, παρὰ ἐναντίον ἐκείνου, ὁ
 ὁποῖος ἦσουχα-ἦσουχα περιμένει ν' ἀκούσῃ τὴν ἀπόφασίν σας.

XXIV. Ἐκτὸς δὲ τούτου, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπόληψιν
 καὶ τιμὴν σας, μῶς φαίνεται ὅτι καὶ δίκαιον δὲν εἴνε νὰ παρακαλῆ
 ὁ κατηγορούμενος τοὺς δικαστὰς καὶ μὲ τὰς παρακλήσεις του νὰ
 ἀθώονεται, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀναπτύσῃ μόνον τὴν ὑπόθεσίν του
 καὶ νὰ προσπαθῆ διὰ τῶν πραγμάτων νὰ πείσῃ τοὺς δικαστὰς ὅτι
 εἴνε ἀθῶος. Διότι ὁ δικαστὴς δὲν κἀθηται ἐπὶ τῆς καθέδρας του

δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν, δηλαδὴ νὰ ἀποδίδῃ κατὰ χάριν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνευρίσκῃ αὐτὸ μὲ μεγάλην προσοχήν· καὶ ἔρχον δὲ ἔδωκεν ὅτι δὲν θὰ χαρισθῇ εἰς ὅσους ἤθελε τοῦ φανῆ καλόν, ἀλλ' ὅτι θὰ ἐκδώσῃ τὴν ἀπόφασίν του κατὰ τοὺς νόμους. Δὲν πρέπει λοιπὸν οὔτε ἡμεῖς νὰ σᾶς συνειθίζωμεν νὰ ἐπιροκῆτε, οὔτε σεῖς νὰ συνειθίζετε εἰς αὐτό. Διότι καὶ ἡμεῖς καὶ σεῖς ἐπίσης ἠθέλαμεν εἶσθε τότε ἔνοχοι ἐνώπιον τῶν θεῶν ὡς ἀσεβεῖς. Μὴ περιμένετε λοιπὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὰ μεταχειρισθῶ ἐγὼ τοιοῦτου εἶδους μέσα πρὸς ὑμᾶς, τὰ ὁποῖα πιστεύω ὅτι μήτε ἐντιμὰ εἶνε, μήτε δίκαια, μήτε εὐσεβῆ καὶ εἰς ἄλλας ἐν γένει περιστάσεις, πρὸ πάντων ὅμως τότε, μὰ τὸν Δία, ὅτε καταγγέλλομαι ὡς ἀσεβῆς ὑπὸ τοῦ Μελήτρου αὐτοῦ. Διότι ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἤθελα σᾶς κάμψαι καὶ μὲ τὰς παρεκλήσεις μου ἤθελα σᾶς ἐξαναγκάσαι, ἀφοῦ ἐδώσατε ἔρχον, νὰ παρεκβῆτε αὐτὸν καὶ νὰ μοῦ ἀποδώσῃτε τὸ δίκαιον κατὰ χάριν, εἶνε σαφὲς πλέον ὅτι ἐγὼ ἤθελα σᾶς διδάσκῃ νὰ μὴ πιστεύετε ὅτι ὑπάρχουν θεοί, καὶ ἐνῶ θέλω νὰ ἀπολογηθῶ διὰ τὰς ἐναντίον μου κατηγορίας, ἀσφαλῶς ἤθελα κατηγορεῖ τότε τὸν ἑαυτὸν μου ὅτι δὲν πιστεύω εἰς θεούς. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει διόλου οὕτως. Διότι καὶ πιστεύω, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ὑπάρχουν θεοί, ὅσον κανεὶς ἀπὸ τοὺς κατηγορούς μου, καὶ εἰς τὴν κρίσιν ἡμῶν ἀφίνομαι, καὶ εἰς τὸν θεὸν τῶν Δελφῶν εὐχομαι νὰ ἀποφασίσετε περὶ ἐμοῦ, ὅπως θὰ εἶνε καλῦτερον καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ σᾶς.

[Ἐνταῦθα τελειώνει ἡ ἀπολογία τοῦ Σωκράτους. Μετὰ τοῦτο οἱ δικασταὶ ἀπεσύρθησαν εἰς διάσκεψιν, ἵνα ἀποφασίσουν ἂν εἶνε ἔνοχος ὁ Σωκράτης εἰς τὴν ἀποδοθεῖσαν εἰς αὐτὸν κατηγορίαν ἢ ὄχι. Ἀπεφάνθησαν δὲ διὰ ψήφων 281 ὅτι ὁ Σωκράτης εἶνε ἔνοχος (1). Μετὰ τοῦτο, γνωσθείσης τῆς ἀποφάσεως, ἐπηκολούθησεν

1) Διογένης ὁ Λαέρτιος ἀναφέρει ὅτι ὁ Σωκράτης κατεδικάσθη διὰ ψήφων 281. Ὅσοι καὶ ἂν ἀπ' αὐτῶν ἀφαιρηθῶν αἱ 30 ψῆφοι ἀπομένουν 251 καταδι-

ἄλλη συζήτησις, ἵνα ὀρισθῆ ἡ ποινὴ, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἐπιβληθῆ εἰς τὸν ἔνοχον· διὸ καὶ λαμβάνει πάλιν τὸν λόγον ὁ Σωκράτης.]

Καὶ ἄλλοι μὲν πολλοὶ λόγοι συνετέλεσαν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰς τὸ νὰ μὴ ὀργισθῶ δι' αὐτὸ τὸ συμβάν, ἔτι μὲ κατεδικάσατε ὡς ἔνοχον, τὸ κυριώτατον δὲ εἶνε ὅτι δι' ἐμὲ δὲν ὑπῆρξεν ἀπροσδόκητος ἢ ἀπόφασίς σας αὐτῆ· μάλιστα πολὺ περισσότερον παραξενεύομαι διὰ τὸ γενικὸν ἐξαγόμενον τῆς ψηφοφορίας. Διότι ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἠλπίζα ὅτι ἡ διαφορά μεταξὺ τῶν καταδικαστικῶν καὶ ἀθωωτικῶν ψήφων θὰ ἦτο τόσο μικρά, ἀλλ' ὅτι θὰ κατεδικαζόμην μὲ παρὰ πολὺ μεγαλύτεραν πλειοψηφίαν. Τώρα δέ, ὡς φαίνεται, ἐὰν τριάκοντα μόνον ψῆφοι ἐρρίπτοντο ἀντιθέτως, ἦθελον ἀθωωθῆ. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι ἀπὸ τὸν Μέλητον, κατὰ τὴν γνώμην μου, καὶ τώρα, μετὰ τὴν ἀπόφασίν σας αὐτῆν, ἐσώθην. Καὶ ὄχι μόνον ἐσώθην, ἀλλὰ προσέτι, εἶνε πασιδηλον βεβαίως, ὅτι ἂν δὲν προσήρχοντο εἰς τὸ δικαστήριον ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Δύκων ὡς συνήγοροι αὐτοῦ, διὰ νὰ μὲ κατηγορήσουν, ὄχι μόνον, θὰ ἐκηρυττόμην ἀθῶος, ἀλλὰ ὁ Μέλητος θὰ ἐπλήρωνε μάλιστα καὶ πρόστιμον χιλίων δραχμῶν (1) διότι δὲν θὰ συνεκέντρονεν ὑπὲρ τῆς κατηγορίας ἐν πέμπτον περιπλέον τοῦ ἡμίσεος τῶν ψήφων τῶν δικαστῶν.

XXVI. Προτείνειε λοιπὸν ἐναντίον μου ὁ καλὸς ἄνθρωπος τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ἄς εἶνε. Ἄλλ' ἐγὼ τώρα, ὧ ἄνδρες Ἀθη-

καστικάι. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ὁ ὑπόδικος δὲν ἀπελύετο διότι δὲν διῆρχεν ἰσοψηφία, τοῦ δικαστηρίου ὡς γνωστὸν ἀποτελουμένου ἐκ 500.

1) Ὁ κατήγορος ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὑπὲρ τῆς κατηγορίας του τὸ ἥμισυ τῶν ψήφων τῶν δικαστῶν καὶ περιπλέον ἐν πέμπτον ἀκόμῃ, ἄλλως κατεδικάζετο εἰς πρόστιμον χιλίων δραχμῶν. Τὸ κόμμα τοῦ Μελήτου δὲν κατώρθωσε μόνον του νὰ ἀπαρτίσῃ τὸν νόμιμον ἀριθμὸν τῶν ψήφων ἐναντίον τοῦ Σωκράτους καὶ ἐδέησε νὰ προσεθεῖσι καὶ αἱ ψῆφοι τῶν κομμάτων τοῦ Ἄνυτου καὶ Δύκωνος.

ναίτοι, ποίαν ποινήν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου νὰ σᾶς ἀγτιπροτείνω (1). Μήπως δὲν εἶνε φανερόν ὅτι θὰ ὀρίσω ἐκείνην τὴν ποινήν, τῆς ὁποίας εἶμαι ἄξιος; Ποίας λοιπὸν ποινῆς εἶμαι ἄξιος; Εἰς ποίαν σωματικὴν ποινήν, ἢ εἰς τί χρηματικὸν πρόστιμον κρίνω ἄξιον νὰ καταδικασθῶ, διότι ἀπὸ τὴν διεστραμμένην μου γνώμην δὲν ἠσύχαζα διόλου εἰς ὄλην μου τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἀφοῦ παρημέλησα ἔλα ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα μὲ τόσην σπουδὴν φροντίζει ὁ περισσότερος κόσμος, τὴν ἀπόκτησιν πλούτου, τὴν διοίκησιν τῶν οἰκιακῶν μου ὑποθέσεων, τὰς στρατηγικὰς θέσεις καὶ τὰ ἀξιώματα, τὸ πολιτικὸν βῆμα καὶ τὰς λοιπὰς ἀρχάς, καὶ ἀφοῦ δὲν ἔλαθα μέρος εἰς καμμίαν κομματικὴν στάσιν καὶ συνωμοσίαν, τὰ ὁποῖα τόσον συνήθη εἶνε εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, διότι ἐγνώρισα τὸν ἑαυτὸν μου τφόντι πολὺ περισσότερον ἔντιμον ἄνθρωπον ἢ ὥστε νὰ θέλω νὰ σώσω τὴν ζωὴν μου ἐνασχολούμενος εἰς αὐτὰ τὰ ἀνάξια κατ' ἐμὲ ἔργα, εἰς αὐτὰ μὲν δὲν ἐνησχολήθην διόλου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐὰν ἐνησχολούμην, δὲν θὰ ἤμουν ὠφέλιμος μήτε εἰς σᾶς, μήτε εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, ἐνησχολούμην δὲ εἰς αὐτὸ μόνον, νὰ παρέχω ἰδιαιτέρως εἰς ἕκαστον ἐξ ὑμῶν τὴν πλέον μεγίστην εὐεργεσίαν, ὡς πρὸ ὀλίγου εἶπον, ἐπιχειρῶν νὰ πείθω ἕκαστον ἀπὸ σᾶς νὰ μὴ φροντίξῃ μήτε διὰ τὰς ἰδικὰς του ὑποθέσεις, πρὶν φροντίσῃ πρό-

1) Εἰς τοὺς τιμητοὺς λεγομένους ἀγῶνας, ὁποῖα ἦτο ἡ παροῦσα δίκη, ὁ νόμος δὲν ὠρίζε τὴν τιμωρίαν· ἀλλ' ὁ μὲν κατήγορος ἐν τῇ κατηγορίᾳ προσδιώριζε καὶ τὴν ποινήν, ὁ δὲ κατηγορούμενος εἶχε τὸ δικαίωμα ἐκ τοῦ νόμου νὰ ὀρίσῃ τὴν ποινήν, τῆς ὁποίας ἐθεώρει τὸν ἑαυτὸν του ἄξιον. Εἰς τὴν παροῦσαν δίκην τὸ μὲν δικαστήριον ἐκήρυξε τὸν Σωκράτην ἔνοχον, ὁ δὲ Μέλητος ὠρῖσεν ὡς ποινήν τὸν θάνατον, ὁ δὲ Σωκράτης εἶχε τὴν ἄδειαν ἐκ τοῦ νόμου νὰ ὀρίσῃ ποῖαν ἐκ τῶν τριῶν ποινῶν τούτων προτιμᾷ· δεσμὰ διὰ βίου, πληρωμὴν προστίμου ἢ ἔξοριαν. Ὁ νόμος οὗτος ἐθεσπίσθη χάριν τῶν δικαστῶν, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχῃ καμμία ἀμφιβολία περὶ τῆς ἔνοχῆς τοῦ καταδικασθέντος, διότι ὁ ἴδιος διεκήρυττεν οὕτω ὅτι εἶνε ἔνοχος, ἀφοῦ ὠρίζε καὶ τὴν ποινήν του. Ὁ Σωκράτης ἐφρόντισε νὰ μὴ ἐμπέσῃ εἰς τὴν παγίδα αὐτὴν τοῦ νόμου. Οὕτως ὁ Ξενοφῶν λέγει ὅτι δὲν κατεδίκασε διόλου τὸν ἑαυτὸν του, οὐδὲ εἰς τοὺς φίλους του ἐπέτρεψε νὰ κάμουν τοῦτο, λέγων ὅτι τοῦτο θὰ ἔθεωρετο ὡς ὁμολογία περὶ τῆς ἔνοχῆς του. Ὅμως πειθόμενος εἰς τὸν νόμον εἶπεν ὅτι ἀντὶ ποινῆς θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν του ἄξιον ἀνταμοιβῆς.

τερον διὰ τὸν ἑαυτὸν του πῶς νὰ γείνη χρηστότατος καὶ σοφώτατος, μήτε διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς πόλεως πρὶν φροντίσῃ πρότερον δι' αὐτὴν τὴν πόλιν, καὶ διὰ τὰ λοιπὰ ἐπίσης νὰ μεριμνᾷ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Τί λοιπὸν εἶμαι ἄξιος νὰ πάθω, ἄφου εἶμαι τοιοῦτος; Πολὺ μέγα καλὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰν ἄνθρωπος βεβαίως κατὰ τὴν ἀξίαν μου τῇ ἀληθείᾳ νὰ ὀρίσητε τὴν ἀνταμοιβήν μου· καὶ μάλιστα καλὸν τῶντι τοιοῦτον, τὸ ὁποῖον ἤθελεν εἶναι κατ'ἀλλήλον δι' ἐμέ. Τί λοιπὸν καλὸν ἀρμόζει εἰς ἄνθρωπον πέννητα, εὐεργέτην σας ὅμως, ὅστις ἔχει ἀνάγκην μεγάλης ἀναπαύσεως διὰ νὰ ἐνασχολῆται διαρκῶς εἰς τὸ νὰ σᾶς δίδῃ συμβουλίας; Καμμία ἄλλη ἀνταμοιβή, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν ἀρμόζει καλύτερον τόσον, ὅσον τὸ νὰ τρέφεται πάντοτε αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ Πρυτανεῖον, πολὺ δικαιότερον βεβαίως αὐτός, παρὰ ὅστις ἀπὸ σᾶς ἐνίκησεν εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, εἰς ἵππικὸν δρόμον ἔξ ἐνὸς ἢ δύο ἵππων ἢ εἰς δρόμον ἀρμάτων ἐκ τριῶν ἢ τεσσάρων ἵππων. Διότι ἐκεῖνος μὲν διὰ τῆς νίκης του συντελεῖ νὰ εἴσθε σεῖς εὐδαίμονες μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, ἐνῶ ἐγὼ σᾶς κάμνω νὰ εἴσθε ἀληθῶς τοιοῦτοι· καὶ ἐκεῖνος μὲν δὲν ἔχει ἀνάγκην διόλου τῆς βοήθειάς σας πρὸς διατροφήν του. Ἐγὼ δὲ ἔχω μεγάλην ἀνάγκην. Ἐάν λοιπὸν πρέπει ἐγὼ μὲ δικαιοσύνην νὰ ὀρίσω τὴν ἀμοιβήν, τῆς ὁποίας εἶμαι ἄξιος, προτείνω αὐτὴν τὴν ἀμοιβήν, νὰ τρέφωμαι δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς τὸ Πρυτανεῖον (1).

XXVII. Ἴσως λοιπὸν ἀκόμη καὶ τὴν στιγμὴν αὐτὴν κατὰ τὴν ὁποίαν λέγω ταῦτα, σᾶς φαίνομαι ὅτι ὀμιλῶ ὡσαν διὰ νὰ σᾶς παρακαλῶ μὲ ταπεινώσιν νὰ λάβετε οἶκτον δι' ἐμέ, δεικνύων μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον μου μεγάλην αὐθάδειαν. Αὐτὸ ὅμως, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν ἔχει οὕτως, ἀλλ' ὀμίλησα κατ' αὐτὸν τὸν

1) Οἱ Ὀλυμπιονίκαί καὶ ὅσοι εἶχον προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν, ἐτρέφοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς τὸ Πρυτανεῖον μετὰ τῶν Πρυτάνεων· τοῦτο ἐλογίζετο παρὰ τοῖς Ἕλλησι μεγάλη τιμὴ. Τὸ Πρυτανεῖον τοῦτο, διάφορον τοῦ ἀρχαίου παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν, ἐνθα ἐφυλάσσοντο καὶ οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος, ἐκαλεῖτο καὶ θόλος καὶ οἰκία, ἐνθα συνεδρίαζον οἱ Πρυτάνεις καὶ δημοσίᾳ ἐτρέφοντο.

τρόπον μᾶλλον διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Ἐγὼ εἶμαι πεπεισμένος ὅτι, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέλησίν μου, ἐν γνῶσει δὲν ἠδίκησά ποτε κανένα ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τοῦτο ὑμᾶς δὲν ἠμπορῶ νὰ πείσω σήμερον· ἐπειδὴ ὀλίγον χρόνον ἀναμεταξύ μας συνωμιλήσαμεν. Κατὰ τὴν ιδέαν μου ὅμως, ἐὰν εἶχατε νόμον νὰ μὴ δικάζωνται ἐντὸς μιᾶς μόνον ἡμέρας (1) τὰ περι θανάτου ἐγκλήματα, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθῇ ἡ δίκη δι' αὐτὰ εἰς περισσοτέρας κατὰ συνέχειαν ἡμέρας, καθὼς τοῦτο ἰσχύει εἰς ἄλλας πόλεις, τότε θὰ κατώρθονα νὰ σᾶς πείσω. Τώρα ὅμως δὲν εἶνε εὐκόλον πρᾶγμα εἰς τόσον ὀλίγον διάστημα νὰ ἀπαλλάξω τὸν ἑαυτὸν μου ἀπὸ τόσον μεγάλας συκοφαντίας καὶ δυσφημῆσεις. Ἐνῶ λοιπὸν ἐγὼ εἶμαι πεπεισμένος ὅτι δὲν ἠδίκησα ποτὲ κανένα ἄλλον ἄνθρωπον, βεβαίως δὲν θὰ ἀδίκησω ποτὲ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ δὲν θὰ εἶπω κατηγορίας ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μου, λέγων ὅτι εἶμαι ἄξιος νὰ ὑποστῶ ποινὴν τινα καὶ νὰ προτείνω ὁ ἴδιος τοιαύτην ποινὴν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου. Διατί; Ἀπὸ ποῖον φόβον; Ἀλήθεια, μήπως ὑποστῶ αὐτὴν τὴν ποινὴν, ὅπου προτείνει δι' ἐμὲ ὁ Μέλητος, διὰ τὴν ὁποίαν εἶπον ὅτι δὲν γνωρίζω ἀληθῶς οὔτε ἂν εἶνε καλή, οὔτε ἂν εἶνε κακή; Νὰ ἐκλέξω λοιπὸν κανὲν ἀπὸ ταῦτα τὰ κακά, τὰ ὁποῖα γνωρίζω μετὰ βεβαιότητος ὅτι εἶνε κακὰ καὶ νὰ προτείνω αὐτὸ ὡς ποινὴν μου; Τί ἀπὸ τὰ δύο; Νὰ προτείνω ὡς ποινὴν μου τὰ δεσμὰ; Καὶ ποῖα ἀνάγκη νὰ ζῶ διαρκῶς μέσα εἰς τὸ δεσμοτήριον, καὶ νὰ εἶμαι ὑπόδουλος εἰς τὴν ἐκάστοτε ἰσχύουσαν ἐξουσίαν τῶν Ἐνδεκα; (2) Ἀλλὰ νὰ προτείνω τὴν χρηματικὴν ποινὴν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ νὰ εἶμαι κλεισμένος εἰς τὸ δεσμοτήριον ἕως ὅτου ἤθελα πληρώσει τὸ πρόστιμον; Ἀλλ' αὐτὸ εἶνε δι' ἐμὲ τὸ ἴδιον, τὸ ἵποῖον τότε δὲ εἶπα, νὰ ζῶ δηλαδὴ διαρκῶς φυλακισμένος ἐντὸς τοῦ δεσμοτηρίου· διότι δὲν ἔχω χρήματα, μὲ τὰ ὁποῖα νὰ πληρώσω τὸ πρόστιμον. Ἀλλὰ τέλος πάντων νὰ προτείνω διὰ

1) Ὅλοι αἱ δίκαι εἰς τὰς Ἀθήνας ἔπρεπε νὰ τελειώσουν ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας.

2) Οἱ Ἐνδεκα ἦτο ἀρχή, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχεν ἀνατεθειμένη ἡ ἐπίβλεψις τῶν φυλακῶν τῆς πόλεως.

τὸν ἑαυτὸν μου ὡς ποινην τὴν ἐξορίαν; Ἴσως τῶντι ἠθέλατε μὲ θεωρήσει ἀξιὸν τῆς ποινης αὐτῆς καὶ ἠθέλατε μὲ καταδικάσει εἰς ἐξορίαν. Ἄλλ' ὅμως θὰ ἤμουν πολὺ φιλόζωος, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐὰν εἶμαι τόσο ἀσυλλόγιστος, ὥστε νὰ μὴ ἤμπορῶ νὰ σκεφθῶ ὅτι σεῖς μὲν, οἱ ὅποιοι εἰσθε συμπολιταὶ μου, δὲν ἤμπορέσατε νὰ ὑπομείνητε τὰς δουλίας μου καὶ τὰ ἀποφθέγματα μου, ἀλλὰ ἐθεωρήσατε αὐτὰς πολὺ περισσώτερον ὀχληρὰς καὶ μισητάς, ἢ ὥστε νὰ τὰς ὑποφέρετε, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιθυμεῖτε τώρα νὰ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ αὐτὰς, ἄλλοι δὲ βεβαίως ἄνθρωποι εὐκίλως θὰ τὰς ὑπομείνουν. Τοῦτο δὲν εἶνε διόλου δυνατὸν, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι. Λοιπὸν ὡραία θὰ ἦτο ἡ ζωὴ δι' ἐμέ, ἀφοῦ ἀπέλθω εἰς ἐξορίαν, ἄνθρωπος εἰς τόσον μεγάλην ἡλικίαν πλέον, νὰ ζῶ πλανώμενος ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ δικωόμενος ὡς ἕνας ἀγύρτης ἢ κατάδικος. Διότι εἶνε βέβαιον ὅτι ἔπου καὶ ἂν ὑπάγω, οἱ νέοι θὰ ἀκροῶνται πάντοτε τοὺς λόγους μου, καθὼς ἐγένετο καὶ ἐνταῦθα· καὶ ἂν μὲν τοὺς ἀποδιώκω ἀπὸ πλησίον μου, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι θὰ μὲ καταδιώξουν πείθοντες εἰς τοῦτο τοὺς γονεῖς των· ἂν δὲ πάλιν δὲν τοὺς ἀποφεύγω, τότε καὶ οἱ γονεῖς των καὶ οἱ συγγενεῖς θὰ μὲ ἀποδιώξουν ἀπὸ τὴν πόλιν χάριν ἐκείνων τῶν ἰδίων ὡς διαφθορέα.

XXVIII. Ἄλλ' ἴσως βέβαια ἠθέλεν εἰπεῖ τις. Ὁ Σώκρατες, ὅταν πρὸς χάριν μας ἠθέλες ἀρήσει τὴν πόλιν μας, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ζῆς σιωπῶν τοῦ λοιποῦ καὶ ἡσυχάζων; Εἰς τοῦτο δὲ νὰ πείσω πολλοὺς ἀπὸ σᾶς, βλέπω ὅτι εἶνε δυσκολώτατον ἀπὸ ἕλα. Διότι καὶ ἐὰν εἶπω ὅτι τὸ νὰ σιωπῶ σημαίνει ὅτι εἶμαι ἀπειθῆς εἰς τὸν θεὸν τῶν Δελφῶν, καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν δύναμαι νὰ ἡσυχάζω, δὲν θὰ μὲ πιστεύσητε ἐκλαμβάνοντες αὐτὸ ὡς εἰρωνεῖαν· καὶ ἐὰν πάλιν σᾶς εἶπω ὅτι αὐτὸ δὲν εἶνε μόνον καθήκον, ἀλλὰ τυχαίνει νὰ εἶνε καὶ τὸ πλέον μέγιστον καλὸν δι' ἕνα ἄνθρωπον, νὰ δμιλῇ ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς του περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὡρελίμων εἰς τὸν βίον θεμάτων, περὶ τῶν ὁποίων σεῖς μὲ ἠκούσατε νὰ δμιλῶ, καὶ νὰ ἐξετάζω τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ ὅτι ἢ ἀπερίσκεπτος καὶ ἀνεξάρτητος ζωὴ δὲν εἶνε ζωὴ ἀξία διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν ἠθέλων λέγει ταῦτα,

ἀκόμη ὀλιγώτερον ἠθέλατε μὲ πιστεύσει. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν εἶνε, καθὼς ἐγὼ τὰ λέγω, ὦ ἄνδρες· γὰρ σὰς κάμω ὅμως γὰρ τὰ πιστεύσετε, δὲν εἶνε εὐκολον. Πρὸς τούτοις ἐγὼ συνάμα δὲν ἐσυνήθισα γὰρ θεωρῶ τὸν ἑαυτὸν μου ἄξιον καμμίᾳς ποινῆς. Βεβαίως ὅμως ἐὰν εἶχα χρήματα, θὰ προέτεινα διὰ τὸν ἑαυτὸν μου τὴν ποινὴν τῶν χρημάτων, τόσων δέ, ὅσα ἤμουν εἰς θέσιν γὰρ πληρώσω. Διότι αὐτὸ δὲν θὰ μοῦ ἐπροξένοι καμμίαν βλάβην. Τώρα ὅμως δὲν ἤμπορῶ γὰρ προτείνω τὴν ποινὴν αὐτὴν, διότι δὲν ἔχω τίποτε, ἐκτὸς ἂν ἴσως θέλετε γὰρ ὀρίσητε ποινὴν δι' ἐμὲ τόσον πρόστιμον, ὅσον ἤμπορῶ ἐγὼ γὰρ πληρώσω. Ἴσως δὲ θὰ ἤμποροῦσα γὰρ σὰς πληρώσω πρόστιμον μίαν μνᾶν. Εἰς τόσον λοιπὸν πρόστιμον καταδικάζω τὸν ἑαυτὸν μου. Ὁ Πλάτων ὅμως οὗτος, ὁ ὁποῖος εἶνε παρὼν ἐδῶ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ὁ Κρίτων καὶ ὁ Κριτόδουλος καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος μὲ παρακινουῦν γὰρ προτείνω πρόστιμον ἕως τριάκοντα μνᾶς, καὶ γίνονται οἱ ἴδιοι ἐγγυηταί μοι· καταδικάζω λοιπὸν τὸν ἑαυτὸν μου εἰς τόσον πρόστιμον· οὗτοι δὲ θὰ εἶνε πρὸς ὑμᾶς ἐγγυηταὶ ἀξιόχρεοι τῶν χρημάτων τούτων.

(Ἐφοῦ ὁ Σωκράτης πειθόμενος εἰς τὸν νόμον κατεδίκασε τὸν ἑαυτὸν του εἰς πρόστιμον, οἱ δικασταὶ ἀπεσύρθησαν εἰς διάσκεψιν, μετὰ ταῦτα δὲ ἐξεληθόντες ἀπήγγειλαν τὴν ἀπόφασίν των καὶ κατεδίκασαν τὸν Σωκράτην εἰς θάνατον. Τότε ὁ Σωκράτης λαμβάνει πάλιν διὰ τελευταίαν φορὰν τὸν λόγον).

XXIX. Διὰ γὰρ κερδήσετε δέ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὀλίγον βεβαίως χρόνον, ὅστις μοῦ ἀπομένει ἀκόμη διὰ γὰρ ζήσω, διότι εἶμαι γέρον καὶ θὰ ἀπέθνησκον, πολὺ κακὴν φήμην θ' ἀποκτήσετε, καὶ θὰ κατηγορηθῆτε, ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ἔχουν τὴν διάθεσιν γὰρ ὀνειδίξουν τὴν πόλιν, διότι καταδικάσατε εἰς θάνατον τὸν Σωκράτην αὐτὸν τὸν σοφὸν ἄνθρωπον· διότι θὰ εἶπουν ἀναντιρρήτως ὅτι εἶμαι σοφός, ἂν καὶ δὲν εἶμαι, ἐκεῖνοι ὅπου θέλουν γὰρ με-

γαλώσουν τὸ αἰσχρὸς σας. Ἐὰν λοιπὸν ἠθέλατε περιμεινεῖτε ὀλίγον καιρὸν ἀκόμη, θὰ ἐπήρχετο εἰς ἐμὲ ὁ θάνατος μόνος του φυσικά, καὶ ἠθέλατε ἀπολαύσει ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον τόσον πολὺ ἐποθήσατε. Διότι βλέπετε βεβαίως ὅτι ἡ ἡλικία μου πλέον εἶνε μακρὰν μὲν τῆς ζωῆς, πλησίον δὲ τοῦ θανάτου. Αὐτὸ δὲ λέγω ὄχι δι' ὅλους ὑμᾶς, ἀλλὰ μόνον δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μὲ κατεδικάσαν εἰς θάνατον. Πρὸς αὐτοὺς δὲ τοὺς ἰδίους λέγω ἀκόμη καὶ τὰ ἐξῆς. Ἴσως στοχάζεσθε, ὦ ἄνδρες, ὅτι ἐγὼ κατεδικάσθην δι' ἔλλειψιν λόγων τοιούτων, διὰ τῶν ἐποίων θὰ σᾶς ἐπειθον, ἐὰν ἐφρόνουν ὅτι ἔπρεπεν ὅλα τὰ μέσα νὰ μεταχειρισθῶ καὶ ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα νὰ εἶπω ὅσα ἠδυνάμην, ὥστε νὰ ἀποφύγω τὴν καταδίκην. Αὐτὸ διόλου δὲν εἶνε ἀληθές. Κατεδικάσθην ἀληθῶς, ὄχι ὅμως δι' ἔλλειψιν λόγων ἢ ἐπιχειρημάτων, ἀλλὰ δι' ἔλλειψιν θρασυτήτος καὶ ἀναισχυντίας καὶ ἐπιθυμίας τοῦ νὰ λέγω πρὸς ὑμᾶς τοιαῦτα, ὅποια θὰ σᾶς ἐπροξένουν μὲν μεγίστην εὐχαρίστησιν νὰ τὰ ἀκούετε, νὰ θρηγῶ καὶ νὰ δῶρωμαι παρακαλῶν ὑμᾶς καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα νὰ κάμνω καὶ νὰ λέγω, ἀνάρμοστα εἰς ἐμέ, καθὼς ἐγὼ τὰ θεωρῶ ὅποια δὲ ἔχετε συνηθίσει μάλιστα νὰ ἀκούετε πάντοτε ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατηγορουμένους. Ἄλλ' οὔτε τότε πρὸ τῆς ἀποφάσεως ἐνόμισα ὅτι ἔπρεπεν ἕνεκα τοῦ κινδύνου νὰ πράξω κανὲν ἀνανδρον, οὔτε τὴν μετὰ τὴν καταδίκην μου μετανῶ, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔκαμα τὴν ἀπολογία μου, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον προτιμῶ νὰ ἀποθάνω μὲ τὴν ἀπολογία, τὴν ὁποίαν ἔκαμα, παρὰ νὰ ζήσω μὲ τὸν ἄλλον τρόπον ἐκεῖνον τῶν παρακλήσεων καὶ τῶν δακρύων. Οὔτε εἰς τὸ δικαστήριον βεβαίως, οὔτε εἰς τὸν πόλεμον, οὔτε ἐγὼ, οὔτε ἄλλος κανεὶς ἔντιμος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ζητῇ νὰ ἐφεύρῃ μηχανὴν πῶς νὰ ἀποφύγῃ τὸν θάνατον, πᾶν μέσον πρὸς τοῦτο μεταχειριζόμενος. Διότι εἰς τὰς μάχας μάλιστα πολλάκις γίνεται φανερὸν ὅτι τὸν θάνατον βεβαίως πολὺ εὐκολώτερον ἴσως ἠθελεν ἀποφύγει κανεὶς ῥίπτων τὰ ὄπλα καὶ ζητήσας ἔλεος ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς· ὑπάρχουν δὲ προσέτι καὶ ἄλλα πολλὰ μέσα χωριστὰ εἰς κάθε ἓνα κίνδυνον, ὥστε νὰ ἀποφεύγῃ κανεὶς τὸν θάνατον, ἐὰν προβαίνη εἰς τὴν ἀναισχυντίαν ὥστε

νὰ κάμνη καὶ νὰ λέγη τὰ πάντα. Ἄλλὰ φοβοῦμαι, ὦ ἄνδρες, μήπως δὲν εἶνε αὐτὸ τὸ δύσκολον νὰ διαφύγη κανεὶς τὸν θάνατον, ἀλλὰ μήπως εἶνε πολὺ δυσκολώτερον νὰ ἀποφύγη τὴν κατασχύνην. Διότι αὕτη τρέχει πολὺ ταχύτερον ἀπὸ τὸν θάνατον. Καὶ λοιπὸν ἐγὼ τώρα, ἐπειδὴ εἶμαι γέρων καὶ βραδύς, συνελήφθην ὑπὸ τοῦ πλέον βραδυτέρου πράγματος ἀπὸ ἐμέ, οἱ δὲ κατήγοροί μου, ἐπειδὴ εἶνε ὄντως βρωμαλέοι καὶ ταχεῖς, συνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ πλέον ταχυτέρου, ὑπὸ τῆς ἀτιμίας. Καὶ τώρα, ἐγὼ μὲν θὰ ἀπέλθω καταδικασθεὶς ἀπὸ σᾶς εἰς θάνατον, οἱ δὲ κατήγοροί μου καταδικασθέντες ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας εἰς ἀτιμίαν καὶ ἀδικίαν. Καὶ ἐγὼ βεβαίως εἶμαι ἔτοιμος νὰ ὑποστῶ τὴν ποινήν, ὅποια ὑπ' αὐτῶν ὠρίσθη. Αὐτὰ μὲν λοιπὸν ἴσως οὕτως ἔπρεπε νὰ γείνουν καθὼς καὶ ἔγιναν, καὶ νομίζω ὅτι αὐτὰ ἔγιναν καλῶς καὶ καθῶς ἔπρεπε.

XXX. Μετὰ δὲ τοῦτο πλέον ἐπιθυμῶ, ὦ σεις ὁποῦ μὲ κατεδικάσατε, νὰ προμαντεύσω διὰ σᾶς τί θὰ σᾶς συμβῆ καὶ δι' ἄλλους λόγους, τοὺς ὁποίους παραλείπω, ἀλλὰ καὶ διότι εὐρίσκομαι τώρα εἰς αὐτὴν τὴν ἐπίσημον ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἰδίως οἱ ἄνθρωποι ἀποκτοῦν τὴν ἰκανότητα νὰ προλέγουν τὸ μέλλον, ἔταν πλησιάζῃ ὁ θάνατός των (1).

Σᾶς ἀναγγέλλω λοιπὸν, ὦ ἄνδρες σεις, ὁποῦ μὲ ἐφρονεύσατε, ὅτι τιμωρία μεγάλη θὰ ἐπέλθῃ εἰς σᾶς, εὐθύς μετὰ τὸν θάνατόν μου, ἢ ὁποία θὰ εἶνε πολὺ περισσότερον σκληροτέρα, μὰ τὸν Δία, ἢ ὅσον εἶνε ὁ θάνατος, εἰς τὸν ὁποῖον μὲ κατεδικάσατε. Διότι τώρα ἐπράξατε τοῦτο στοχαζόμενοι ὅτι ἠθέλατε ἀπαλλαχθῆ ἀπὸ τὸ νὰ δώσετε λόγον διὰ τὰς πράξεις τοῦ βίου σας. Καὶ ὅμως θ' ἀποβῆ τοῦτο πολὺ ἐναντίον διὰ σᾶς, καθὼς ἐγὼ σᾶς τὸ προλέγω. Πολὺ περισσότεροι θὰ ὑπάρξουν κατόπιν ἀπὸ ἐμὲ ἐκεῖνοι, ὁποῦ θὰ σᾶς ἐλέγχουν, τοὺς ὁποίους ἐγὼ τώρα ἐμπόδιζον διὰ τῆς παρουσίας

1) Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον ὅτι προσεγγίζοντος τοῦ θανάτου, ἡ ψυχὴ ἐλάμβανε θεῖαν τινὰ δύναμιν καὶ ὅτι οἱ ἀποθνήσκοντες ἐχρησιμολόγουν καὶ προέλεγον τὰ μέλλοντα.

μου, σεις δὲ δὲν τοὺς ἐβλέπατε, καὶ τὸσον περισσότερον ὀχληροὶ θὰ εἶνε, ἔσον εἶνε πλέον νεώτεροι, καὶ σεις πολὺ περισσότερον θ' ἀγανακτῆσετε τότε. Διότι ἐὰν στοχάζεσθε ὅτι, μὲ τὸ νὰ καταδικάζετε ἀνθρώπους εἰς θάνατον, θὰ ἐμποδίσετε ἄλλους ἀπὸ τὸ νὰ σᾶς ὀνειδίσουν διότι δὲν ζῆτε ὀρθῶς, δὲν σκέπτεσθε ὀρθῶς. Διότι ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸν ἔλεγχον οὔτε εἶνε πολὺ δυνατὸν νὰ κατορθωθῆ, διότι θὰ ἀναφανῶσιν ἄλλοι κατόπιν ἀπὸ ἐκείνους πάλιν, οὔτε εἶνε ἔντιμος, διότι προκύπτει ὀνειδος εἰς τὸν φονεόντα· ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ τρόπος τῆς ἀπαλλαγῆς εἶνε ἀριστος καὶ εὐκολώτατος, νὰ μὴ ἐμποδίζη κανεὶς τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὸ νὰ ἐλέγχουν αὐτόν, ἀλλὰ νὰ εἶνε ἔτοιμος, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔχων παρεσκευασμένον τὸν ἑαυτὸν τοῦ μὲ ποῖον τρόπον νὰ φανῆ ἔσον τὸ δυνατὸν ὠφελιμώτατος. Ἄφου λοιπὸν προεῖπον αὐτὰ διὰ σᾶς, οἱ ὅποιοι μὲ κατεδικάσατε εἰς θάνατον, δύναμαι πλέον νὰ σᾶς ἀφήσω.

XXXI. Μὲ σᾶς δέ, οἱ ὅποιοι ἐδώσατε ἀθωωτικὴν ψῆφον εἰς ἐμέ, εὐχαρίστως ἤθελον συνομιλήσει εἰς ὑποστήριξιν αὐτοῦ, τὸ ὅποιον τόρα συνέβη εἰς ἐμέ, ἐνόσφ οἱ ἄρχοντες, οἱ Ἐνδεκα, εἶνε ἀπησχολημένοι μὲ τὰ προκαταρκτικὰ τῆς ἀπαγωγῆς μου, καὶ δὲν ἐσύρθη ἀκόμη εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἔπου ἀφοῦ ἀπαχθῶ, πρέπει νὰ ὑποστῶ τὴν θανατικὴν ποινήν. Ἄλλὰ σᾶς παρακαλῶ, ὦ ἄνδρες, παραμείνατε ὀλίγην ἀκόμη ὥραν. Διότι κανὲν ἐμπόδιον δὲν ὑπάρχει νὰ συνομιλήσωμεν μεταξὺ μας, ἐνόσφ ἔχομεν καιρὸν ἀκόμη. Διότι θέλω νὰ καταστήσω φανερὸν πρὸς ὑμᾶς ὡς πρὸς φίλους μου, ποίαν σημασίαν ἐπὶ τέλους ἔχει αὐτό, τὸ ὅποιον εἰς ἐμέ τόρα συνέβη. Εἰς ἐμέ, ὦ ἄνδρες δικασταί — καὶ δὲν ἀπατώμαί, φρονῶ, ἐὰν ὀνομάζω δικαστὰς μόνον σᾶς, οἱ ὅποιοι μοῦ ἐδώσατε ἀθωωτικὴν ψῆφον — συνέβη κάτι τι πολὺ καταπληκτικόν. Ἡ μαντικὴ φωνὴ τοῦ οικειοτάτου μου δαιμονίου, καθ' ὅλον μὲν τὸν προηγούμενον χρόνον τῆς ζωῆς μου πολὺ συχνὰ πάντοτε ἐναντιόνητο, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πλέον ἀσημάντους περιστάσεις, δσάκις ἐδοκίμαζα νὰ ἐπιχειρήσω ἔργον τι, τὸ ὅποιον ἤθελεν ἀποβῆ κακῶς δι' ἐμέ. Τώρα ὁμως συνέβησαν εἰς ἐμέ αὐτὰ δά, τὰ ὅποια

βλέπετε καὶ σεις οἱ ἴδιοι, τὰ ὅποια πραγματικῶς καὶ κατὰ τὴν ἀτομικὴν του γνώμην ἕκαστος ἤθελε θεωρήσει ὡς μεγάλα κακὰ καὶ γενικῶς ἀπὸ τὸν περισσότερον κόσμον θεωροῦνται ὅτι εἶνε τὰ πλέον βαρύτερα ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ. Καὶ ὅμως εἰς ἐμὲ οὔτε ὅταν ἐξῆλθα τὴν πρῶτην αὐτὴν ἐκ τοῦ οἴκου μου ἐναντιώθη τὸ σημεῖον τοῦ θεοῦ, οὔτε ὅταν ἦλθα ἐδῶ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, οὔτε καὶ ὅταν ἤρχισα τὴν ἀπολογίαν μου, εἰς κανὲν μέρος τοῦ λόγου μου, ὁσάκις ἔμελλα νὰ εἶπω τι, ἐναντιώθη. Καὶ ὅμως εἰς ἄλλας ὀμιλίαις μου πολλάκις τρώντι μὲ διέκοπτεν εἰς τὸ μέσον τοῦ λόγου καὶ μὲ ἐμπόδιζε νὰ εἶπω τι, τὸ ὅποιον εἶχα σκεφθῆ νὰ εἶπω. Σήμερον κατὰ τὴν δίκην μου αὐτὴν τὸ δαιμόνιον πουθενὰ δὲν ἐναντιώθη καὶ δὲν μὲ ἀπέτρεψε καθ' ὅλα τὰ στάδια αὐτῆς, εἰς ὅτι ἐγνώριζε ὅτι ἤμποροῦσα νὰ ἐνεργήσω ἢ νὰ εἶπω. Ποῖον λοιπὸν στοχάζομαι ὅτι εἶνε τὸ αἷτιον αὐτῆς τῆς σιωπῆς τοῦ δαιμονίου; Ἐγὼ θὰ σᾶς τὸ ἐξηγήσω. Αὐτὸ τὸ ὅποιον συνέδη σήμερον εἰς ἐμὲ φαίνεται ὅτι εἶνε πολὺ μέγα καλόν. Καὶ ἀναμφιβόλως δὲν φρονοῦμεν ὀρθῶς ἡμεῖς, ὅσοι νομίζομεν ὅτι ὁ θάνατος εἶνε κακὸν πράγμα. Σπουδαία δὲ ἀπόδειξις αὐτοῦ δι' ἐμὲ εἶνε τοῦτο· ὅτι ἐξάπαντος ἤθελεν ἐναντιωθῆ εἰς ἐμὲ κατὰ τὴν συνήθειάν του τὸ οἰκειότατόν μου δαιμόνιον, ἐὰν δὲν ἔμελλα ἐγὼ νὰ πράξω ἀγαθὸν πράγμα.

XXXII. Ἄς σκεφθῶμεν δὲ καὶ κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον, διότι θὰ ἴδωμεν, καθὼς φρονῶ, ὅτι εἶνε μεγάλη ἐλπίς νὰ εἶνε αὐτὸ καλὸν πράγμα. Ὁ θάνατος ἐν ἑκ τῶν δύο εἶνε ἢ βεβαίως εἶνε τοιοῦτον πράγμα, ὥστε νὰ εἶνε μὴδὲν, καὶ ὁ ἀποθανὼν νὰ μὴ ἔχη καμμίαν αἴσθησιν κανενὸς πράγματος, ἢ καθὼς λέγουν, τυχαίνει νὰ εἶνε κάποια μεταλλαγὴ καὶ μετοίκησις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτο εἰς ἄλλον τόπον. Καὶ ἐὰν βέβαια δὲν ὑπάρχει καμμία αἴσθησις εἰς τὸν ἀποθανόντα, ἀλλ' ὁ θάνατος εἶνε τοιοῦτος, ὅποιος εἶνε ὁ ἥρεμος ὕπνος, ὅταν κανεὶς κοιμώμενος μὴτε ὄνειρον κανὲν δὲν βλέπει, τότε θαυμάσιον κέρδος ἤθελεν εἶνε ὁ θάνατος. Διότι ἐγὼ στοχάζομαι ὅτι, ἐὰν ἔπρεπε κανεὶς, ἀφοῦ ἐκλέξῃ μίαν τοιαύτην νύκτα, κατὰ τὴν ὁποίαν νὰ κοιμηθῆ τόσον βαθείᾳ, ὥστε μὴτε

ὄνειρον νὰ ἴδῃ, καὶ ἀφοῦ ἀντιπαραβάλλῃ ἕλας τὰς λοιπὰς νύκτας καὶ ἕλας τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς του μὲ αὐτὴν τὴν νύκτα, εἰάν ἐπρεπε νὰ σκεφθῆ, τότε καὶ νὰ εἴπῃ ποίας ἡμέρας καὶ νύκτας ἔζησεν εἰς τὸν βίον του πλεόν εὐτυχέστερον καὶ πλεόν γλυκύτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν νύκτα, στοχάζομαι ὅτι ὄχι μόνον ἕνας ἰδιώτης καὶ ἀπλοῦς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας βασιλεὺς τῆς Περσίας πολὺ ὀλίγας θὰ εὖρη τὰς ἡμέρας αὐτὰς καὶ νύκτας, συγκριτικῶς πρὸς τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς του. Ἐὰν λοιπὸν τοιοῦτον πράγμα εἶνε ὁ θάνατος, τότε ἐγὼ δικαίως τὸν θεωρῶ κέρδος. Διότι ὀλόκληρος ὁ χρόνος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου διόλου δὲν φαίνεται πραγματικῶς ὅτι εἶνε πλεόν μακρότερος ἀπὸ μίαν νύκτα. Ἐὰν δὲ πάλιν ὁ θάνατος εἶνε ὡσάν μία ἀποδημία ἀπὸ αὐτὸν τὸν τόπον εἰς κανένα ἄλλον, ὅθεν εἶνε ἀληθινὰ ὅσα λέγονται, ὅτι ἐκεῖ λοιπὸν εὐρίσκονται ὄλοι οἱ νεκροί, τότε ποῖον ἄλλο καλὸν ἢμπορεῖ νὰ φαντασθῆ κανεὶς ὅτι εἶνε μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτό, ὃ ἄνδρες δικασταί; Διότι εἰάν κανεὶς, ἀφοῦ ἔλθῃ εἰς τὸν Ἄδην γλυτώσας ἀπὸ αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι ψευδῶς διατείνονται ὅτι εἶνε δικασταί, εὖρη ἐκεῖ τοὺς ἀληθινούς δικαστάς, οἱ ὅποιοι ἴσα-ἴσα, ὡς λέγουν, ἀπονέμουσιν ἐκεῖ τὴν δικαιοσύνην, ὁ Μίνως καὶ ὁ Ῥαδάμανθυς καὶ ὁ Αἰακὸς καὶ ὁ Τριπτόλεμος καὶ ἄλλοι ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἡμιθέους ὑπῆρξαν δίκαιοι εἰς τὴν ζωὴν των, ἀρά γε κακὴ θὰ ἦτο ἡ ἀποδημία αὕτη; Ἡ πάλιν νὰ συναναστραφῆ κανεὶς ἐκεῖ μὲ τὸν Ὀρφέα καὶ τὸν Μουσαῖον καὶ τὸν Ἡσίοδον καὶ τὸν Ὅμηρον, πόσα ἤθελε στέρξει κανεὶς ἀπὸ σᾶς νὰ πληρώσῃ; Διότι ἐγὼ βεβαίως ὄχι μίαν φοράν, ἀλλὰ πολλάκις ἐπιθυμῶ νὰ ἀποθάνω, εἰάν αὐτὰ εἶνε ἀληθινά. Ἀφοῦ καὶ εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον κατ' ἐξοχὴν τερπνὴν ἤθελεν εἶνε ἡ συναναστροφή ἐκεῖ, διότι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνομιλῶ μὲ τὸν Παλαμήδην καὶ τὸν Αἰάντα τὸν Τελαμώνιον καὶ ὄλους τοὺς λοιποὺς ἥρωας τῆς ἀρχαιότητος. ὅσοι κατεδικάσθησαν ἀδίκως εἰς θάνατον καὶ θὰ εὕρισκον ὄχι ὀλίγην εὐχαρίστησιν, καθὼς ἐγὼ στοχάζομαι, νὰ ἀντιπαραβάλλω τὰ ἰδικά μου παθήματα μὲ τὰ ἰδικά των καὶ τέλος τὸ προσφιλέστατον ἀπὸ ὅλα δι' ἐμέ, θὰ διηρχόμην τὰς ἡμέρας μου ἐξετάζων καὶ

ἔρευων ἀκαταπαύστως ἐκείνους, ὅπου εὐρίσκονται ἐκεῖ, καθὼς ἔπραττον καὶ ἐνταῦθα, ποῖος τῶντι ἀπὸ αὐτοῦ εἶνε σοφός ἀληθῶς καὶ ποῖος πιστεύει μὲν ὅτι εἶνε σοφός, πράγματι δὲ δὲν εἶνε.

Πόσον δὲ ἤθελε κανεῖς στέρξει νὰ πληρώσῃ, ὧ ἄνδρες δικασταί, διὰ νὰ ὑποβάλλῃ εἰς ἐξέτασιν ἐκείνον, ὅπου ὠδήγησεν ἐναντίον τῆς Τροίας τὸν πολυάριθμον στρατόν, ἢ τὸν Ὀδυσσεά, ἢ τὸν Σίσυφον, ἢ τόσους ἄλλους ἀναριθμήτους, ὅσους ἤμποροῦσε νὰ ὀνομάσῃ κανεῖς τότε καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας; Μὲ τούτους δὲ νὰ συνομιλῶ καὶ νὰ συναναστρέφωμαι καὶ νὰ ἐξετάζω αὐτούς, ἤθελεν εἶναι δι' ἐμὲ μία ἀπείρως μεγάλη εὐδαιμονία. Ἐξάπαντος δὲ οἱ ἐκεῖ δικασταί, ὡς φρονῶ, δὲν καταδικάζουν βεβαίως δι' αὐτὸν τὸν λόγον κανένα εἰς θάνατον. Διότι ἐκτὸς ὅτι καὶ καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ οἱ ἐκεῖ εἶνε πλέον εὐδαιμονέστεροι ἀπὸ τοὺς ἐδῶ, εἶνε προσέτι καὶ ἀθάνατοι, ἐὰν εἶνε βεβαίως ἀληθινὰ τὰ λεγόμενα.

XXXIII. Ἄλλὰ καὶ σεῖς πρέπει, ὧ ἄνδρες δικασταί, νὰ ἔχετε καλὰς ἐλπίδας διὰ τὸν θάνατον, καθὼς ἐγὼ εἶμαι εὐελπῖς, καὶ νὰ νομίζετε ὅτι κατ' ἐξοχὴν ἀληθὲς εἶνε αὐτὸ μόνον, ὅτι διὰ τὸν ἐνάρετον ἄνθρωπον δὲν ὑπάρχει κανὲν κακόν, οὔτε ἐνόσφ ζῆ, οὔτε ἀφοῦ ἀποθάνῃ, οὐδὲ παραμελοῦνται ἀπὸ τοὺς θεοὺς ὅσα ἀφορῶσιν εἰς αὐτόν. Καὶ τὰ ἰδικά μου δὲ συμβάντα τότε δὲν ἔγιναν κατὰ τύχην, ἀλλ' εἰς ἐμὲ εἶνε φανερόν τοῦτο, ὅτι τὸ νὰ ἀποθάνω πλέον, ὥστε ν' ἀπαλλαχθῶ ἀπὸ τὰς μερίμνας καὶ φροντίδας, θὰ ἦτο καλῦτερον δι' ἐμὲ ἀπὸ τὸ νὰ ζῶ. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς σήμερον πουθενὰ δὲν μὲ ἀπέτρεψεν ἡ θεία φωνή, ἐνῶ ἔκαμνα τὴν ἀπολογία μου. Καὶ ἐναντίον λοιπὸν ἐκείνων, ὅπου μὲ κατεδίκασαν καὶ ἐναντίον τῶν κατηγορῶν μου πολὺ-πολὺ δὲν ἀγανακτῶ. Καὶ ὁμως δὲν μὲ κατεδίκάζαν καὶ δὲν μὲ κατηγοροῦν μὲ αὐτὴν τὴν πρόθεσιν, ὥστε νὰ μοῦ προξενήσουν καλόν, ἀλλὰ μὲ τὸν στοχασμὸν ὅτι μὲ βλάπτουν. Δι' αὐτὴν δὲ τὴν κακὴν τῶν πρόθεσιν μόνον εἶνε ἄξιον νὰ τοὺς μεμφθῇ κανεῖς. Ὅμως ἂν καὶ δὲν ἔχουν καλὴν δι' ἐμὲ διάθεσιν, μίαν μόνον μικρὰν χάριν ζητῶ ἀπὸ αὐτοῦς.

Σὰς παρακαλῶ, ὧ ἄνδρες, τοὺς υἱοὺς μου, ὅταν φθάσουν εἰς

τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, νὰ τιμωρήσῃτε προξενόωντες εἰς αὐτοὺς αὐτὴν τὴν ἰδίαν λύπην, μὲ τὴν ὁποίαν σᾶς ἐλύπουν ἐγὼ. προτρέποντες αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν, δοκιμάζοντες τὴν σοφίαν των καὶ ἐξελέγχοντες τὰς μωρίας των, ἐὰν σᾶς φαίνονται ὅτι προτιμοῦν τὰ πλούτη, ἢ ἄλλο κανὲν ἕμοιον ἀπὸ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐὰν πιστεύουν ὅτι εἶνε σπουδαῖοι, ἐνῶ εἶνε ὅλως διόλου μηδαμινοί, νὰ ὀνειδίζετε αὐτούς, καθὼς ἐγὼ ὀνειδίζον ὑμᾶς, διότι δὲν φροντίζουν δι' ἐκεῖνα τὰ πράγματα, διὰ τὰ ὅποια πρέπει, καὶ στοχάζονται ὅτι εἶνε κᾶτι τι μέγα, ἐνῶ εἶνε ὅλως διόλου ἀνάξιοι. Καὶ ἐὰν κάμνετε αὐτά, τότε ἐγὼ θὰ εἶμαι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην σας καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος καὶ τὰ τέκνα μου.

Ἄλλ' ὥς τόσον εἶνε καιρὸς πλέον ν' ἀποσυρθῶμεν ἀπ' ἐδῶ, ἐγὼ μὲν διὰ νὰ ἀποθάνω, σεῖς δὲ διὰ νὰ ζήσετε. Ποῖοι ὅμως ἀπὸ ἡμᾶς μεταβαίνουν εἰς καλύτερον μέρος, εἶνε ἄδηλον εἰς ὄλους, ἐκτὸς μόνον τοῦ θεοῦ.

Τ Ε Λ Ο Σ